

Вільна Спілка

неперіодичний орган

літератури, науки та

громадського життя.

ЗМІСТ:

I. Наш шлях.

Н. Григорійв. — Сучасні завдання
укр. визвольного руху.

Гр. Наш. — Наші гріхи.

М. Шаповал. — Багнотворці.

М. Срібляньський. — Голос землі (при-
свячено укр. монархістам).

О. Мицюк. — Ліквідаційні та на-
дільні земельні норми.

М. Шаповал. — Безнадійна супе-
речність.

II. Документи громадського та пар-
тійного значіння.

III. З преси.

IV. Бібліографія.

Число 1-ше.

Жовтень 1921 р.

ЛЬВІВ

В ДРУКАРНІ СТАВРОПІЛІЙСЬКОГО ІНСТИТУТУ

ПІД УПРАВОЮ Ю. СІДОРАКА.

Вільна Спілка

неперіодичний орган

літератури, науки та

громадського життя.

ЗМІСТ:

I Наш шлях.

II. Григорійв. — Сучасні завдання
укр. визвольного руху.

Гр. Наш. — Наші гріхи.

М. Шаповал. — Вагвотворці,

М. Сріблянський. — Голос землі (при-
свячено укр. монархістам).

О. Мицюк. — Ліквідаційні та на-
дільні земельні норми.

II. Документи громадського та пар-
тійного значіння.

III. З преси.

IV. Бібліографія.

Число 1-ше.

Жовтень 1921 р.

ЛЬВІВ

В ДРУКАРНІ СТАВРОПІГІЙСЬКОГО ІНСТИТУТУ

ПІД УПРАВОЮ Ю. СИДОРАКА.

Наш шлях.

Чи є що краще, лучче в світі
Як у-купі жити,
З братом добрим добро певне
Спожить, не ділити.

Т. Шевченко.

„Вона (Україна) мусить стати
товариством товариств,
спільною громад, вільних в усіх
своїх справах“.

М. Драгоманов.

В основі світогляду української партії соціалістів - революціонерів лежать заповіді українського революційного народництва або федерального соціалізму, доповненого певними здобутками світової наукової соціалістичної думки. Досвід сучасної великої революції, що відбувається на просторах України і інших країн, також мусить дуже позначитися на нашому світогляді, вносячи до колишньої теоретичности і абстрактности ще й живий зміст тим більш цінний, що він здобутий не в чужих обставинах, а в усій складности своєрідного українського життя.

Наука соціалізму давно пройшла фазу утопічного думання, в якій все ж було так багато реальної правди й для нашої доби. Епоха панування теорії наукового соціалізму готувала ґрунт вже для соціалізму будівничого. Соціалізм як мрія, як наука і як діло — всі ці фази український нарід в своїй масі переживає за останні часи разом. І тому наше суспільне будівництво не могло не мати хиб.

Після того, як могутнім революційним поривом була повалена влада одвічних ворогів народу, українські соціалісти опинилися перед ґрандіозними соціальними завданнями для розв'язки котрих не могло бути готового плану, а також бракувало випробованого провідництва. Крім того масова психологія даного часу в ділі позитивного будівництва становила грань далеко йдучим перспективам..

Соціалістична думка не перестає трівожно шукати дійсних історично-неминучих, логічно-послідовних, громадсько корисних форм для втілення народньої правди-справедливості, форм які б забезпечили трудовому народу право на увесь продукт праці і свободу, яка не може бути повною, поки працю не звільнено від визиску. І доти, доки ці найголовніші принципи соціалістичного думання не матимуть місця в українській дійсності, доти не може бути мови про справжній соціалізм на Україні.

Стремління українського народництва було і є здійснення соціалізму в країні аграрного господарства, в країні, яка через природні властивості своєї чорноземлі, мусить і на далі зоставатись хлібороською.

Об'єктом соціалізації на Україні головню є аграрне господарство і суб'єктом її — переважно хліборобське населення.

Децентралізоване, нині в 95 випадках на 100, дрібне виробництво означає і метод суспільно-державного будівництва — децентралізацію. А переважно трудовий характер дрібної продукції означає форму соціалізації: в хліборобстві — трудову спілку, в промисловості — кооператізацію. В цілях національно-культурного визволення трудових мас — з одного боку і для охорони соціальних здобутків — з другого, необхідно усунути від політичної влади, в переважаючій більшості чужонаціональні, капіталістичні, поміщеські та ідеологічно - суголосні їм елементи, цебто визволена Самостійна Україна, в період революційного будівництва, мусить бути демократією тільки трудових рад. Вся соціалізація господарства і відносин уявляється як вільний під впливом економічної необхідности еволюційний процес, в якому сільсько-господарські кооперативні об'єднання і утворені з робітництва, на підставі продукційної кооперації, промислові об'єднання в вільному співжитті будуть простувати до здійснення права на повний продукт праці.

Держава мусить охороняти трудову суспільну систему, але не керувати господарством. Ми уявляємо роль держави не як головного будівничого господаря, а як вартового біля вільно-трудової суспільної системи, в якій кінець кінцем не повинно лишатися місця для одержання та скупчення надвартости.

Політичним і господарчим принципом українського соціалізму є вільна спілка: одиниць, громад, народів, цебто трудова кооперація і федерація.

Досвід революції застерігає кожного соціаліста від захоплення комуністично-московською фразою, в якій не вистарчає творчого конструктивно-будівничого змісту.

Соціалісти революціонери стоячи, на ґрунті соціальної революції, разом з тим творять всю революційну методологію на принципі самодіяльності трудових одиниць і їх вільних гуртовань, на самодіяльності суспільних сил, а не на воєнно-поліцейській диктатурі, що убиває ініціативність як одиниць так і колектива.

Теоретичному поглибленню і науковому розвитку основ українського революційного народництва, висвітленню основних понять соціалізму, оглядові революційної сучасности з оцінкою движучих сил української революції, виясненню її задач і шляхів присвячується наше видання „Вільна спілка“.

Сучасні завдання українського визвольного руху.

Український трудовий народ (робітники, селяне й трудова інтелігенція) до р. 1917 перебував у повній неволі, як державно-національній так і соціальної. Державно - національно підлягав московській державі, а соціально - московським, польським та инчим поміщикам та капіталістам.

Коли в б. Росії вибухла революція укр. труд. маси взяли в ній найдіяльнішу участь з метою здобути собі державно-національну та соціальну волю. Вони повели революційну боротьбу за неї не тільки з старим російським ладом, а й з поміщиками та капіталістами, щоб одібрати в них землю, природні багатства та засоби виробництва.

Боротьба за соціальну волю зблизила українські труд. маси з співзвучними їм елементами московської революції.

Укр. труд. маси гадали, що спільно з елементами московської революції їм легше буде досягти, як державно-національного, так і соціального визволення. Вони співчували і московським більшовикам, як пізнішим провідникам російської революції, як тим людям, що здавалося ламали ненавистну їм „тюрму народів“ і розганяли не тільки царів та приставів, а й поміщиків та капіталістів, які вкупі з царями держали український труд. народ в національній та соціальній ярмі.

Проте згодом виявилась справжня фізіономія московських більшовиків. — Здобувши владу на московщині, вони, захоплені революційним фанатизмом та московським імперіялістичним націоналізмом, стали мріяти про провідництво в світовій революції всіх народів світу, яких вважали за недосить революційні. Через те їм не сподобалось змагання укр. труд. мас до державно-національної волі та утворення власного революційного осередку. Московські більшовики виступили проти того збройно. Щоб виправдати себе в очах західно - європейського пролетаріату та соціалістів й зберегти за собою репутацію визволителів, московські більшовики свідомо заплямували всі визвольно - національні змагання укр. труд. мас як змагання контрреволюційні.

Це одкинуло від більшовиків значну частину укр. революційних сил і змусило їх шукати національної волі инчим шляхом, що скоро обернуло в збройну боротьбу між московською й українською революціями. Сов. Московщина, зважаючи на більшу кількість своїх озброєних сил, міцніший державний апарат і великі державні засоби, прихильність та допомогу московських кольоній та жидівських революційних сил на Вкраїні, а також не скрізь високу соціально-національну свідомість укр. труд. мас, поволі перемогла й окупувала Україну своїми військовими та політичними силами. Й після того вона не схотіла, зрозуміти особливості визвольних змагань укр. труд. мас і допустилася найганебніших форм національного та соціального поневолення. Тим скористувалися реакційні сили капіталізму. Вони почали манити українські маси можливістю визволення з під московської Совіт. окупації ціною уступок в соціальних змаганнях. Значна частина української інтелігенції, що брала участь у визвольному рухові — буржуазно - демократична, дала себе обдурити тими обіцянками. Вона мріяла, що за допомогою Європи скасує на Україні панування Сов. Московщини як національного гнобителя й утворить незалежну Українську державу, в якій укр. труд. маси, при умовах державно-національної волі, матимуть змогу процесом внутрішнього розвитку швидко вибороти собі волю соціальну.

Друга частина укр. інтелігенції — комуністична, опинившись під окупацією Сов. Московщини, визнала за доцільне використати її сили для продовження на Україні соціальної революції, щоб після того (вигнавши московських і польських помічників) легше було б організаційною роботою серед укр. труд. мас витворити з них таку силу, якаб поволі скинула з себе й московську Сов. окупацію.

Третя частина укр. інтелігенції — революційно-соціалістична, спіраючись на народні бажання, не погоджувалась з політикою ні перших ні других. Вона виступила як проти співробітництва з європейськими капіталістами, що несли соціальне поневолення, так і з московськими комуністами, що відновляли державно-національне поневолення України.

В процесі боротьби, коли першим двом течіям укр. визвольного руху допомагали зовнішні сили (комуністам — Московщина, а буржуазній демократії — Європа), третя — революційно-соціалістична, спіраючись лише на власні сили свого народу, який не усвідомившись ще як слід в завданнях часу не міг дати одностайної значної реальної сили за допомогою котрої ця течія створилаб сили і свій окремий осередок, а тому ця третя течія

змушена була якийсь час держатися пасивно — вичікуючи, або прилучатися до котроїсь із попередніх.

В наслідок того український визвольний рух згуртувався в два головні табори: перший — в якому перевагу й провід взяли буржуазно-демократичні сили, в першу чергу добивався національного визволення і покладав свої надії на поміч Європи, а другий — комуністичний, віддавав перевагу соціальному визволенню і покладався на поміч московської революції.

Трьохлітня боротьба на Україні показала, що обидва табори помилилися в своїх надіях на сусідську поміч.

Комуністична Московщина і капіталістична Європа однаково вороже поставились до головного жадання українського національно-соціального визвольного руху — незалежності України. Капіталістична Європа та комуністична Московщина, хоча й декларували свою прихильність до українського визвольного руху, хоча й обіцяли укр. труд. народові поміч у „визволенню“, але фактично всі зусилля направляли лиш на те, щоб прибрати до своїх рук скарби України й керувати нею по своєму. Вони не рахувалися з бажаннями українських трудових мас, нехтували особливостями соціально-економічного й політичного укладу України, використовували кожна по своєму український визвольний рух тільки для своєї імперіялістичної мети. Як та, так і друга сторона знищували найменчі гарантії та ознаки або державно-національної, або соціальної волі українського трудового народу.

Визволення України за допомогою чужоземної сили чи то капіталістичної, чи то комуністичної, однаково приводило до поневелоння її, а разом з тим і до соціальної та державно-національної реакції.

Надії буржуазно-демократичного табору на Європу змінювали серед нього соціальну реакцію, яка давала змогу прилучитися до нього поміщикам і капіталістам України, які складаючи собою в більшості чужонаціональний елемент, не тільки не допомагали державно-національному визволенню України, а навпаки, шкодили йому. В часи перемоги буржуазно-демократичного табору поміщики й капіталісти зі своїми прихильниками захоплювали в свої руки державні апарати України та провід державно-національним життям і усували всі здобутки революції не тільки соціальні, а й національні: не тільки одбирали у есян землю, карали робітників, а й розганяли свідоме українське громадянство. карали видатних національних діячів та намагалися прилучити Україну до сусідньої держави, наприклад: гетьманат і переговори з Французами в Одесі, творили федерацію з Росією, а польський похід дав ґрунт мріям про кордони з р. 1772.

Укр. труд. народ терпів від таких „визволителів“ не тільки соціальні, але й національні утиски. Досить пригадати, як поводитися на Україні Гетьманці, Балбачанівці, Денікінці, Поляки, Бредовці, Фроловці, Савинковці й інші підпомагачі буржуазно-демократичного табору в справі визволення України з під московської совітської окупації. Така „допомога“ обурювала маси й змушувала їх в розпачі хапатися за зброю аби здихатися небажаних „визволителів“. Нелюдяне поводження на Україні підпомагачів цього табору дискредитувало в очах трудового народу не тільки їх, а і ту ідею, оборонцями якої вони себе виставляли. Розшматовані їхніми насильствами й самочинствами робітники й селяне не раз казали: „Не треба нам такої України, такої самостійности. Ми з одного котьолка з московцями багато літ їли. Будемо й далі вкупі з ними жити“.

Такий настрій використовували московські більшовики для перемоги над Українськими визвольно-національними змаганнями та для прилучення України до Московщини.

Однак швидко виявилось, що й московський більшовизм не задовольняв бажань укр. труд. мас. В той час, як вони шукали у більшовиків захисту своїх визвольних змагань, Московська сов. влада, захопивши в свої руки Україну, під визвольними лозунгами всесвітньої революції та єднання пролетаріату всіх країн, фактично прилучила Україну до Московщини на правах звичайної провінції, підпорядковувала укр. труд. маси, московському центрові; не допустила їх до самостійного політичного й економічного життя, тоб то: скасувала їхню волю як національну, так і соціальну, а своїм військово-поліцейським режимом, лютим терором, надзвичайними національними, політичними й економічними утисками остаточно обурила проти себе всі шари укр. людности.

Політика московських комуністів на Україні, направлена на злиття України з Московщиною, була до душі всім шовіністичним московцям, а тому вони охоче йшли на співробітництво з московськими комуністами на Україні й допомагали їм поневолювати Україну. Установи московської совітської окупаційної влади на Україні переповнилися старими московськими чорносотенцями, які охоче підтримували із своїх реакційно-імперіалістичних міркувань облудну думку московських комуністів, що національна справа є буржуазними забобонами й контрреволюцією і свідомо допомагали їм винищувати все що є українське. Вони використовували фразеологію московських комуністів для того, щоби під її покривкою винищити ненависних їм українських революціонерів, які завше загрожували їхній ідеї про „Єдину неділіму Росію“. Під титулом буржуїв і контррево-

люції винищувалися як раз революційні сили України, а справжня буржуазія і контрреволюціонери гуляли на повній волі і примазувалися на Україні до московських комуністів для знищення національних здобутків української революції. Так Московські комуністи власними силами створювали на Україні реакцію.

Разом з тим Московська сов. окупація виявила повну нездатність налагодити на Україні не тільки будь яке державно-політичне, а й економічне життя. Що далі, то народне господарство гірше руйнувалося, а політична система дискредитувалася.

Все це врешті так озлобило населення України проти московської сов. окупації та всіх її політичних і економічних заходів, що воно стихійно розпочало проти неї озброєні повстання.

Що далі зненависть до окупаційного режиму збільшувалася й повстання оберталися в вулканічний, всенародний вибух.

З наведеного ясно, що як антибільшовицькі, так і більшовицькі сили не здобули собі прихильності на Україні. Та це й не дивно. За два роки боротьби виразно виявилось, що ні капіталістичні держави Європи, ні комуністична Московщина не дбають про інтереси укр. труд. народу. І європейський капіталізм і московський комунізм дивляться на Україну лише з одною метою: взяти її в свої руки й використати для себе її природні та надбані багатства.

Антибільшовицькі сили приходили на Україну з поміщиками й капіталістами, які одбирали в населення природні багатства й землю та хліборобські виробни і таким чином поневолювали його соціально, а відновляючи старий реакційний лад, поневолювали й політично і національно.

Московські більшовицькі сили так само одбирали в населення все, що можна було взяти і навіть керування народнім господарством України перенесли в Москву, чим безперечно поневолили укр. труд. маси економічно.

До того ж московська совітська окупаційна влада хоча й декларувала на Україні заведення радянської влади, але фактично не допустила укр. труд. мас до утворення її, до самодіяльності й народоправства, а керувала й керує всім за допомогою призначених ревкомів і комісарів, які в своїй діяльності спіралися й спіраються лише на військово-поліцейську окупаційну червону армію. Цим вона поневолювала укр. труд. маси політично і одверто виступала проти визвольних національних змагань.

Як антибільшовицькі, так і більшовицькі сили на Україні тримали й тримають владу в своїх руках тільки військово-поліцейським терором. Одні — менчим, другі — більшим. Обидві

сторонн далеко стояли від труд. мас, не рахувалися й не рахуються з волею народа та не доцінюють його визвольних бажань: одні — державно-національних, а другі — соціальних. Обидві сторони руйнували економічне життя своїми поборами й одпихали труд. народ від влади, приставляючи до нього своїх комісарів, однаково нездатних і однаково знеславлених хабарництвом, зловживаннями та насильствами, як з тої так й з другої сторони.

Концепція У. Н. Р. в буржуазній її формі не знайшла широкого довірря й підпертя серед укр. труд. мас, бо своїм нахилом до порозуміння з буржуазією лякала труд. народ відношенням соціальної неволі, а можливо (коли би гору взяли московські поміщики) й державно-національним поневоленням.

Концепція У. С. Р. Р. також не здобула підпертя серед них, бо з під усіх декларацій про самостійність і незалежність ясно виявлялося національне поневолення „комуністичної України“, „комуністичною Московщиною“, а разом з тим і економічна залежність укр. труд. мас від московських комуністів. У. С. Р. Р. фактично була й є не Українською республікою, а лише Московською провінцією. Зважаючи на все вище сказане обидві течії укр. руху неспромоглися задовольнити глибоких бажань укр. труд. мас до волі державно-національної й соціальної. Своєю ж близькістю, а почасти й співробітництвом вільним і невільним з Європейськими капіталістами та московськими комуністами, які виявили однакову ворожість до українських інтересів вони тільки дискредитували себе в очах широких мас.

Буржуазно - демократичний табор втратив довірря через свою близькість до реакції й соціальних гнобителів укр. народу (поміщиків і капіталістів, зміцнення яких загрожувало відновленням не тільки соціальної, а й національної неволі, а комуністичний — через близькість до державно - національних гнобителів — московських більшовиків, які разом з тим і економічно поневолювали український народ.

Обидва табори руху (буржуазно - демократичний — У. Н. Р. і комуністичний — У. С. Р. Р.) втратили довірря в широких верствах трудового народу. В більшості своїй нарід не пішов ні за одним. Він став остеронь від них і самотужки почав боронитися від небажаних „визволителів“, як з Заходу, так і з Півночі. Він однаково виступав, як проти капіталістичної реакції, так і проти комуністичного гноблення. З цього ясно, що він не задовольнявся, як самою державно-національною волею без соціальної, так і самою соціальною без державно-національної. Він змагався й змагається за ту

й другу разом і жадною поступитися не хоче. В боротьбі за свій власний ідеал волі (соціальної вкупі з державно-національною) укр. труд. народ використовує всі сили, які є поруч нього на Україні. В боротьбі з московською сов. окупацією він не гребає поміччю реакційних сил, а в боротьбі з реакційними — поміччю комуністів. Але то не означає, що він погоджується на їхні політичні і соціальні ідеали. Як тільки падає панування московської сов. окупації на Україні, а реакційні сили починають відновляти старий режим і загрожувати соціальним здобуткам революції, укр. труд. маси повертають свою зброю проти них і в тій боротьбі користуються допомогою московських більшовиків, хоча тим самим протоптують їм шлях на Україну. Як тільки ж падає реакція й московські комуністи відновляють свій режим національних і комуністичних утисків труд. маси розпочинають з ними боротьбу і користуються для того не тільки свідомими народніми силами, а й реакційними організаціями.

Так увесь час укр. труд. народ, використовуючи то одну то другу силу намагався самотужки захистити свою волю, як державно-національну, так і соціальну від усяких зазіхань з боку капіталістів і комуністів.

Укр. труд. народ, скинувши московську сов. окупацію не заспокоїться, коли на її місце побачить соціальну реакцію, хоча б обкутану здобутками державно-національної волі. Він розпочне з нею боротьбу, а це дасть змогу знов випірнути московсько-більшовицьким впливам і т. д.

Щоби покласти нарешті край тій кривавій тяганині, яка три роки винищує українську людність і руйнує до щенту її господарство, потрібно прикласти всіх зусиль до того, щоб український визвольний рух пішов по такому напрямку, який би об'єднав більшість українських революційних сил, дав змогу порозуміться з іншими справді революційними силами України і створив з них новий, окремий від попередніх двох здискредитованих, осередок, який би спромігся новим курсом розумної політики привабити до себе більшість укр. труд. мас і згуртувати з них нову реальну силу, якаб рішуче, організовано й пляномірно виступила на оборону своїх державно-національних й соціальних змагань.

II.

Трохлітня кривава боротьба стомила і виснажила укр. труд. маси. Вони хоча й не миряться з тією неволею, в якій

опинились, але боротьбу з нею провадять уже не вселюдно, не організовано й пляномірно, а розпорошеними окремими гуртками, які ще не втратили надії щось здобути, або просто не мають можливости принатуритися до окупаційного режиму.

Це використовується не тільки реакцію для захоплення невдоволених московсько-комуністичним режимом під свій вплив, а й просто бандитами та грабіжниками, які під рукою всяких отаманів і отаманчиків розпочинають „повстання проти окупантів“ во ім'я „визволення“ укр. народу, а кінчають їх жидівськими погромами, грабіжами та всякими насильствами над мирним населенням.

Такими способами нічого путього досягнути не можна. Все то даремна трата сил та дискредитація визвольних змагань. Треба вжити заходів до того, щоб боротьба стала справжньою організованою боротьбою за волю, а не за реакцію, не за право на грабунок.

Припинити ж боротьбу не можна, бо нема такої сили, яка б змусила народ спокійно витерплювати насильства й кривди. Тим більше, що окупація де далі все більше кривдить і обурює проти себе укр. трудову людність, яка в розпачі вибухає гнівом і не-свідомо йде в повстання.

Не можна припинити в людях жачу до волі.

Отже залишається одно: допомагати їм здобути ту волю. А це можливо зробити лише тоді, коли укр. труд. народ стане до боротьби за неї лише власними силами і одностайно.

Покладатися й довірятися сусідам нема чого, бо вони досить показали вже, що на серці їм лежить поневолення, а не визволення українського народу. Кожного разу „визволителі“, як капіталістичні, так і комуністичні, на другий день після визволення самі ставали гнобителями. Отже поратунок може бути тільки в своїх силах.

Для того ж, щоб їх об'єднати, щоб вивести з отупіння й зневірених, та надхнути їм знов надії необхідно перед укр. труд. масами розвернути нові перспективи, нові плани; одсунути на бік те, в чім вони зневірилися, і висунути наперед те, що має підстави задовольнити їхні визвольні змагання. Треба створити новий напрямок українського визвольного руху, який би в основу своїх змагань поклав безперечно все те, до чого укр. труд. маси прагнуть увесь час незмінно, на чому всі вони сходяться, що є їхньою натуральною потребою.

Який же має бути той напрямок?

Укр. визвольний рух в своїй історії мав уже такий час, коли майже всі революційні сили трудових мас виступали одностайно. То були перші часи революції, часи Центр. Ради, коли укр. труд. маси під недружнім режимом московського Тимчасового Уряду, під всякими загрозами московської демократії, будучи ще слабо організовані, своєю одностайністю здобували собі вольність за вольністю. Що ж єднало тоді всі українські сили? — Спільність жадань. Всі вони однаково ждали, як державно - національної, так й соціальної волі. Всі однаково думали, що раз іде змагання за державно-національну волю укр. труд. мас, то на місце призначених Москвитиною урядовців, треба посадити своїх виборних людей, а важні справи вирішувати громадою, а не по одинці і т. п. Тоді не боялися ні виборности ні колегіальности. Навпаки, всі вважали їх за цілком натуральний і найкращий спосіб налагодження державно-громадських справ.

Так само тоді всі без попередньої умови вважали, що раз укр. труд. маси мусять бути вільними, то земля повинна бути передана їм. Раз Україна мусить бути державою укр. труд. народу, то московських та інших поміщиків, ворогів укр. народу, треба усунути від влади і т. д.

В цих питаннях принципіальних розходжень не було. Всі труд. маси укр. народу об'єдналися в один кулак і той кулак без великих зусиль розбивав вікові кайдани неволі. Колиж на силу укр. визвольного руху стали зазіхати з одного боку московські більшовики, а з другого — поміщики й капіталісти, тоді під впливом агітації і в наслідок диференціації питання про землю, про систему влади і т. п. перестали бути для всіх однаково ясними. Тоді серед деяких кол. склалося вражіння, що народ укр. прагне власне тільки до соціальної волі, а до національної — байдужий, а серед других, — як раз навпаки. Тоді одна частина укр. визвольного руху почала поступатися національними жаданнями укр. народу, а друга соціальними. Одні піддалися впливові московських комуністів, а другі — європейських капіталістів. Укр. труд. маси побачили, що ні та ні друга течія їх не задовольняє й поволі одсунулись від них. Величезний визвольний рух збився на манівці, розпорошився і тимчасово втратив свою силу.

Одначе укр. труд. маси не зріклися своїх бажань. Вони все стоять на однім: волі соціальної й державно - національної. І тої і другої вкупі. Ні без тої, ні без другої вони не заспокояться.

Двохлітньою боротьбою з московською совітською окупацією, з одного боку; з денікінцями й врангелівцями з другого, а з поляками й У. Н. Р., з третього — укр. трудовий народ ясно по-

казав, що не потерпить над собою ні державно - національного, ні соціального поневолення. Він хоче свого нового справді вільного ладу. Він не хоче влади поміщиків і капіталістів, не хоче повертати їм земель, цукроварень, гуралень, копалень і т. п.; не довіряє навіть тим, хто має стосунки з європейськими капіталістами, не терпить жадної окупації, ненавидить режим військово-полицейського терору, хто б його не заводив; обурюється й повстає проти самочинства комісарів всякої влади, господарської руїни і т. п.

Він хоче сам собою порядкувати за допомогою людей, яких добре знає й яким довіряє.

Укр. труд. народ не хоче вертатися до старого ладу, але не погоджується й на такий новий, який в основу свого існування кладе тільки насильство і то над самим трудовим народом.

З одного боку він намагається знищити все, що не допускає його до соціальної й економічної волі, а саме:

- 1) поміщицтво, яке загрожує одібранням землі назад,
 - 2) „комуну“, яка все забирає й нічого не дає,
 - 3) господарську руїну (реквізіції, конфіскації, одбирання „лишків“, заборону вільного виробу й обміну, примусові ціни і т. п.),
- а з другого — все, що однімає волю політичну:

- 1) окупацію, 2) військово-полицейський терор, як генеральський так і комуністичний, 3) диктатуру над собою, як буржуазних так і комуністичної партії, 4) комісарські злочинства і надживання, 5) загально політичні й національні утиски і т. п.

Який же лад спроможений це зробити?

Очевидно, той, який задовольнить вищенаведені бажання народу, а саме: 1) скасує поміщицтво й капіталізм, тоб-то: одбере у приватних власників природні багатства й засоби виробництва та передасть їх у громадське користування труд. народів; 2) скасує державно-національну неволю, тоб-то: одбере владу у національних і класових противників укр. труд. народу — комуністів та капіталістів і передасть її працюючим масам України, самій гущі українського народу.

Головним природним багатством України є земля, ліси та копальні, а головними засобами виробництва — цукроварні, гуральні, броварні та гірничозаводські та металургічні підприємства.

Укр. трудовий нарід в процесі боротьби за волю фактично забрав уже в свої руки природні багатства і одняв од капіталістів засоби виробництва. Йому нема вже чого робити соц. революцію, бо він її почасти вже зробив. Але зробилося все так неорганізовано й непляномірно, що зруйновано народне господарство і тим самим дано притоку капіталістам плекати надію на повернення старого ладу. З другого ж боку московсько-кому-

ністична окупаційна влада всі ті землі й добра передала комуністичній державі, без дозволу якої громадянство не має права ними розпоряджатися. Держава ж не спромоглася та й ніколи не спроможеться вести як слід народне господарство. Це може зробити тільки саме трудове громадянство спільно організованими силами. Державно - комуністичний спосіб народнього господарства тільки в край його зруйнував.

Господарська руїна та поміщицькі зазіхання іритують народ і не дають йому можливости налагодити нормальне спокійне життя. Щоб покласти край поміщицьким зазіханням та комуністичній руїні, укр. труд. народ знов повинен взяти під свій власний провід соціальну революцію на Україні, яка під сей час опинилася під керунком московських більшовиків, і організовано довести її до логічного кінця. Справа ходить про завершення, про закріплення її здобутків та налагодження вільних громадських форм життя.

Коли укр. елементи не візьмуть в свої руки знов провід соціальною революцією, яка однаково точитиметься й по мимо їхніх бажань; коли вони не прикладуть зусиль до нормального завершення соц. революції й закріплення за укр. труд. масами її здобутків, то укр. труд. маси вважатимуть укр. визвольний рух чужим і ворожим до своїх соціально-економічних потреб, а тому шукатимуть задоволення їх по за плечима укр. руху. Це приведе до того, що укр. рух знов розминеться в труд. масами. втратить їхню прихильність, що негайно використають сусідні сили для дальнішого поневолення України.

Поміщики на Україні чужонаціональні, вони вороже ставляться до незалежності України; вони мріють про прилучення її до своїх держав і допомагають своїм державам панувати над нею. Отже, коли земля й засоби виробництва на Україні зостануться в руках поміщиків і капіталістів — то нема жадної надії на зміцнення самостійности України. Щоб мати державно - національну самостійність, Україна обов'язково мусить стати економічно самостійною. Економічну ж самостійність вона здобуде лише тоді, коли її економічне життя буде в руках не чужонаціонального капіталу, а свого трудового народу, коли економічне життя буде вирване з рук тих, хто навмисно робить Україну економічно залежною від других й передано тим, котрі прагнуть її самостійности.

Хто стоїть за державно-національну самостійність України, той мусить стояти за соціальну революцію, бо без неї Україна самостійности здобути не може. Доки скарги України будуть в руках чужого поміщництва та капіталістів, доти вони продаватимуть Україну своїм і чужим державам.

Ще Драгоманів писав про це так:

„В цій стороні (на Україні) найбільша частина всіх здобувачів — цеб-то хліборобів і робітників — Українці. Напроти того, велика частина чужинців — поляків, жидів, німців, угрів, москвинів (руських) — належить до тих, що звуться вищими, правдиво неробочими станами, котрі тільки вживають працю правдивих робітників. Тепер власне ті чужинці, котрих наслали на Україну ті держави, що поневолили її в старі часи, та ті перевертні, що до них пристали, панують над Українцями і в господарстві, як люде багаті, і в справах політичних, як начальство. Всякому народові шкодить неволя під чужими людьми, а з другого боку серед громад не мусить бути непрацюючих станів, а мусять вони складатися з самих здобувачів. Ось через що майже все одно: чи увільнити Україну від панування чужинців, чи увільнити українські громади од непрацюючих станів: і так і так пани всяких пород повинні — хоч усі стати робітниками, хоч покинути Україну“.

Боротьба за національну волю на Україні є разом з тим - боротьбою з капіталізмом, тоб то: боротьбою за волю соціяльну, а боротьба з капіталістами є разом з тим визволенням української нації.

Соціяльна революція на Україні повинна бути переведеною щей для виправлення тієї історичної кривди, яку заподіяно укр. труд. народові її історичними сусідами. Московські царі й польські королі, поневолюючи Україну, одняли від укр. народу землі й роздали їх своїм генералам, воеводам і панам, всяким обрусителям чи полонізаторам України. Поміщики на Україні сидять на землях, однятих у труд. українськ. народу та в козацтва, яке мало їх в громадськім, або особистім користуванні. Цілком натурально, що коли той нарід виривається з під них на волю, то мусить повернути собі назад своє загарбане ними добро. Ясно, що по охоті московські, польські та інші пани землі укр. народові не повернуть. Тому для повернення „священної неприкосновенної“ власности укр. трудовому народові залишається єдиний засіб — соціяльна революція.

III.

Українські трудові маси спроможуться вдержати вивласнену землю та инчі багатства тільки тоді, коли держатимуть владу в своїх руках. Доки влада на Україні складатиметься з представників різних класів, доки при владі поруч з представниками трудового народу стоятимуть капіталісти, малий з того буде толк. Представники трудового народу змагатимуться до одного, а представники капіталістів до другого. Що намагатимуться зробити одні,

до того не допускати другі. Така влада лише змагатиметься сама в собі та топтатиметься на місці.

Не те було б, як би влада цього перехідного часу була з самих трудових елементів, що сами найкраще вміють обстоювати власні інтереси.

Ще Драгоманів сказав: „Мужичтву ніхто не допоможе, окрім його самого... Сам український народ мусить впорядкувати свою долю, як йому потрібно, скинувши з себе всяке панство... Сила кожної нації полягає в її селянстві, а тому є цілком зрозумілим, що визволення України мусить бути ділом селянських рук... Ми мусимо давати одсіч усякому, хто дума порядкувати на нашій землі не тільки на шкоду мужичтву, але й не знаючи його, не питаючи його, або й зневажаючи його“.

Тому то влада на Україні повинна перейти до рук мужичтва, до рук працюючого люду (сел., роб. і труд. інтелігенції).

Твердо обстоювати інтереси незалежності України може лише той, кому та незалежність потрібна.

Поміщикам й капіталістам вона не тільки не потрібна, а навіть шкідлива. Вони повалюють її всіма засобами. Коли їх допустити до влади на Україні, то ясно, що вони використають своє становище тільки для того, щоби скасувати її самостійність і прилучити до сусідніх держав.

Отже, як із соціальних так і державно-національних причин на Україні під час незакінченої визвольної боротьби не можна допускати до влади буржуазії. Вся влада повинна бути тільки в руках працюючих, в руках тієї гущі укр. народу, яка прагне соціальної й національної волі. Це мусить бути диктатура працюючих. „Страшне слово“ не повинно нікого лякати. Воно не означає диктатури однієї партії або групи, як то зробили московські комуністи; воно не означає навіть диктатури самого пролетаріату, якою московські комуністи прикривають диктатуру своєї партії. *) Під диктатурою працюючих, а не самого пролетаріату, ми розуміємо перехід влади до тих кол громадянства, які живуть з власної праці, а саме: робітників, селян та трудової інтелігенції. Робітники ж, селяне та трудова інтелігенція складають величезну більшість населення України й української нації. Тому перехід влади до їхніх рук є переходом до рук більшості українського народу. Влада ж більшості фактично не є вже диктатурою. І слово диктатура тут вживається лише для означення того, що влада належатиме не всім верствам суспільства, а лише трудовій більшості. Противникам такої диктатури треба нагадати,

*) Моск. комун., декларуючи скрізь диктатуру пролетаріату, насправді пролетаріат до влади не допустили; а над усім, в тім числі й пролетаріатом, запровадили диктатуру комуністичної партії.

що царизм і капіталізм є також диктатурою, але диктатурою експлуататорів.

Диктатура працюючих на Україні — це фактична передача влади в руки всього українського народу, бо на Україні за невеликими виїмками непрацюючі (аграрна і промислова крупна буржуазія) до українського народу не належать.

В революційні часи, в часи запеклої боротьби за владу та природні багатства й засоби виробництва, тоб то за необхідні фактори вільного життя, в такі часи влада, як центральна так і місцева, мусить виявити надзвичайні здібности розуму, спритности, такту, чуття, сили волі і т. п. Не тільки центральна, а й місцева влада повинні виявити уміння пристосовувати загально-державні закони й вимоги до місцевих обставин, виявити творчість в різних галузях державно громадського будівництва, здобути довіря трудового населення й твердо держати в своїх руках провід над ним, не заплутатися в тенетах буржуазного саботажу й крутіства, поставити державно-громадські інтереси вище особистих.

В такий час, коли ворог вживає всіх заходів для своєї перемоги, коли підступи, підкуп, терор, шахрайства, наклепи, провокація і т. п. збивають з позицій оборонців соціальної й національної волі, в такий час покладатися на владу, складену з окремих осіб по принципу персонального призначення, безглуздо: вона не спроможна встояти під натиском обдурювання, провокації, підкупів, шахрайства і т. п. В часи боротьби особливо треба боятися людської слабодухости й страхополохства, і нахилу до „лакомства нещасного“ і т. п.

Коли воля народня зо всієї країни буде виявлятися тільки через один центральний орган, коли тільки верх влади буде цілком в руках народу, а решта органів влади збудована буде по принципу персонального призначення, то таким чином вони будуть висмикнуті з під безпосереднього народнього догляду і впливу. Це дасть можливість ворогам укр. труд. мас використати свої явні й потайні впливи на персон, обплутать їх тенетами брехні та крутіства і досягнути того, щоб на місцях органи влади обсажені були їхніми прихильниками. Коли ж апарати влади на місцях будуть в руках потайних ворогів укр. труд. народу, то найкращі постанови парламенту на користь трудових мас будуть на місцях так скалічені, що сам народ одвернеться од них. В революційні часи, коли творити треба горячково, щоб на місце зваленого старого негайно ставити щось краще нове, або, залишаючи порожні місця в людському житті, найменше, провадити до безладдя, — в такі часи саботаж місцевої влади чинить надзвичайну шкоду й руйнує всі зусилля центральної влади.

Жаден соціалістичний уряд не спроможний нічого зробити, боюки місцева влада під впливом буржуазії.

Коли на Україні місцева влада буде не під безпосереднім керуном трудових мас, а призначена з гори, то її поволі підкупам та настрашуванням захоплять в свої руки вороги укр. визвольного руху й використають для повалення того парламенту, який обстоюватиме народні інтереси. Тоді досить буде розігнати центральну владу (парламент і уряд) оповістити, що вона не відповідала бажанням народу й посадити замість неї нову, свою, щоб повести справу зовсім в инчий бік. Так зробили німці з Центральною Радою. Так можуть зробити й инчі оборонці капіталістів, коли центральна влада не буде міцно звязана з народом.

Коли ж влада на Україні буде збудована не по принципі централізації й персонального призначення, коли опріч центрального органу народньої влади на місцях влада належатиме теж громадським органам, а не особам, коли центральний парламент спіратиметься на місцеві парламенти й парламентики, тоді ворогам укр. труд. люду важко буде провадити свою роботу на місцях, бо там їм не дадуть з'організуватися. Помимо того, хоча б вони згуртувались і скинули центральну владу, місцеві органи народньої влади не тільки матимуть змогу показати, що народ не в насильниками, а й використати місцеві апарати для боротьби з ними. Коли б за часів Центр. Ради на місцях у нас були не комісари, що хиталися сюди й туди, не знаючи на яку стати, а народні ради, то вони б не тільки збештали німецько-гетьманську брехню буцим то Центр Рада не відповідає народнім бажанням, а могли б виставити проти них місцеві оборонні сили.

Історія визвольної боротьби укр. народу показує, що найкращою формою влади, яка справді обороняла соціальні й національні інтереси укр. труд. мас, була та форма, яку впорядкувало козацтво в XVI в., яка існувала в Січі, а під час повстань розповсюджувалася по всій Україні — то влада рад. Ради козацькі держали в своїх руках всю владу. Вони складалися зо всіх козаків, які обірали собі старшину. Такий лад заводили козаки й там, звідки виганяли поляків. Доки той лад існував серед населення та козацтва України, доти вони завзято й дружно боронили свої права. Коли ж польські королі спостерегли, що сила організації укр. народу полягає в довіррі до своїх виборних провідників, до своєї виборної колегіальної влади, то стали призначати укр. козацтву старшину по своїй впадоби. Нова, призначена старшина не здобула довірря в козацтві, а щоб не повбутися „великія милости“ польських королів стала поступатись інтересами укр. народу. Досить пригадати символ такого старшинства — Барабаша, щоб уявити до чого вона привела.

Після повстання Хмельницького на Україні скрізь заведено було козацький лад. Україну поділили на полки й сотні. В кожному полку й сотні населення збиралося що року на Козацькі Ради, які й вирішували всі важні місцеві справи, а для виконання їх обирали полкові й сотенні ради, на чолі яких ставили виборних полковників і сотників.

Коли Московщина поклати свою лапу на Україну, то в першу чергу стала ламати українську козацьку форму влади, бо бачила, що доки на Україні буде та форма влади, доти влада буде в руках народних, доти Московщина не спроможеться зламати опір укр. народу. Щоб легше досягти своєї мети, Московщина почала не з низів, а з гори: спершу вона призначала тільки членів у Генеральну Раду, далі запровадила „малоросійську колегію“, в якій уже половина членів було призначених, далі почала обрізувати права виборності гетьманів, призначати наказних гетьманів, а там і постійних полковників і сотників.

В міру того, як права рад вкорочувалися і на їхньому місці осідалася призначена старшина, народ втрачав свої вольности, призначена ж старшина, запобігаючи ласки, не перед народом, як було раніш, а перед тими, хто її призначав, подавалася в обстоюванню інтересів укр. народу.

Найдовша виборна старшина була в січових козаків і вони найдовше обстоювали укр. вільности. Українське козацтво існувало, як українське, лише доти, доки керувалося радами й виборними старшинами. З того ж часу, як скасовано було у кубанських січовиків право виборности рад і московський уряд став призначати старшину, українське козацтво, як українське, згинувало. Призначені старшини дбали вже про інтереси не українського люду, а про свої кешені.

Це надзвичайно яскрава історична наука, яку форму влади мусимо ми впорядити для того, щоб обстоювати інтереси укр. трудового народу.

Драгоманів, переглядаючи історію України, підкреслює постійне змагання укр. народу до вільного життя громадами. Показуючи на Запоріжську Січ, як на витвір трудового українського народу, як на ідеальну форму вільного товариства з товаришким господарством і громадсько-виборною владою, він радить всім свідомим Українцям „вхопитись за кінець тієї історичної тенденції, історичної нитки, яку насильством Росії увірвано в кінці XVIII. в.“ і довести її до логічного кінця в сучаснім житті.

Як в старі часи призначена старшина відірвалась від народу й пішла до ворогів його, так само було й за сучасної революції. Призначений німцями Гетьманський Уряд, не зважа-

ючи на всі розмови про самостійну Україну, врешті все таки привів до „федерації“ з чорносотенною Москвою. І це цілком натурально. Хто не хоче задовольнити соціальних та національних бажань укр. народу, той мусить будувати свою владу на Україні за допомогою сусід, а сусіди вимагають прилучення України до себе.

З визвольної боротьби виявилась і повна непридатність управління країною через комісарів. За час боротьби на Україні перебували комісари всяких влад і урядів. Були комісари Російського Тимчасового Уряду, Московського Совітського Уряду, Центр. Ради, Директорії за соціалістичного кабінету й Директорії за буржуазного кабінету. І в масі своїй вони виявили нездатність зрозуміти потреби населення. З цього починалося розходження між народом і владою, яке кінчалося дискредитацією не тільки комісарів, а й тієї влади, яку вони репрезентували.

Окрім того, майже всі комісари дискредитували себе, як не бюрократизмом та централізмом, то причетністю до „милостей великих і лакомства нещасного“ та бажанням догодити всім владам і урядам, що паралізувало на місцях всяку творчу роботу місцевого населення.

Таким чином практичні соціальні й національні інтереси укр. труд. народу вимагають, аби влада на Україні впорядковалася на принципах децентралізації, колегіальності й виборності. Потреба саме як раз такої форми влади для здобуття волі інтуїтивно відчувалася укр. визвольним рухом ще на початку революції. Укр. визвольний рух в боротьбі з московською тимчасовою владою організував тоді без жадних вагань Військову Раду, Робітничу Раду, Селянську Раду (Селоспільку) і Центральну Раду, як вищий орган влади. Українці на початку революції, розвалюючи московський самодержавний і капіталістичний лад, домагалися виборних старшин, урядовців і т. и. Це було цілком натурально і ніхто цього не боявся, бо того вимагав здоровий не збитий з пантилику розум та інстинктивне чуття самоохорони, самоорганізації. Коли ж укр. визвольний рух попав у вирій боротьби європейського капіталізму з московським комунізмом, коли його стали ростягати скуди й туди, він під впливом двох протилежних сил втратив своє натуральне чуття й спромогу об'єктивних вирішень і почав хитатися: то до рад, то від рад. Логіка й чуття тягли до рад, а московський більшовизм зо всіма своїми безглуздями й лютощами, що чинилися під іменем рад — одпихав геть. А тут ще й Європа спокушала на парламентаризм. При тім забувалося, що європейські народи вже здобули собі державно-національну волю і їм у середині не треба принаймні хоч за це боротися; забувалося, що Європа

мирно відпочиває, а ми боремся на всі боки, як за соціальну, так і за національну волю.

Раніш проти радянської системи влади на Україні висувалося три головних мотиви, які можна вважати більш менш безсторонніми*): 1) мала кількість свідомого організованого українського робітництва, якого не вистарчило б на обсадження рад, а тому вся українська революція опинилась би під керунком робітництва неукраїнського, яке виявило ворожість до державно-національної волі України й загрозувало русифікацією; 2) міста України зрусифіковані, а позаяк вони мали вплив на село, то це загрозувало б теж русифікацією; 3) Царський режим не дав змоги виховати значні кадри трудової інтелігенції взагалі, а тому її не вистарчило б на обсадження рад і туди попав би випадковий елемент, який би дбав не про громадські, а про власні інтереси.

Всі три моменти зараз одпали. Революція на Україні показала, що провідниками її можуть бути не тільки робітники, як то гадали марксісти, а й селянство. Українські селяне показали, що вони здатні революційним способом обстоювати свої інтереси, не гірше за робітників. Українська революція це переважно революція селянська. На чолі українського революційного руху стало селянство, а тому воно мусіло йти й у ради. Селянство ж на Україні не московське, а українське, тому бояться його „русофікаторських“ заходів зовсім безпідставно. Колиж цього можна ще було боятися на початку революції, то тепер це анахронізм і не розуміння фактів дійсного життя. За часи революції й боротьби зо всякою окупацією селянство виразно показало, що воно стоїть тільки за самостійність України. До того ж зміцніла й національна свідомість укр. робітництва.

Міста за час боротьби зруйнувалися й здискредитувалися в очах села, а тому жадного вже впливу на село не мають. Помимо того в поглядах мійського населення на самостійність України відбувся величезний перелом на користь обстоювання її.

Третій мотив одпадає сам собою, хоч би вже через те, що коли не всі члени ради здатні до державно-громадської праці і серед них трапляться люди своєкористні, то комісари показали не кращими, а значно гіршими. Найгірша рада все таки краще обстоюватиме народні інтереси, ніж найліпший комісар.

*) Висувала їх переважно партія У. С.-д., бо буржуазно думаючі партії — соц.-сам. і соц.-фед. та інші з своїми мотивами чисто класового характеру ховалися, щоб не виявити перед укр. труд. масами своєї буржуазності.

Населення України під Московською сов. окупацією виявило свою ворожість не до рад, бо їх навіть і не було, а до московського-комуністичного комісародержавія та до всього того насильства й безглуздя, яке чинилося на Україні й чиниться від імени буцім-то радянської влади. Для того, щоби ради не стали на демагогічний шлях безглузлого більшовизму й самочинства, потрібно створити їх по певній системі так, наприклад, щоби нижчі підлягали вищим, члени ради й виконавчих органів відповідали за свою діяльність як по суду, так і адміністративно; щоби при нижчих радах були інструктори від вищих з правом veto (народний контроль), щоби виборче право в раді мали тільки повнолітні, а пасивне право в виконавчі органи мали лише люди з певним громадським стажем, щоби виконавчі органи обіралися на певний строк.

Для тогож, щоби заводські й мійські ради не переводили антиукраїнської політики, їх можна влити, як секції, в повітові і губерніяльні Ради, де більшість належатиме корінному селянському населенню України.

Радянська влада трудових мас, закріплюючи соціальні та державно-національні придбання, повинна запровадити такий політичний режим, який би тих мас нічим не поневолював. Вона мусить дати їм змогу вільно існувати, висловлювати свої думки, шукати правди та кращих форм державно-громадського життя і т. и. Вона повинна гарантувати волю всьому, що матиме на оці інтереси укр. труд. люду: волю слова, друку, зборів, критики, недоторканість без суду і т. п.

Московські комуністи тримаються на режимові партійної військово-поліцейської диктатури, бо в основу свого будівництва поклали волю не більшости, а меншости.

Терор дискредитував їх, бо вбив головну підставу життя-волю. Диктатура навіть пролетаріату, як би така була, в хліборобській країні стала би диктатурою меншости, диктатура ж комуністичної партії убила саму ідею народньої вольности, а тим самим поставила широкі маси трудового народу проти комуністичної влади.

Українська революція не повинна робити цієї помилки. Вона в основу свого будівництва повинна покласти справжню волю більшости укр. народу, тоб-то його працюючої верстви.

Соціалізація й націоналізація на Україні повинні переводитися надзвичайно обережно й поступово з волі більшости трудового населення, по його вільному досвіду. Змагання до волі, мовляв ще Маркс, мусять бути зрослені во ім'я інтересів більшости рухом самої тієї більшости, а не екзальтованих фанатиків-утопістів.

Саме поняття „соціальна революція“, мовляв Драгоманів, не має змісту, коли розуміти слово революція в звичайному значінні громадянської війни. Для того, щоби люди могли міцно заступити старий порядок новим, особливо таким складним, як націоналізація або інтернаціоналізація власности, треба, щоб вони мали в умах готовий план такої організації, який виробляється, чи, ліпше сказати, виростає рядом досвідів у постійній, ріжно сторонній боротьбі з відживаючим порядком і в таких самих спробах заведення нових порядків. Цей зріст і творить суспільну еволюцію, в якій військові акції, як вибухи класової зненависти, бунта і революції, очевидно, неминучі, але творять тільки частину її і при тім зовсім не наїснотнішу“.

Соціальна революція не є метою, а лише одним із переходових моментів, тимчасовим засобом боротьби з тими на когò аргументи логіки й громадських обов'язків не впливають. Раз справа дійшла до того, що вже ніякі аргументи, окрім зброї, не впливають, то треба її найшвидче й найбільш організовано вжити, щоб примусити меншість скоритися більшості. І чим швидче й рішучіше це буде зроблено й закінчено, тим краще для всього людства, тим менше крови прольється: вагання тільки підживляють надії меншости й затягають справу та більше розлючують одних проти других.

Одначе як тільки влада зброєю одібрана у капіталістів, перейшла до рук більшости, зараз же треба громадськими силами вільно налагоджувати господарство, бо господарство й політика дві ріжних речі: господарство можна налагодити тільки організацією, а не приписами згори.

Для переведення соціальної революції потрібні реальні збройні сили. Їх можна дати тільки заінтересований народ. Наскільки може затягнутися боротьба укр. труд. мас з поміщицтвом та московсько-сов. окупацією невідомо. Затяжна боротьба потребує регулярної армії. Укр. труд. народ мусить створити свою армію, яка б захищала його змагання до волі від реакції, як з правого боку (соціальної), так і з лівого (національної).

IV.

Ми переживаємо час, коли український визвольний рух розпорошився на скільки течій.

Буржуазно-демократична У. Н. Р. йде своїм шляхом і з кожним днем все глибше тоне в болоті реакції та отаманії; українські комуністичні сили змагаються за друге, соціалістичні — за третє і т. д. Укр. труд. маси гуртуються коло своїх часом випадкових провідників, аби тільки позбавитися існуючого гноб-

ження, при чім в своїй боротьбі з москов. сов. окупацією користуються не раз послугами й реакційних сил. Коли буде скинено окупацію Сов. Московщини ті сили будуть прагнути до відновлення старого ладу, „Єдиної неділимої“ і т. п. Це змусить укр. труд. маси розпочати боротьбу й з ними, а та боротьба знов може протоптати шлях до повернення на Україну московської сов. окупації і т. д.

Для того, щоб перемогти своїх противників, як праворуч так і ліворуч, необхідно об'єднати більшість укр. революційно-визвольних сил навколо одного осередку й повести справу по одному певно задуманому плянові. Об'єднання це мусить базуватись не тільки на однаковім негативнім відношенню до капіталізму й московського комунізму, а й на спільнім пляні будування майбутнього.

Обставини одночасної визвольної боротьби за національну й соціальну волю, надзвичайно ускладнюють справу. Дуже трудно вхопити такий напрямок політики, такі форми боротьби й нового будівництва, які одночасно користні були б як для справи національного, так і соціального визволення. Вибирати ж напрямок просто по одному принципу неможливо, бо одностороннім задоволенням вимог національного визволення, надзвичайно шкодимо соціальному і навпаки.

Той, хто буде йти до народу тільки під старими прапорами самого буржуазно-демократичного, або самого комуністичного табору, той нічого не здобуде: ті табори виявили вже свою неспроможність задовольнити головні потреби народу і народ не піде за ними. Стане в бік. Щоб привернути до себе народні сили й двинути їх на закріплення здобутків укр. революції, перш за все потрібно ясно показати во ім'я чого та революція провадиться: чи во ім'я національної й соціальної волі укр. труд. мас, чи во ім'я волі тільки капіталістів України, або комуністів Московщини? Трудові маси обдурити вже не можна. Вони уважно слухають всі хитро-мудрі обходи капіталістами соціальної справи, а москов. комун. національної, підтакують на патріотичні й соціалістичні заклики, але врешті... роблять своє. Отже треба ясно й щиро сказати собі: чи ми таки хочемо здобути державно-нац. й соціальну волю укр. труд. народу, чи аби тільки буда „самостійна Україна“, або тільки „соціальна революція“. Коли тільки самостійної України бажаємо, а там, яка вона буде — капіталістична чи радянська — нам однаково, то нема чого до народу йти. Коли йому кажуть, що однаково, яка Україна буде — капіталістична чи трудова, то цим самим виявляють, що за соціальні народні інтереси битись не будуть. Це народ добре розуміє й відповідає на це не словами, а своїми вчинками: коли, мовляв, вам однаково, яка

буде Україна, то й нам байдуже коли така Україна настане. Коли ви не зацікавлені в тому, щоби труд. народ здобув соціальну волю, то він не особливо зацікавлений хто творитиме чужу його інтересам Україну. Народ жде тих, хто творитиме таку Самостійну Україну, як дасть йому соціальну волю. Тільки по боці того він стане. З другого боку, коли соц. революція провадить тільки до того, щоби укр. трудовий народ, вирвавшись з економічного ярма московського поміщика, понав у економічне ярмо московської комуні, то народ такої соціальної волі теж не жалує й розглядається на всі боки, хто б йому допоміг скинути таку соціальну „волю“.

Оце все й показує, що для об'єднання визвольних сил укр. народу треба створити новий осередок, який би в основу своєї діяльності поклав здобуття не тільки національної, але й соціальної волі. Новий осередок повинен змагатися до завершення на Україні соціальної революції, на перехідний час закріплення здобутків її, запроваджуючи владу трудових мас по радянській системі.

Ці льозунги для де яких кол українського обивательства, вимученого Московською окупацією, що навмисне прикрила свої імперіялістичні зазіхання гарними словами про соціальну революцію, диктатуру пролетаріату та радянську владу, стали страшним символом того гнобительства, руїни й нелюдських знущань, які чинилися й чиняться на Україні. Для багатьох обивателів само слово „соціалізм“ стало ненависним, бо воно в їхній уяві зв'язується з тим „соціалізмом“, який заводили й заводять московські комуністи. Отже треба перш за все широко виявити, що все те, що робили й роблять московські комуністи, зовсім не є соціалізм. То є тільки примусова й безглузда комунізація народного господарства та військово-поліцейський терор. Все те нічого спільного з соціалізмом не має. У всіх заходах московських більшовиків здискредитувався не соціалізм (громадське користування й порядкування), а лише комунізм (державне користування й порядкування).

Революційний осередок мусить покласти в основу своєї боротьби такі льозунги, принципи й методи, які б гарантували йому незмінну зацікавленість труд. мас в доведенні революції до кінця і недопущення револ. сил до розпорошення розкладом з середини, або підступами зо вні. Для цього мету революції треба зробити ясною й дорогою для мас, а для переведення її вжити методів громадських, масових. Таку організацію революції може перевести лише новий революційний осередок, не здискредитований в народніх масах.

Для того, щоби привернути труд. маси до нового визвольного осередку, в програм його діяльності на першому місці треба поставити задоволення найпекучіших потреб тих мас. Деталізацію їх можна окласти тільки в тісній порозумінні з трудовим народом. Однак головні засади визвольних змагань і плянів майбутнього будівництва повинні бути виразно зазначені й докладно обмірковані наперед тими силами, які мають утворити новий осередок революції. Треба, щоб на цьому виразно погодилася більшість революційних сил укр. визвольного руху, аби вони на другий день після перемоги не розлізлися знов через розходження в поглядах на дальніші перспективи.

Новий осередок мусить намітити свою особливу, окрему й виразну лінію: не з комунізмом, але й без повороту до старого. Вільна, незалежна Україна, повна воля для всіх працюючих, але без жадних сінекур, без олігархії, без дармоїдів не тільки поміщицьких, а й комуністичних. Без утопічного комунізму, але й без капіталізму, на твердих правдивих підставах наукового соціалізму. Без демагогії, але з живою революційною енергією й сміливим завзяттям. Не над народом, а вкупі з народом. Не купкою насильників, а вільною громадою всього працюючого люду.

Н. Григорієв.

Наші гріхи.

Революція на Україні „не дописала“. Це стверджено не тільки всіма докторами Галичини, а й „найповажнішими громадянами“ наддніпрянщини. Вийшло на те, чого хотілося. Правда, до світової війни найсміливіші радикали, а не то що інгентовані реальні політики, не мріяли навіть про такі великі здобутки в національній справі, які дала революція на Україні, а про те — революція „не дописала“.

В чім і через що?

На ці питання кожда партія й кожда група відповідає по своєму, але в одному майже всі сходяться — від найправіших хліборобів-державників до найлівіших К. П. Б. У. — всі лають У. П. С. Р., що вона „віпсувала всю справу“. Кожен міркує по своєму, кожному хотілося від революції чогось свого, а врешті — винні ес-ери, що революція не дала їм бажаного. Хліборобидержавники ремствують, що есери не підтримали революційного гетьмана; „соціялісти“ — самостійники, — що есери не допомогли запровадити „тверду військову владу“; „соціялісти“ — федералісти, що есери не запровадили демократича і легальна на „тупівській“ сметані; соц.-демократи, що есери не творили на Україні капіталізму, аби все по марксистському евангелієві збулось; комуністи — що есери не заводили комунії і т. д.

За все винні есери: перед галичанами за те, що галицькі достойники так довго жаліли мостів на залізниці, аж доки Галер з Франції не прибув, а перед наддніпрянцями за те, що провідникам галичан більше подобався Деникін ніж Самостійна Україна.

Голос народу — голос Божий. І коли зо всякого кутка українського-монархичного, капіталістичного, буржуазного, соціалістичного, комуністичного, анархистичного лунають прокльони на ес.-рів, то не може бути диму без вогню. Дим безперечно є. Огже повинен бути десь і вогонь. Звичайно, як вогню багато, то диму мало, і навпаки: коли диму багато, то вогню зовсім не видно. Тому не легко його й найти. Димить, смердить, чадить, а де саме не помітно. Справді бо! с.-ри винні, що не скріплюлася гетьманщина. А деж були, панове гетьманці, що не скріпили її? Хіба с.-ри коли небудь обіцяли кому скріплювать гетьманщину? С.-ри винні, що не зміцнено „військової твердої влади?“ А щож робили пани фаховці військової організації? Чом же вони її не скріпили і т. д.? Хіба с.-ри мусять за всіх робити й задовольнять смак усіх? Чом же всі не с.-ри не дали

ледачим с.-рам од коша й не зробили по своєму. Сил не мали? Так вони скрізь кричали, що с.-ри купка наївної дівтори і т. п. І коли „не с.-ри“ не спромоглися показати „дівторі“ її місця, то яка ж сила у тих „не с.-рів“?

Але с.-ри винні, безперечно винні. Не в тому, що не допомогли вегетаріянцям з „Нової Ради“ варити лемішку; не в тому, що не дали змоги правобірним марксистам зміцнити капіталізм по з'язку німецьких с.-д., тоб то: тих укр. с.-д., які поробилися в Німеччині капіталістами, і не в тому навіть, що не дали змоги московським комуністам скріпити на Вкраїні ту систему влади, яка ними зветься „радянською“.

Винні с.-р. в тому, що вони давали всім отим політичним групам надію жадати собі від с.-р. допомоги. Справді, як би хлібороби-власники не мали підстав розраховувати на поміч с.-р. у збудуванні гетьманського трону; самостійники, щоб певні були в ворожості с.-р. до військових лаврів; с.-д. ясно бачили лютість с.-р. до капіталістів і т. и., то розуміється, віхто б з них не рахував на поміч с.-р., не був би психологічно підведений с.-р. у своїх мріях під манастир і не мав би чогоремствувати на них. А тож уявіть собі! Кожда з тих груп, потайки тішила себе мрією, що с.-р. „врешті як розумні люди“ не можуть не домогтися їй, бо „чого б вони так по приятельськи“ з ними поводитись? І раптом — трах! Гетьмана скидають, лемішку розливають, капіталістів розганяють, отаманів зневажають, кому пу під'їдають і т. д. Чи не самовитий народ? Адже, каждая з тих груп так на них надіялась! І от — на тобі! Вірь тепер с.-рам! Розуміється лають! Тож у кождої не старий горщик, а політичні надії розбито! От у цім с.-р. безумовно, винні. Винні в тому, що давали привід ріжним групам покладати на них свої надії...

З партійного погляду не булоб це великою провиною, як би ми, розбивши надії инчих, почали здійснювати свої.

Але... ми так само підвели самих себе під манастир натаками на щось, чого не здійснювали, як підводили инших натаками на те буцім то згодні їх підтримувати.

Вяглядом примирення з гетьманством, ми обдурили хліборобів-власників, добрими відносинами з „туптіями“ дали підставу зарахувати себе до „людей серйозних“, „дружбою“ з с.-д. подали надії на примирення з капіталізмом, визнанням радянської влади дали якісь аванси комуністам, а розмовами про трудовий прівіпціп заявляли власну політичну лінію. Одначе, як про „примирення“ з гетьманатом, „добрі“ відносини з хуторянами, „дружба“ з с.-д., „поглядання“ на комуністів і т. п. так і орієнтація на трудовий прівіпціп не були твердими. Обдуривши хліборобів і всіх инших не сталістю своєї позиції, що до них, ми так само обдурили й самих себе не сталістю власної позиції, недотриманням власної лінії, не здійсненням власного програму.

Ми говорили одно, а робили — друге. Говорили про трудовий прівіпціп, про радянську систему влади і т. п., а на ділі йшли то за с.-д., то за с.-ф., то ще за кимсь иншим, бо робили їм занадто великі уступки. Ми не здійснювали того, чого сами.

хотіли, що вважали правдивим, а робили те, що нам нашіптували то в одно, то в друге вухо. А робили це через те, що занадто скромно цінили свої власні сили й занадто високої думки були про сили й здібності інших. Це найбільша наша провина: ми занадто багато вірили другим, і занадто мало... шанували себе. Ми вірили всім, найменше собі. Ми поважали всяку чужу думку, не доцінюючи свою. В цьому наш перший гріх. В той час, як нам закидають, що ми були надмірно партійними, я кажу, що наш гріх перед народом і революцією в тім, що ми занадто мало були партійними. Поважаючи думка інших партій, ми занадто поступалися перед ними своїми і ніколи твердо не переводили їх в жаття. Ми не були революційною партією, що непохитно переводить в життя свої погляди, а... добрими сусідами, що намагаються зо всіма жити в злагоді: і Бога не гнівить і чорта не ображати. Ми не були „соглашателями“ по суті, але своєю мягкотілістю допомагали створенню для „соглашательства“ об'єктивних умов. І все це робилося з однієї причини: з надмірної віри людям. Бувши самі чисті й чесні, ми вірили, що й інші такі.

Ми вірили соціялістам-федералістам і соціялістам-самостійникам, що вони справді соціялісти і поводитися з ними, як з соціялістами. Треба було не тільки фельєтонів Яриновича в „Н. Р.“ в 1918 р., а ще й статей М. А. К. в „Українському Вістнику“ 1920 р., з одвертими вигуками до влади, куди вона дивиться, що не трощить с.-р., щоб ми врешті під соціялістичною назвою розглядили старе чорносотенство.

Ми вірили московським комуністам, що вони справді комуністи, ієтернаціоналісти, завзяті борці з капіталізмом і т. и. І тільки московський комуністичний режим на Україні, його альянс з Брусіловими підчас польського наступу, сучасні запобігання перед капіталістами Європи змусили нас бути обережними.

Ми вірили с.-д., що вони обстоюють інтереси українських робітників і намагалися працювати в купі з ними. Їхня вічна дружба з правими колами, орієнтація на капітал, зрада підписаних умов і т. п. показала всю бідність цих претензійних самозакоханих генералів без солдат.

Ми вірили всяким безпартійним професорам і побожно схилялися перед довгими бородами аж доки не переконалися, що ті бороди звиваються, як лисячі хвости, за ради власного самолюбства й продають партію за шмат гнилої ковбаси.

Бувши соціялістами й шануючи соціялізм, як найвищу й найпевнішу ознаку людської справедливості, чесності й волі ми вірили всякому, хто носив ім'я соціяліста. Ми не могли собі уявити, щоб будь який соціяліст міг говорити про підлеглість, або залежність України. Адже це було суперечною стремлінням до волі, про яку соціялісти повинні дбати перш за все. І треба було аж виразних погроз „штиками“ соціяліста Незлобіна, цілої низки виступів соціялістів Фруміна, Лепарського, Соколовського, Таска та інших, їм же несть числа, провокаційного нападу московських драгунів на Богданівський полк, зробленого під охороною „соціяліста“ Оберучева, наказів і промов „соціяліста“ Керенського, щоб ми зрозуміли, що не всякий соціяліст є соціяліст.

Бувши синами поневоленого народу, ми не допускали, щоб серед свідомих Українців хто небудь бажав поневолювати свій нарід в будь якій формі. Адже це суперечило визвольному духу українського руху. І треба було аж шеметовських молодців та Яриновичового розперізання, щоб ми зрозуміли, що не всякий учасник українського руху стремить до народнього визволення.

Слухаючи декларації московських комуністів про „само-определеніє вплоть до отдаленія“, ми й не запідозрювали, що це лише тактична „словесність“ за якого ховається цілком протележний зміст. І треба було аж збройної навали московських комуністів на Київ, розстрілу наших, ні вчім неповинних, товаришів аби ми переконалися, що нас „брати“ великороси дурять.

Європейські соціалісти і пролетаріяг здавалися нам найправдивішими суддями, щирими захистниками права працюючих, пригноблених, окривджених. І як багато треба було нам несподіванок і огірчень дістати й з цього боку, щоб переконатися, що і європейському соціалізму і європейському пролетаріатові своя сорочка ближча до тіла, віж чужа. Вони допомагали й допомагають не тим, хто заслуговує на це по людській справедливості, а тим, допомога кому приносить їм самим більше користі.

Ми багато вірили й багато на тім полеклися.

Ми вірили соціалістичному світоглядові московських соціалістів, а вони в купі з Кірієнками, Оберучевими й Тасками допомагали контрреволюційному Штабові К. В. О.; ми допомагали московським комуністам в боротьбі з Тимчасовим Урядом, а вони за те зграбували Україну і відплатили розстрілами наших товаришів; ми поступалися своїми переконаннями перед „репетом“ с.-еф. та с.-с., а вони протоптували стежку гетьманові; ми якийсь час пасивно дивилися на насильства гетьманату, а він творив відновлення „єдиної неделимої“; ми стерплювали благоглупості Директорії та самочинства отаманії, а вони пхалися до Антанти й буржуазії; ми приймали на себе удари за хитромудру політику, що на свою руку вели ес-децькі премієри, а с.-д. тим часом плазували поза нашими плечима перед буржуазією; ми поступалися своїми програмовими поглядами перед традиційною при звичайністю Галичан до парляменту, а вони підписували угоду з Деникіним і т. д. і т. д. Наша віра в чесність людей, наша повага до иншої думки, як до чесноі думки, губила нас.

Факти показують, що український революційний рух здобував позиції лише тоді, коли йшов під проводом нашої партії. Колиж ми, під впливом віри в доцільність „репету“ инших партій поступалися перед ними, український рух втрачав свої здобутки.

Факти: 1) Перед революцією „Туп“ гнув до порозуміння з к.-д. й мирного випрохування панської ласки, а с.-р. підготувляли революцію. Хто краще відчув завдання часу?

2) На початку революції „старі“, „поважні“ громадяне мнялися, який би такий орган для себе впорядкувати, щоб „не зачепити начальства“, а революційна молодь власними силами,

віного не питаючись, склала Центральну Раду з подавляючою більшістю с.-р., куди чужаючись попленталися й старі громадяни, лаючи „мрійників“.

3) Перший Універсальний Центр. Раді є витвір головним чином с.-р., бо проти нього спочатку виступали не тільки „поважні“ с.-ф., а й „велемудрі“ с. д.

4) Радянську систему влади в Центр. Раді одкинуто виключно під натиском с.-д., бо с.-р. стояли за нею і лише через ваївну віру в „державний розум“ де яких провідників с.-д. не противилися активно її усуненню.

5) Гетьманщину психологічно підготував похід с.-ф. і с.-с., а почасти й с.-д. проти с.-р. Наші зважання на їхні теревені дали змогу скріпитися їй.

6) Гетьманат скріпився в наслідок де якої віри с.-р. в с.-фовські благоглупості про необхідність буржуазного ладу на Україні для закріплення національних здобутків революції.

7) Гетьманат скинуто переважно силами с.-р., коли вони твердо стали на позицію боротьби з ним і перевели організаційну до повстання роботу в супереч провокації с.-ф. та вагань с.-д.

8) В наслідок мирного уступлення с.-р. в Києві в часи Директорії перед с.-д., с.-ф., та с.-с. в справі радянської системи влади, народ покинув Директорію і пішов за московськими комуністами. Січові Стрільці, переконання яких с.-р. шанували за найчесніші, через кілька місяців сами переконалися в своїй помилці й видали в Проскурові декларацію про необхідність запровадження влади Рад.

9) У Винниці с.-р. під натиском с.-ф., с.-с., с.-д., вийшли з Уряду й дали їм повну волю до переговорів з Антантою, але ті переговори ні до чого не довели. Тим часом як би с.-р. були здійснили свій партійний плян виходу з тупіка скасуванням Директорії, приборканням всіх головних і неголовних отаманів, ополіченням влади Рад, утворенням армії під керуном Військової Ради, мир з більшевиками на тих умовах, які вони пропонували, а саме: декларація радянської влади й союз проти контрреволюційних виступів з середини та Європи, то ми певні, що тої руїни, до якої довела політика Директорії не було б.

10) Уряд У. Н. Р. без участі с.-р., не зважаючи на всі свої переговори з антантою спромігся тільки докотитися до Галичини.

11) Лише с.-р., увійшовши в Уряд і поєднавшись з народними повстанцями спромоглися вирушити з Галичини і за допомогою Галицької армії очистити Україну від окупації.

12) Шипівня с.-ф. та с.-с., галицькі зойки про парляментаризм, с.-дековські крутіства змусило с.-р. поступитися своєю партійною політикою в напрямку декларації негайного парляментаризму, а це всією чорною сотнею використано було як перемогу над політикою с.-р., в наслідок чого партізантські загони були розформовані, укапісти заарештовані, щирих провідників повстанчого руху порозганяли й порозстрілювали (Дзяченко), бо вони не погоджувалися на чорносотенство, а решті поза плечима Уряду налагоджено звязки з Деникіном й довели до погодження з ним галицької армії.

13) Побачивши безоглядну реакцію й нездібність до революційної творчої роботи в таборі У. Н. Р. соц.-революціонери вийшли з Уряду й пішли нелегально працювати вкупі з народом.

14) Недобитки У. Н. Р. без участі с.-р. втікли в Польщу, а народ тим часом прогнав Деникіна і на порожнє місце знов засіли московські окупанти.

15) Уряд У. Н. Р. підписав угоду з Польщею і проти тієї угоди рішуче протестували тільки с.-р.

16) Що зробив Уряд У. Н. Р. для українського народу після того, як с.-р. вийшли з нього й перестали йому „завважати“ робити свою політику? — Нічого. Що менше с.-р. „завважали“, то більше дурниць і зловживань робив центр У. Н. Р.

З наведеного ясно видно, що державно-національна політика нашої партії була найменше помилковою.

Коли ми й винні в чому, то це в тому, що не твердо переводили свою політику, а піддавалися впливам других партій, то праворуч, то ліворуч.

І тепер, кидаючи оком назад, та оцінюючи наслідки нашої партійної політики й партійних уступок, мусимо твердо сказати: більш ні одного кроку набік, ні одного вагання.

Доволі віри в других: рахуймося лише з фактами. З права і з ліва нас лають, нас винують і це найкращий доказ, нашої сили, а також і доказ того, що ми маємо свою лінію поведінки. Слабим і нікчемним уваги не уділюється.

Всі нарікання мусимо взяти під розвагу, але жадного кроку на бік від партійного програму.

Жадних вагань! Нема чого боятися помилок. Не помиляється той, хто нічого не робить. Краще нам відповідати за свої помилки, ніж за чужі.

Нам нема чого зважати на закиди с.-ф., с.-с., с.-д. і т. и. Ми не повинні на них зважати. Але мало того. Ми не повинні давати їм навіть підстав надіятися, що ми щось їм допоможемо зробити на їхній смак. Ми мусимо рішуче виявити, що ми будемо переводити лише свою програму. Бо поки ми свою лінію вели, до того часу справа українського визволення, хоч і не завши добре, а все такі йшла. З тогож часу, як ми одійшли на бік і в політиці українського визвольного руху запанували буржуазні гасла — „наймудріші партії“ нічого не зробили.

Ми, не зважаючи на всі перешкоди, які робили нам усі партії, все таки щось держали в своїх руках, щось будували. А що вони тепер держать, що будують, хоча ми їм не перешкоджаємо?

Раз українські буржуазні партії виявили себе нездатними до жадного визвольного будівництва, то наш обов'язок відновити свою лінію й провадити її твердо, неухильно.

До рішучої ж праці по власному плану, по власному програмі.

Г. Наш.

Багнотворці.

Виступ „Закордонної Делегації У. П. С. Р.“ в особі пп. М. Грушевського, О. Жуківського, М. Чечеля і М. Прага проти Закордонного Комітету і Закордонних партійних організацій носить такий характер, що полемізувати з нашими есеро-комуністами було б не варт, бо хоч ЗД. хоче досягти певних політичних цілей, але сам виступ її не має політичного значіння. Що варт перебіжка 4—5 чоловік в порівнянні з величезною масою українського народу, який залишається на позиції явного непризнання московської окупації, або навіть в порівнянні з нашою партійною масою, яка за перекіньчиками не йде й не піде?

Але тому, що ЗД. оздобила свій виступ явно-особистими випадками і то головно проти мене — я змушений сказати своє слово проти наклепу бувших моїх партійних товаришів.

Вони приписують мені такий вплив, виставляють мене таким небезпечним шкідником для партії і навіть української революції, що я повинен ослабити силу впливу, приписаного мені. Я далеко скромніше оцінюю свої сили і не думаю, щоб коли я захотів, то все сталося по-моєму. Захотів стати головою Закордонного Комітету — і став! Захотів, щоб пражська група У. П. С. Р. розірвала зносини з ЗД. — і вона розірвала! Захотів, щоб інші партійні організації зробили те саме — і вони зробили! Подумаєш, який я всемогучий.. Закордонна Делегація малює мене, як якусь фатальну силу, що все „руйнує“, скрізь „шкодить“ на стільки, що мої „контр-революційні змагання“ скрізь перемагають несокрушиму правду З. Делегації.

Бідні істоти — вони думають, що „сільнее кошке зверя нет“. Українській революції шкодило і шкодить те, що не лайкою усувається. Скільки не лайте мене, а нещастя України від того не зникнуть: голод, руїна, безладдя, жах, терор, смерть життя утворені не мною і не прокляттями по моїй адресі їх можна усунути.

Одначе річ не про це.

З. Делегація всю вину за свій політичний провал в партії звалює на мене. Але як вдуматися серйозно в справу, то стає дивним самий підход ЗД. до питання про наші розходження: чому це так сталося, що один чоловік має такий вплив, щоб „все руйнувати“ і перешкоджати ЗД. виявити свій вплив? Тут одно з двох: 1) або я справді маю вплив правдивістю своєї позиції, йду згідно з партією і тому претензія ЗД. виглядає смішно — проти подавляючої більшості нічого не вдіють 4—5 ображених чужих для партії людей! або 2) З. Делегація просто перебільшила все, цеб-то вона на мене робить наклеп.

Я одверто заявляю, що не знаю який вплив маю, більш всього певне те, що я не одриваюсь од партійної маси, тому й виходить та спільність моя з партійними товаришами. Тут вплив не мій, а на мене.

Щож до другого питання, то очевидно, що ЗД. розми-
няється з правдою, даючи мені таку фатальну характеристику.
Як розминається — це ми побачимо нижче.

На ст. 3. „Відбитки“ „Боріте-Поборете“ ч. 9. ЗД. твер-
дить, що на перших трьох партійних конференціях найбільш
горячими прихильниками комуністичної революції був
я і М. Шраг.

Це неправда, яку свідомо говорить ЗД. Навіть М.
Шраг, що дуже слабо розбирається в теорії соціалізму, не був
прихильником комуністичної революції, бо революцію тоді
ми всі приймали не як комуністичну, а як соціалістичну і рі-
шучо одріжняли комунізм од соціалізму. Доказ цьому: в „Бо-
рітеся — Поборете“ ч. 2 надруковано нашого листа до віден-
ської групи У.К.П. Читайте тут:

„Наша партія єсть не комуністична, а соціалістична. Ми
робимо різницю між цими двома термінами, вкладаючи в них
різний зміст. Ставлячи своїм програмом дня диктатуру трудо-
вих мас (пролетаріату і трудового селянства), а також радян-
ський устрій України, ми вважаємо засобами для встановлення
на Україні соціалістичного ладу, який ми розуміємо як
переведення соціалізації засобів продукції і їхнього розподілу,
знищення експлоатації праці приватним капиталом і усуспіль-
нення останнього, одначе з захованням права приват-
ної власности на повний продукт увільненої
праці.

Від цього ми одріжняємо заведення комуністичного ладу,
якого принципово не одкидаємо, вбачаючи в нім дальшу ста-
дію розвою соціалістичного суспільства. Називаючи свою
партію соціалістичною, ми як раз підкреслюємо ці свої
програмові стремління, які не совпадають з науковим розумін-
ням комунізму, і цим вказуємо на ту різницю по суті, яка
існує між соціалізмом і комунізмом.

Аграрний характер України з її селянською верствою
уявляють собою той реальний матеріал, з якого має будуватись
соціалістична українська республіка; матеріал, з якого
комуністичний лад, на наш погляд, побудований бути не може“.
(„Бор.-Поб.“, ч. 2, жовтень 1920 р. ст. 58).

Лист писаний по уповноваженню ІІІ. Конференції М. Че-
чель 24 травня 1920.

Наведена цитата вказує, що ми програмово не комуністи,
бути ними не можемо, на Україні комунізм не може мати
місця і т. п.

На трьох конференціях ці думки розважав головню я.
Обгрунтування цих думок читачі можуть знайти в моїй прапі
„Революційний соціалізм на Україні“, виданий З. Делегацією.
І от при цих даних З. Делегація твердить, що я стояв за ко-
муністичну революцію!

Дивовижна неправда!

Правда, що М. Чечель і М. Шраг, приїхавши на І. кон-
ференцію (лютий 1920) заявили мені, що вони є фактично
вже членами віденської групи У.К.П., але я заявився проти

цього і на трьох конференціях вияснив своїм товаришам всю безпідставність їх захоплення і неможливість комуністичної революції в аграрній Україні. Моя аргументація була ними прийнята настільки, що власне М. Чечель написав 24. травня ті вищезацитовані слова до У. К. П., а 4. липня на конференції з „укаїстами“ той же М. Чечель сказав таку промову, яку П. Дятлов з обуренням назвав „глибоко контр-революційною“. От як було в „комунізмом“ справді, всупереч теперішнім твердженням З. Делегації.

Не розумію, як нормальні люди можуть пускатися на такі перекручування дійсності! Хай вже молоді запальні люди грубо перекалічують факти, але як під такою неправдою міг підписатись професор Грушевський, обов'язаний, як історик, чесно поводитись з фактами?

Одначе, я стояв за згоду з українськими комуністами.

Зрозуміло — чому: українські комуністи є свої люди, з якими треба порозуміватися на розумному компромісі, але не приймати їх програму, бо прийнявши комунізм — треба чесно робити крок далі — вступати в їх партію. Цього ми не зробили, бо ми не комуністи. Не вірячи в комуністичну революцію, ми були б не чесними, коли б вступали до їх у партію. Ми розірвали блок.

І от тепер З. Делегація твердить, що закордонні конференції У. П. С. Р. прийняли „платформу III. Інтернаціонала у“. Це неправда.

Я не можу прийняти платформи III. Інтернаціоналу, бо як революційний соціаліст-народник, не можу прийняти централістичного методу в суспільному будівництві. Так скаже кожний справжній ес-ер.

Я працював і працюю над теорією українського революційного соціалізму. З опублікованих моїх праць вкажу вищезгаданий І. т. „Рев. соціалізму на Україні“ і друкований в „Бор.-Поборете“ нарис „Соціалістичний світогляд М. Драгоманова“.

Хто читав хоч би друковані мої праці, той скаже, що я навіть не міг і не можу бути комуністом. Це добре знає З. Делегація, але чому мої бувші товариші аж на стільки нечесні у відносинах до мене — це мене дивує навіть тепер, коли вони виявили свою моральну істоту в повній наготі. Бож хіба не були п. п. Грушевський, Чечель і Шраг торік в Карльсбаді і чи не приймали участі в складанні проекту нової програми, біля котрої і я попрацював чимало, уґрунтовуючи програмні засади на підставі революційно-народницьких теоретичних принципів, під якими московський комуніст не підпишеться. Бо наш соціалізм є аграрним, своєрідним, якого не можна погодити з московським бюро-комунізмом. Через те для мене а ргіогі ясно, що ми не можемо прийняти того комунізму ніколи, хоч з комуністами, які розуміють українські обставини і відповідно до їх пристосовують свою тактику, ми можемо (і мусимо) порозуміватися. Я й тепер на цім стою і тому завжди готовий працювати разом з комуністами типу В. Винниченка, котрий

яко давній соціаліст-марксист, без порівняння ліпше знає при-
роду соціалізму і України і безмірно вище стоїть в соціалізмі-
ніж молоді адепти „есерокомунізму“.

Московський „комунізм“ не є комунізм.

Винниченко, Сераті, Пауль Леві, Газе і багато інших ко-
муністів також не приймають московських методів. Я також не
приймаю через ті самі і ще через інші причини. Одначе
я стою за соціальну революцію, дійсну (а не московську) ра-
дянську владу (демократію рад) і світову федерацію. Це зна-
чить не те, що „платформа III. Інтернаціоналу“. Шлях, вказу-
ваний Москвою (III. Інтернаціоналом!) веде не до соція-
лізму, а до продажі народу в ярмо західньому
капіталові. Московський комунізм — це ідеологія і прак-
тика ненависти до селянства, на практиці для українця це зна-
чить — ненависть до української нації, що складається
з селянства, і перехід на бік „общеруського“ (практично —
московського) пролетаріату і відкидання принципу суверенно-
сти українського народу.

„Платформа III. Інтернаціоналу“ значить для українця —
національну зраду і соціально-революційну недоцільність:
прийти не до соціалізму, а до повного рабства колоніальному
капіталові. Не тільки народник-соціаліст, але й марксист не
може прийняти московської концепції „комунізму“. Сераті,
Пауль Леві, Винниченко — комуністи-марксисти, але й вони
з обуренням одкинули московський шлях. Можливо, що й вони
„інтригани“, „кар'єристи“, „опортуністи“!

3. Делегація змішує дві речі: московський народ і III.
Інтернаціонал. Я завжди стояв за порозуміння з московським
народом (і з більшовиками в тім числі), бо вважаю ворожнечу
України з Росією за безглузду і шкідливу в першу
чергу для України. Порозуміння із більшовицькою Росією
потрібне, але це не значить, що ми повинні прийняти „віру“
п.п. Зінов'євих, Леніних, Раковських. Порозуміння треба, бо
війна і взаїмна ненависть нищать Україну. І коли була надія
на порозуміння (на початку 1920 р.), то ми всі стояли за його.
Але після поїздки Винниченка, після насильств над нашою
партією і „суда“ над ЦК — що ми повинні робити? Невже пе-
ребігати по одинці в табір переможця? Невже приймати „плат-
форму“ Москви, котра засуджує Україну на небуття? Коли ми
на якийсь момент помилились, допустивши неможливе (уступки
Москві), то хіба це нас зобов'язує і на далі бути в сливах?
Після того, як відкрилась жахлива дійсність московського
„комунізму“, навіть європейські комуністи залишають свою
частичну самотність і не дозволяють Москві втручатись
в справи своїх народів — так хіба ми повинні піти на услуги
московським банкрутам?

Партія укр. соціалістів-революціонерів має свій шлях до
соціалізму, і доки я член цієї партії — я не приймаю плат-
форми III. Інтернаціоналу (21 пункту), яку вважаю за руйну-
ючу і недоцільну. 3. Делегація торік також не приймала її,
а тепер приймає. Значить просто, 3. Делегація зреклась
революційно-народницької ідеології і нашої партійної програми.

Це ясно, а тому вся крутня З. Делегації є виразом політичного жажляцтва моїх бувших товаришів: ставши комуністами à la Москва, вони бояться в цьому признатись отверто, ховаються під стріхою У.П.С.Р., силкуються накинуть есерам комуністично-московський світогляд і тактику чекистів, хочуть взяти всю партію в орбіту чекизму, але бояться рискнути головами, бо коли вони стануть чекистами, то український народ, дізнавшись про це, ніколи не помилує їх і не простить їм. Отже вони називаються есерами, використовують захитну фірму, а в дійсности засвоїли релігію чекизму. Просте політичне крутість і більш нічого.

Замість того, щоб іти повним ходом в Р. К. П. (зглядно К. П. (б). У.), вони „есерствують“ з розрахунком, що може таки в грізний час одбрешуться: „ми були завжди есерами“. Зрозуміло, чому вони виливають люті і злість на мене, бо я не дозволю себе морочить „комуністичними есерством“: бути в приятелях з чекистами і разом перед народом носити захитний колір есерства — красенько дякую!

Партія, що політично шанує себе не дозволить водити себе за ніс.

Але перейду до „акту обвинувачення“.

З. Делегація присвятила мені окремий (IV-й) відділ своєї енцикліки. Я щиро реготався, читаючи грубу мазанину примітивних брехунців, які навіть недотепні змайструвати путнього обвинувачення проти мене. Наприклад.

„Дисциплінарна справа“ в питанні про мої зносини з „Міжнародною Спілкою Соціалістичних партій“ (Віденським Інтернаціоналом). Річ в ось чім.

Пражська група У.П.С.Р. постановила: виконати прохання партійних організацій і товаришів, що склали відомого „Листа до товаришів“, про поширення цього листа. Цього хотіли організації У.П.С.Р. в Галичині й Польщі і Пражська група. Виконуючи постанову організації, я послав німецький текст „Листа“ т. Галаганові для передачі д-ру Ф. Адлеру і французький т. Вияниченкові для передачі т. Льонге.

Я робив те, що вимагає партія, організації У.П.С.Р. Про це я сам написав до З. Делегації.

І от за це „дисциплінарна справа“ проти мене. А чому не проти товаришів, що того „Листа“ складали, не проти т. Григорієва, що його привіз і прохав розповсюдити, зробивши заходи для розмноження „Листа“? Тому, що М. Шаповала треба виїдати — так думає п. Грушевський і Ко.

Енцикліка далі формулює обвинувачення:

1) М. Шаповал — інтриган. Докази? Писав листи, в яких „очернював“ З. Делегацію, зводив „інсинуації“ на окремих членів, нацьковував одні організації і товаришів проти других і проти З. Делегації.

Так пишуть „чесні люди“ не наводячи ві одного мого листа, не вказуючи які і на кого „інсинуації“ я робив, які організації проти яких нацьковував.

Деж докази? Де ті листи? Де факти?

„Між иншим“ я ставив умовою свого „примирення“ з З.Д. виключення з її складу п. Жуковського. Подумавш, який злочин! Так, вимагав, бо як член партії вважаю соціалістично безграмотного і морально невихованого Жуковського недостойним бути в репрезентації партії, до якої я належу. А чому панове делегати не навели причин і фактів, через які я ставив таке домагання? Матеріяли, наведені в инших частинах цієї книжечки, показують хто такий Жуковський. Не менш пікантний штрих, що М. Чечель говорив про мою „інтригу“ в Празькій групі. Чому З. Делегація не сказала, що на протест Зборів М. Чечель взяв свої слова назад, попросив вибачення і тільки через це не був виставлений за двері.

2) М. Шаповал — кар’єрист. А докази які? З. Делегація не розуміючи всієї смішности своєї пози, заявляє, що ніби я „очевидно“ хотів зірвати IV. Конференцію, не маючи за собою більшости. Ха-ха-ха! Коли б хотів зірвати, то я б зірвав — це чудово знає З. Делегація і все таки... говорить явну неправду. Правда, більшість на конференції була не за нами, але зверніть увагу, як зроблено було цю більшість. З. Делегація дала право рішачого голосу собі (4 голоса), на 3 члени віденської групи — 2 рішачих, а на 10 членів празької групи — 4 рішачих. Отже З. Делегація і віденська група разом складають 7 душ, а мають 6 рішачих голосів, празька група 10 душ, а рішачих... 4. Більшість за З. Делегацію!

Розуміється... Але я не зірвав конференції, бо не хотів зривати. Навіщо-ж наклепуєте та ще так грубо? Доказом мого „кар’єризму“ є ще організація Закордонного Комітету — каже ЗД. І не червоніє...

А справді? Шість партійних організацій (Тарнівська, Ченстохівська, Тарнопільська, Львівська, Ланцюцька і Празька) по ініціативі Тарнівської вважали потрібним сконсолідувати свою діяльність, для чого рішили вибрати Закорд. Комітет, як орган партійної адміністрації, з правами губерніяльного комітету. Делегація, як призначений орган представництва ЦК не має права адміністрації. Вона є органом не виборним.

На жаль для З. Делегації до З. Комітету конференція названих груп вибрала 4 товаришів (мене ще й головою), і знов воля більш ніж 50 товаришів ігнорується: по думці З. Делегації виходить ніби я захотів — і Зак. Комітет вибрався, а я „став“ головою. Так таки й став? А може мене вибрала конференція?

„З тих же причин“ я ніби-то „бруднив і намагався підорвати авторитет Центрального Комітету Партії“ — каже Закордонна Делегація і... не наводить жадного факту.

Правда, я висловлював здивування і ремствував (а не „бруднив“!) на ЦК. за те, що ЦК. дозволив собі назначити головою З. Делегації людину, яка формально до партії не належала ще тоді.

В історії життя всіх партій на світі не можна вказати прикладу, щоб партійну політику передавати в руки не пар-

тійної людини. У кожного з партійних людей багато в прекрасних знайомих, але ж не можна їм передавати партію, як якусь ковцесію чи щоб-то! Для мене був дивний факт, що наш ЦК, не спитавшись партії, віддав партійне представництво в руки тоді непартійного М. Грушевського, але ще більш дивувало, що М. Грушевський користувався цим „мандатом“, уживав дисциплінарних прав над членами партії і не розумів всієї невідлукатності свого становища.

Коли я напевне дізнався (торік в серпні місяці), що п. М. Грушевський не належить до нашої партії, то натурально мене це приголомшило і я спитався по-товариському, як М. Грушевський думає вийти з цього становища. Грушевський не відповів і далі все ховав під покривку мовчанки, дуже очевидно образившись. От власне з цього і почалось моє „інтригантство“ і „кар'єризм“. І тепер говорити, що я „бруднив“ ЦК, вказуючи на незаконний його вчинок — це можуть люди, які згубили почуття політичної і партійної самоповаги.

Може для пп. Чечелів і Шрагів все це здається „нормальним“, але яке вони мають право свою нечутливість до партійного права вважати за обов'язкову і для інших членів?

Є звичай дотепних граців: коли в чім винуватий, то обвинувачуй за те інших і ти отхилиш од себе підозріння. Так і з обвинуваченням мене за „кар'єризм“: наче б то я підлещуюсь до теперішніх повелителів України! Кар'єру можна зробити... перекинувшись тепер до К.П.б.У. І де-хто так і робить. Коли б я хотів кар'єри, то й пішов би цим шляхом. От В. Винниченко, пройшовши низку комісарських посад аж до Заступника Голови Ради Народніх Комісарів У.С.Р.Р. „раптом“ покинув все і виїхав за кордон. Чи не з кар'єристичних мотивів? Очевидно і я з „кар'єристичних“ мотивів критакую сграшну дійсність на Україні і не йду на службу можновладцям.

Коли члени З.Д. стають до послуг комісародержцям не з кар'єристичних мотивів, то де ж їхня сповідь, покута за ту політику, яку комісародержці називають злочинною і за яку наш ЦК сидить в концентраційному таборі?

3) А тепер про „політичну безпринципність“. Я ніби-то був співробітником в „гетьманському“ „Відродженні“ 1918 р., за що і був ніби виключений Ц. Комітетом з партії. Безсоромність цього наклепу просто дивовижна, бо всі знають, що „Відродження“ було органом військового міністерства і засноване було тодішнім міністром... О. Жуковським, який є тією самою особою, що маячить тепер в З.Д. І ніхто ліпше не знає, як Жуковський, хто і як керував „Відродженням“. Петро Певний і Скар — любимці Жуковського — ось і в „Відродження“, в якому я писав. Це був орган, заснований ес-ером і не дивно, що другий ес-ер там иноді писав тоді. (А в яких американських органах писав голова делегації М. Грушевський ще торік?!) Як що це був орган „гетьманський“, то і Жуковський був гетьманським... ес-ером. Що-ж до мого виключення в 1918 р. з партії, то мені аж чудно від такого наклепу. Хай З. Делегація доведе, що я не був цілий 1918 рік членом Ц. Комітету! До середини мая я був членом Ц.К., потім

стався роскол партії і я увійшов в члени Ц.К. (Організаційне бюро) У.П.С.Р. центральної течії, в якій були і п. п. Чечель та Шраг! Я був членом Організаційного Бюро аж до кінця січня 1919 року. Який же Ц.К. мене виключав з партії і з якої партії в 1918 р.? Але далі. Як це сталося, що виключений з партії, я був делегований у перший кабінет Директорії партії, чому виключений з партії я в 1920 приймав участь в комісії по виробленню проєкту нової програми разом з Грушевським, Чечелем і Шрагом? Як це сталося, що мої праці друкувало „Борітеся-Поборете“, видаване тієюж Закордонною Делегацією і як це могло статись, що я був виключений з партії ще 1918 році і разом з тим в 1921 З. Делегація постановляє представити Ц.К. заяву про... виключення мене тепер з партії?

Гомеричний регіт викликає така логика З. Делегації: виключеного з партії в 1918 році М. Шаповала З. Делегація пропонує в 1921 р. виключити на завсіди. Або я вже був виключений, то нема чого тепер робити постанову, або коли ви робите тепер постанову про виключення, то значить я не був виключений і все, мої панове... з вашої логіки і правди аж чоботи сміються.

Просто гидко полемізувати з такими.

Тепер про „зигзаги“.

На думку З. Делегації найважніший мій зигзаг-еволюція від крайньої лівої непримиримої „майже комуністичної“ позиції в 1920 році до співробітництва з буржуазією в 1921 (Громадський Комітет!). Але з попереднього видно, що я не був і не можу бути „майже комуністом“, бо я революційний народник, соціаліст-революціонер, який не змішує ідеології революційного народництва з „майже комунізмом“, це раз, а друге, що працю в Громадському Комітеті разом з своїми партійними товаришами для урятування біженців ніколи і ніде навіть Стецько з „Сватання на Гончарівці“ не вважає за співробітництво з буржуазією.

Що до вказівки, що ніби я стояв за вихід з II. Інтернаціоналу, то це правда, а що я обвинувачую З. Делегацію за вихід з його, то це очевидна неправда. Розуміється, що партія не уповноважувала З. Делегацію виходити з II. Інт., це зробила З. Делегація з порушенням партійного права (бо постанову про вихід з Інтернаціоналу міг винести тільки партійний З'їзд), але я сам приймав участь в З'їзді Конференції, котра постановила вихід з II. Інт., це-то приймав участь в порушенні партійного права, а тому знов таки тільки З. Делегація могла видумати таку брехню, що будім то я стояв „на платформі III. Інтернаціоналу“ і ніби обвинувачую З.Д. за вихід з II. Інтерн.

От це все про мої „зигзаги“, а дозволяйте сказати про зигзаги поважних діячів: Грушевський — один з фундаторів галицької національ-демократичної партії, потім Туповець, потім ес-ер, а тепер — есеро-комуніст. Ог зигзагчик, що аж позаздрити можна!

Реакціонер 1917—18 року, другоінтернаціоналовець 1919 р., революціонер 1920, есеро-комуніст 1921, і — хто він буде 1922 р.

ми ще побачимо. Чечель, Праг і Жуковський — контрреволюціонери 1917—18 року, революційні соціалісти 1919—20 і... есерокомуністи 1921 р. І що характерно: що більш комуністи йдуть направо, на спілку з європейською буржуазією, то більш Грушевський і К-о стають апологетами більшевизму! Псіхика реакціонерів тут виявляється цілком.

В 1917 році я стояв за соціальну революцію, а Грушевський, Жуківський, Чечель і Праг — за буржуазну республіку. Я в осени допомагався ліквідації донської політики і кокетування з Каледіним, натомість вимагав порозуміння з большевицькою Росією (бо війну України з Росією завжди вважав і тепер вважаю за шкідливу для України і недоцільну), а Грушевський і К-о стояли проти цього і обвинувачували мене за „більшевизм“, хоч я большевиком ніколи не був. Політики Центральної Ради на чолі з Грушевським, при співучасті Чечеля, Прага і ин. привели німців на Україну, а я приймав участь у ліквідації німецько-гетьманської окупації.

Що я не мав нічого спільного ні з німецькою, ні з антантською фазою політики на Україні — цього не будуть заперечувати навіть п. Грушевський і К-о. Але також ніколи не перебівав до большевиків, бо вважаю, що суб'єктом революції і влади на Україні є і мусить бути тільки український трудящий народ і більш ніхто.

Це і єсть лінія політики без зигзагів, мала пристосованість до реального життя і тому я усунувся від активної політики весною 1919 року, не приймаючи участі ні в яких зигзагах вашого Ц. К. і деяких партійних товаришів.

З 1917 р. по цей час стою за соціальну революцію і українську владу на Україні, не можу погодитись з режимом окупації і насильства на Україні — це і є мої „зигзаги“, а за що протягом 4 років стояли прокурори з З. Делегації?

4) Що до „опортунізму“ і инших жунелів, то З. Делегація вказує, що це виявляється в організації Громадського Комітету на Чехословаччині. В другому місці читач прочитає погляд Пражської організації У.П.С.Р. на цю справу. Я без сміху і жалости не можу віднести до просто антилюдських вихваток, забезпечених матеріально людей. Допомога голодним, обдертим, знесиленным, упослідженим людям називається „контр-революційним змаганням“. Не то що соціаліст, а навіть просто звичайна людина не може відмовитись від несення допомоги людям трудового класу, одуреним селянам і робітникам українським. Тай соціалістичний розум вимагає, щоб соціалісти виявляли себе в живому, діяльному контакті з трудовою масою, а не позирали байдухо з Олімпу високомірства і честолюбного доктринерства на муки і страждання тих селян і робітників, класові інтереси яких вони „захищають“.

Лицемірство пп. Грушевського, Жуковського, Чечеля і Прага звучить так гидко в приложенні до Громадського Комітету, про правду і напрям якого вони не мають поняття, що й змагатися з ними не варт: факти говорять за себе.

Закидають мені заходи по організації „Ревсоюза“. Це і є те, що виявляє ворожу позицію З. Д. що-до українського на-

роду. Ідея об'єднання соціалістичних партій України в один Союз для спільної боротьби за інтереси Українського народу — хіба не вимагається здоровим розумом соціалізму? За роз'єднання соціалістів стоять тільки більшевики, буржуазія, та..?

З. Делегація.

Що-до політичних зносин моїх з рос. правими есерами та з партіями II. Інтернаціоналу, то це, розуміється, не правда з фактичного боку і дурниця з принципіального, бо коли б для діла революції треба було таких зносин, то я ніколи б не зупинився перед ними.

Більшевики зносяться (та ще й як!) з Енвер-беем і Кемалем-пашою, Ллойд Джорджем, французькими, англійськими і німецькими капіталістами, входять в коаліційний уряд з кадетами в Дальневосточній республіці, лаяють на вузі перед „буржуазною сволочею“ і „акулами імперіалізму“ — це революційно-етично, а от розмови з соціалістами — це „контр-революційні змагання“.

Бідні люде!

б) Я „порушав дисципліну“. Очевидно, порушенням дисципліни на думку З.Д. є, коли я протестую проти порушення З. Делегацією партійної програми, ідеології і права.

Але де факти, що вказували б на порушення мною дисципліни? От З. Делегація тредить, що я довів пражську групу У.П.С.Р. до розриву її з З. Делегацією. Як же це так? Група постановила розірвати зносини з Делегацією. Мотивів група мала досить (між иншим, причиною було наклип З. Делегації на Зак. Комітет і інші) і порвала зносини. При чім же тут я? Мусів би перешкодити групі, щоб вона не виносила такої постанови? Не міг, бо група має право не довіряти тим, хто своїми вчинками і поведінкою позбувся її довіря.

Так само партійні організації в Польщі й Галичині „порушили нормальні зносини“ з З. Делегацією, якій ченстохівська група кинула в обличчя дискір: „Не руйнуйте партії!“ Я фактично не мав і не маю ніяких стосунків з ченстохівською групою, отже навіть не міг виявити ніякого „впливу“, чому ж та група проти З. Делегації?

Не З. Делегації рішати це питання. З. Делегація за всяку ціну хоче щось-десь виколупати проти мене, але це їй не може вдатись. Брехнею весь світ пройде, а назад не вернешся — говорить народня приказка. От власне це я можу сказати моїм бывшим товаришам: не з того кінця почали!

Це слабкий прийом — звалювати все і вся на М. Шаповала коли в Закордонних організаціях У.П.С.Р. панує таке недовір'я до політики З. Делегації і така огида до її нечесних, несоціалістичних методів боротьби внутрі партії. Я знаю думку багатьох десятків партійних товаришів, які по-просту презирають п. Грушевського і Ко., гордують його методами, не вірять йому. А він хоче це довір'я вимусити.

Довір'я не дається, а заслужується.

З. Делегація ще виставляє таке обвинувачення проти мене ніби то я втягнув молодих членів пражської групи в „контр-революційні комбінації“. Це, розуміється, голословна заява,

безпідставність якої зразу видна, коли поставити друге питання: а хто втяг не в „контр-революційні змагання“, а проти З. Делегації старих партійних членів всіх закордонних партійних груп? З. Делегація приписує мені вплив не тільки на „молодих“, але й на „старих“ членів. Що ж це значить? Те, що З. Делегація згубила вплив, довіря й пошану не тільки між „молодими“, а й „старими“ членами партії. З. Делегація навіть не помічає який жорстокий присуд вона винесла над собою сама-ж.

Я переглянув всі „обвинувачення“ З. Делегації проти мене і дав відповідь. І що-ж? Я з повним правом можу назвати їх двома словами:

Безчесний наклеп.

Шкода і олово тупить на полеміку з такими головами, у яких замість логіки панує гола злість, хворе честолюбство, хвора заздрість. Повна самотність так дошкулила політичним банкрутам, що вони навіть не вибрали достойного метода боротьби зо мною. Особисті інтереси їм засліпили очі і сумління, а тому вони і йдуть ва-банк! Що там правда, соціалізм, етика! валяй все на голову М. Шаповала, не перебірай засобами, наклепуй — може таки з того що й залишиться! Наша головна мета — здискредитувати М. Шаповала, а потім все останнє.

І вони пишуть: „кар'єризм“, „інтригантство“, „безпринципність“ і т. п., думаючи цими жупелами вплинути на партійні маси і вуличних роззяв. Але... не здобула впливу раніше (а розтринькала те довіря, яке було!) З. Делегація, тим менше шансів у неї тепер.

Презирливо читатимуть партійні товариші наклепницьку безсоромну писанину З. Делегації і остаточно винесуть їй присуд: — не подає надії на одужання!

Хто не був ціле життя соціалістом, хто прийшов у нашу партію з особистою метою, хто хотів керувати партією, не вступаючи у неї, не приймаючи відповідальности перед нею, хто думав „особистим своїм впливом“ держатись, не рахуючись з думкою партії, той програв ставку! „Особистий вплив“ — це фікція там де панує громадський, людський метод праці. Партія по внутрішній своїй будові є демократична установа. На цій підставі організувалась і наша партія. Від цього вона не відмовиться. Тому всякі спроби продиктувати їй московські звичаї, завести жах і чрезнайку — не вдадуться. З. Делегація спробувала завести большевицьку методу — і провалилася. Тепер вона шукає винуватого, не помічаючи, що винувата вона сама.

Над черговою гнусністю п. Грушевського партія пройде з огидою аж до партійного З'їзду, де буде останній суд.

Кілька останніх слів...

Для чого З. Делегація виступила з пасквілем на партійні організації У.П.С.Р.? Це питання здивовано задає кожен громадянин. Ну, хай би там накинулись на мене, одного шкідника, а то кинуть брудом на кілька організацій, на кілька десятків партійних товаришів, обвинувачуваних в неслух'янстві, „контр-революційности“ і т. п. Мета ясна: стати кращими в очах нових панів при допомозі очернювання своєї партії в момент ви-

ходу з неї. У комуністів гарним тоном вважається лаяти за всі свої неуспіхи „ес-ерів“. З лайки на ес-ерів починає і кінчає кожний „спражний“ комуно-московець. І бувші ес-ери, навіть не скинувши личини есеровства, також завзято лають ес-ерів.

Смішно це виглядає, коли такими речами займаються Грушевський, Жуківський, Чечель, Шраг, заслуги котрих перед контр-революцією безсумнівні. І вони тепер перед новими повелителями своїми вислужуються наклепами на ес-ерів. Яка примітивна і недостойна чесних людей демагогія!

Я розумію, що погляди можуть мінятися. Я завжди тішуся, коли буржуазний прислужник стає справді соціалістом і не обурююсь, коли відходить геть по совісті. Змінилися погляди, ну і щож тут поробиш! Але елементарна етика вимагає, щоб і при зміні поглядів бути чесним з фактами і людьми. Стали вони комуністами? Ну, так і хай про це голосно скажуть, хай заявлять, що помилялись, що робили злочини проти комунізму, що служили У.Н.Р., що лицалися з німцями, з буржуазією і т. д. Хай скажуть нам, товаришам, котрі „помиляються“: „Ви помиляєтесь, товариші — йдемо від вас“. І розійшлися би. Принаймні, могли б чесно глянути ввічі людям.

І хоч як будуть пнутися обплювати нас, соціалістів революціонерів, але й це не допоможе: більшовики користуються ренегатами, але не шанують їх!

І хоч буде пан Грушевський прислужувати чекистам, доказувати їм свою „вірність“, доносити на ес-ерів, умочати руки в крові українського селянства, робітництва та інтелігенції, помагатиме завойовникам розпирати Україну, душити її голодом, пошестями, задоволено покрекуватиме при виді селян, ведених на розстріли, замучених в чрезовичайках, насилуваних їх жінок і дітей, мільонів знасилуваних людських істот — ніщо не допоможе! Не повірять йому.

Хто так багато зраджував, той ні на чіє довір'я не здобудеться вже. Я розумію, що ми, українські революціонери, фізично переможені, з рідного краю вигнані, але ми не продалися завойовникові, котрий панує насильством і багнетами, котрий своє панування оснував не на виборах, не на довірі трудящого люду, а на кількох сотнях тисяч окупаційної армії. При цих умовах прав сильний, прав своїм насильством. Але, що представники знасилуваного народу, змученої, розп'ятої України, дійшли до апології завоювання, „еволюціонували“ до признання насильства за соціалістичну революцію, до зречення свого „я“, перейшли в табор насильника та ще й кидаючи в табор невольника провокаторську лайку — то це факт для історії мерзости виключний!

Невже українські інтелігенти та ще й соціалісти не можуть винести страждань вигнанства, не кажучи вже про подвиг боротьби і смерті за свободу і добро свого народу? Невже їх душі так розхлябані, що не можуть вони страждати хоч журбою за рідним краєм і народом, а перебігають малодушно в табор завойовників, не осмілюючись навіть признатись в своїх попередніх помилках, здобувались тільки на грубу лесть перед окупантом? Нема гордості, нам вже не боротись, то хоч сидіти мовчки, зціпивши зуби...

І тепер вони перебігають, накліпуючи на тих, що залишаються під прапором... і удають що це „комуністично“.

Добре, йдіть!

Український народ відзначить в літописі страждань своїх ще одну зраду, яких так багато було в нашій історії, а перекиньчикам не вдасться доконати того, що перебіжка до ворогів України в добром для українського народу. Грубість цього парадоксу так очевидна. Бо ніколи український трудящий люд не признає комуномосковського насильства за добро для себе.

М. Шаповал.

ФЕЛЬЄТОН.

Голос землі.

(З листа самогубця).

Українським монархістам присвячує автор.

...Так, я стояв сорок років близько українського життя. Я замолоду був „Драгомановцем“, Ви знаєте, що це значить? — соціалістом! Нишком перевозив шрифт для нелегальної друкарні. Шептався з кількома товаришами про революцію, про Україну, про Шевченка. Навіть трохи постраждав: мені було начальством звелено посидіти безвиїздно в своєму маєткові. Я сидів, смашно їв, добре спав, брав од життя ласощі. В громадянстві говорено, що я „страждав“, що я веду „боротьбу“. Це, розуміється, трохи було не так, але я сам тоді думав, що „страждав“. Мене брав неспокій і я сідав, писав корисні книжечки. За 40 років літературної діяльності написав аж 5. Ви знаєте: „Розмови про сільське хазяйство“. Мають велику популярність. По тиражу стоять на другому місці після „Кобзаря“. Взагалі був поступовцем, демократом, радикалом. Приємно було іноді почувати себе небезпечним для сучасного устрою. Кляв царизм, недвозначно натякав на революцію, смакував вірші Шевченка прр „Царів“...

У мене збирались світила українського руху на понеділки. Хто в мене не був! Це цілий Пантеон визволення України... Мило бужо сидіти в гурті гарних людей, говорити небезпечні речі, перекидатись виразами, кожний з яких був вартий історії.

Записував їх, реєстрував. Мої „Спомини“ мають бути якимсь пам'ятником Геніям. Близькі мені люде Грушевський, друг Винниченко, друг Коцюбинський, Грінченко, Ефремов, Садівський, Карпенко - Карий, Саксаганський, Лисенко! Молоді і старі, генії, таланти і так собі гарні люде оббивали у мене пороги.

Прозвали навіть „паном“, „учителем життя“...

Скільки геніяльних слів, скільки прекрасних звуків, пісень чули мої кімнати...

І знаєте, у всьому, кажучи модерно, патос визволення України. Підноситься наш народ, цвіте культурно Україна, входить в ряди культурних народів. Наші мистецькі цінності захоплюють світову увагу. Яка божевільно-гарна мрія!

Мені тепер 60 років, отже я вже 40 років живу в цьому круговороті визвольного українства і доводжу всім, що наш рух є передовсім демократичний, рух — визвольний, націоналізм — поступовий, бо визвольний. Я і ми всі все ненавидимо царизм і підкопуємо його, гриземо, точимо, як шашіль.

Мріймо про нове царство.

І ось.., тепер ви бачите: я вважаю царизм за єдиний ідеал, „вихід“, „порятунок“...

— Ге-ге... „поклонился тому, что сжигал“, як той сказав.

„Дідичний“ гетьман-монарх... Такий ідеал.

І що зо мною сталося? І чому так пізно: аж через 40 років?...

Все це сталося через революцію.

Я сорок років говорив з приятелями „небезпечні“ слова, цеб-то, кажучи по правді, ждав революції і в душі загрожував нею Москві. Не уявляв, чим я загрожую. Здавалось, що це річ небезпечна тільки для „Москви“, тієї містичної сили, що нищить українство. Ми всі думали: почекай-почекай, Москово, ось прийде революція, вона тобі покаже! Ми приглядались до життя, скрізь бачили, як кріз щілини просовується революція, наче гадючі головки стирчать з їх і сичать, ворущаючи гострими язичками, отруйними жалами. Почекай, почекай, Москово, затанцюєш ти „танець між кинджалами“ — говорили ми, дивлючись на гадючі головки. Це були злидні селянські, робочі, що перед нашими очима розгортались ніби, як сіфілітична рана замість чистого обличчя життя. Сорок років...

Я почав жити свідомо в час першої хвилі селянського за-непаду: кінець 70-х років. Тоді зубожіння селянства, земельна тіснота, прокинулось страшенно. Реформа 1861 року зложила підставу злидням. В Полтавщині було одібрано у селян-кріпаків 46 відсотків тієї землі, якою вони користувались під час кріпацтва. Спасибі Позенові, що подбав про це у „редакційній комісії“... Через те з Полтавщини так багато голоди посунуло на Херсонські степи, на заробітки. „Голоди“, яку ми, українці, так дуже любили і описували, а я обробляв нею свої маєтки. В початку 80-х років „Селянський Банк“, а в кінці — земські начальники. Соляне почали потроху купувати землю, але це не врятувало їх од голоду і деградації в 1891—2 роках. Нові закони про переселення. Але й це не врятувало їх, бо наділи зменшились вже вдвоє. І на багатій Україні селянство хворало к у р а ч о ю сліпотою з голоду.

Це факт, мої панове: курячою сліпотою в буквальному (фізичному і переносному (політичному) значінні цих слів. Далі ви знаєте... голодні розрухи 1902 р. в Полтавщині (мого маєтку не зачіпили) і Харківщині.

Потім розрухи — власне майше революція 1905—6 року.

Я тоді вже видавав „Громадську Думку“ і написав у ній статті про земальну реформу. Провідна ідея моїх статтів: треба наділити селян землею, одібравши її за викуп у тих, хто має її в одних руках більше 1000 десятин. Це був цілком реальний проект. Я так собі думав: ото я маю собі земельку, а коли її поділю між дітьми, то в кожного з їх буде трохи менше, ніж по 1000 десятин і... „реформа“ моїх дітей не зачепає. Правда, я переказував потім про це, що „Сын Отечества“ (така була революційна газета в Росії) писав про мене, що я або дуже молодий або бідний чоловік. Не вгадав! Бо я був уже тоді ані не молодий, ані не бідний...

Хе-хе... бувають такі анекдоти.

Але хмара революції пройшла тоді над головами, як наче у нас в степах в спеку: з'явиться орібно-кучерява принадна хмаринка і незабаром розтане в повітрі, зникне, як солодкий сон. Одначе у мене в середині занило.

Я люблю той запах землі, те благословення врожаю, достаток в коморах, гарних лошаків і жеребчиків у стайнях. Навіть гній якомось приємно пахне...

Широкий-широкий степ. Чорна рілля в-осени. Туман і краплі. Глибокий обрій, високе небо в-літку. Хвилюються, колючаться лани „золотої“ пшениці. Ідеш обміжком, колеса гнуть колоски, шежестять під дрозжками, простягнеш руку — б'є колосками... Ви цього не розумієте...

З Полтавщини, Чернигівщини приходить „голота“, наймаються. Билежується в Анав'ї чи де-там. Наймаєш, як рибу з спущеного ставка береш... Сусіди-селяне також. Я гарно з ними жив, поведився гуманно. Мене любили.

Орють, сіють, косять, молотять. „Золота“ пшениця і після молотьби залишається золотю. В-осени вже реалізуєш її на золото. І так іде майже 40 років.

Діти вирости, вивчилися, по-за кордоном побували. В-літку абіраємося: рідня, приятелі, знайомі. Перешори, Кононівка. У мене живуть Коцюбирський, Винниченко.

Кругом шаноба.

Я видаю в Києві „Раду“ — єдину газету. Викидаю на неї гроші. Передплата не покривала моїх видатків. Все громадянство знало, що я „докладаю“. І уяв'їть, що всі думали, наче-то докладаю я. Річ ясна: докладала моя голота. Вона орала, сіяла, косила, молотила. Я косив тільки „золоту“ пшеницю. І докладав: був технічним передатчиком золота від голоти. Такий суспільний спосіб бухгалтерії: золото з праці голоти передавав я, поміщик, наче почтарь. Українська газета, що пропагувала „українську справу“ — вважалась усіма за мій подвиг. І я сам так думав. Арифметика проста: не скажу скільки, але припустім, що я мав 3000 десятин. Коли кожна десятина пересічно дасть по 10 рублів „чистого“, то це в рік значить 30.000 руб.— гроші великі. За 40 років, не рахуючи складних процентів — 1.200.000 рублів. Як-би взяти ті старі золоті російські рублі та

перевести на теперішню папірсову валюту... Ех, та що там горити.

Отже рахуйте: видавав я газету 8 років. Припустім, що я „доклав“ 100.000 рублів, а все таки мені залишилось 1.000.000 рублів.

З праці української голоти.

З братів Шевченка.

З дорогого українського народу...

У всякому разі не з моєї праці.

Ви розумієте, що при таких обставинах можна потрапити в добродії українського народу. Я й попав.

Приємно, знаєте, так десь проходити між убогим українським натовпом (в клубі, чи що) і бачити, як на тобі спинаються ввічливі запобігливі погляди: „Діяч“, „жертвує“, „докладає“, „бореться“ ну й ще „навчає“.

Почуваючи всю свою громадську вагу, робишся якимсь по-блажливим до людей, вибачливим, навіть добродушним. Чуєш під собою ґрунт, власне — землю. Знаєш, що до тебе, а не до кого иншого, придуть наші світила, що їх будеш приймати ти, а не хто инший. Во ніхто инший з цієї інтелігентської голоти не має землі. І до їх ніхто не піде, в гості не поїде. Ні на що їхати!

Діло ясне: моя золота пшениця була просто-на-просто... золотими кришталями чужої праці, праці української голоти, отих грубоватих сільських хлопців і чоловіків і їх жінок та дівчат, од яких заносить од поту козою. І уявіть, як ці „пахощі“ можуть перетворитись в золоту пшеницю, яку я брав автоматично, по праву власности. Це прекрасно організована кража.

Але що дивно в житті: я цього не розумів і ніхто в вічі цього мені не говорив. У мене ж були приятелі... добре чутливі. Просто ходяча соціальна совість і справедливість. Я сам був соціалістом і теоретично знав, що це крадіжка, але на це я мав відповідь: такий суспільний устрій, така його механіка. Не я, так другий. Але хай прийде революція... Мої рухи, очі, пози — все наче говорило друзям: друзі мої дорогі! Я нещасний чоловік: завдяки жахові самодержавія і поміщицького режиму я попав мимо своєї волі в „становище“ поміщика. Страждаю, чекаю революції, котра прийде як всеочищаюча гроза і наповнить озonom свободи і справедливости прогнаним царизмом повітря. Йй-богу, я нещасний чоловік, скрізь люде як люде, живуть, втішаються, а я ось повинен розтрачувати свої душевні сили на поміщицьку професію... Нестиму, друзі, хрест свій терпеливо до дня грядущої правди... і в такому роді...

І друзі мої розуміла моє скрутне становище.

Ніхто за полу не смикав, навіть на вухо не шепнув: „злочин“.

Прийшла революція.

Мої друзі перемалювалися з радикальних демократів в соціалісти-федералісти, кажучи, що по змісту це все одно. Я не схотів ламати форми: коли все одно, то будь вірний своєму прапорові і не дури демагогічно людей. Я залишусь соціалістом хоч і під назвою радикального демократа.

Інші мої друзі „закусили удила“ і помчались в „соціальну революцію“. Тут зі мною сталося щось дивне.

Розмови, льозунґи, наміри — все дике якесь, хамське, самоправне. Мурашки бігають по спині.

Поїхав я в Перешори. „Степи мої. степи мої“, як той казав. Мужики якісь нахабні.

Ох, не буду про це згадувати.

Землю було соціалізовано.

Я остався тепер тільки київським домовласником, але вже не полтавським і херсонським поміщиком.

Центральна Рада впала, настав гетьман Скоропадський.

Я в Перешорах. Земля є, я знов поміщик.

От коли я пізнав, що значить це слово.

Але знов лихо: в-осени повстання проти гетьмана і... летять сторчка все. Я втікаю за кордон.

Живу самотно в Галичині і бачу, як загальна думка протестує проти перевороту. Я з нею.

Але Галичина падає. Як українець, я потерпів від поляків. Іду далі, далі. В чужу землю, між чужі люде.

І тут живу думкою про Україну, власне про своїх дітей. Мої сини. Один гуляка, а другий... як він казав виноградар! Третій ще підпарубочий.

Вони тиняються по світу. Де — не знаю. Мене морозить самотність і туга за порядком і спокоєм. Як погляну навколо — німці, як комашня, корпишуться в землі, будують, дбають. Чехи аж захлинаються від радості будівництва.

Мене туга бере за Вкраїну.

Іде нова руїна. Поділять москалі й поляки її. Вона задихається від анархії, здицавіння, більшевизму, бандитизму.

Що я передумав, що перетув, — один Бог знає.

Колись переіначиться все, Україна звільниться і знов золота пшениця заколоситься на моїй землі. Виженеться в гору золотий колос — банатка, арнаутка — простори, як море, вкриті нею. І вітер покотить хвилі: вгинається, хвилюється пшеничне море, виблискує. Станеш на бугрику, як глянеш: начеб-то срібні дзеркала гойдаються аж до яру, а там вище знов підноситься просторінь розлога, гоїдається, наче озерця та ставки хтось перекидає з місця на місце.

Мара та й годі...

Я люблю її, мою землю. І почув я, що задихаюсь, щось заклекотіло в мені. Ладу, порядку дайте, люде добрі, а то до смерті не побачу дня божого. Думаю: я сам господар цього поля і ніхто мені хай, не вказує, як маю рядити. Там кождий на своєму полі — суверен. І що ж таке має бути наша держава: механічна сума окремих господарів землі, суверенів, таких як я. Над усім хай стане один господар, як і я в себе в маєтку. Знаю, що таке бути господарем: моє право над усім. Чи держава не те саме? Як-би я в Перешорах скликав що-дня на пораду всю родину, гостей, робочих і сусід — так що було б з м о г о пляну господарства? — Нічого.

Так і в державі. І я побачив, що я був сліпцем 40 років — говорив про демократію, народню волю і все таке, а як би я чох на один день завів демократію у себе в Перешорах чи в Кокошівці, то мабуть би втік... Або хоч-би і в „Громадській Думці“: поклич усіх з редакції, контори, друкарні, експедиції і скажи: я вже оце не „пан“, ви всі разом „пан“, ви радить—судить про все гуртом, будьте демократією в малому, то зрозумієте демократію у великому. І стався-б гармидер. Всі рішали-б і не було-б одного рішення. А то я увійшов, послухав, помигикав, сказав і — в рішення, діло йде.

У всьому повинен бути центр, але не многоцентріє.

Це само життя, це основний закон.

Далі більш і — пішло. Прочитав Липинського статті в „Хліборобській Україні“ та так зворушився, аж заплакав. Свята правда! Він говорить про Господаря України, про центр, на якому все держиться. Не бачився я з ним довгенько, не говорив, а чую, що він начеб-то під серцем у мене в Перешорах виріс.

Яка закругленість думки, яке чуття, який свігляд!

Читаю та тремтю. На жіяку погукую, окремі думки її прочитую, а вона: „я вже давно так думаю“. Як світ-світом стоїть, то не було ще господарства без господаря. Боже мій! Хіба треба було 40 літ на „громадській ниві“ працювати, щоб правду зрозуміти.

Вона не то 40 літ, а 40 хвилин не робила на українській ниві, а вже правду відчула своїм жіночим серцем...

Почав я думати...

З якого боку не зайшов, а прихожу до одного: треба господаря.

Знаєте, як вже щось нове надумавш, то не вдержиш. Така вже людська натура. Написав я свої думки в попередньому листі. Прочитав де-кому. — Мій син Петро-гуляка давно вже говорить, що він монархист. Зяг з соціал-демократів перейшов до монархистів. Жінка давно так думає. Дочка теж. Що-ж це зі мною? Або я дурний, або вони всі дурні. Ціле життя їх на демократію вчив, а вони своє. Дивуюся-дивуюся, як та дурна квочка, що сиділа на яйцях, діждалась, а з їх качата вилупились та й залопотіли на воду. Не кудкудакати-ж мені по-над берегом, та й діти-ж таки мої, не качата. Мовчав.

Що значить голос життя — природу в двері, а вона в вікно.

Попав я до Липинського. З багатьма побачився. Як загомоніли, я аж помолодшав. Це не те, що в Карльсбаді: там я побалакаю було з Винниченком, Шаповалом, Шрагом то аж захворію; так мене аж косородить та неврастенія всіма тельбухами повертає. Чую якийсь голос, що розлягається в мені: йди вперед, говори, багатьох вратуєш, ти-ж учитель життя, 40 літ, ти-ж любиш Україну, скажи й вона встане. Це буде твоя може остання і може найбільша заслуга перед нею. За один день зробиш більш, як за 40 літ...

От що напосіло.

Прочитав я їм свого листа. Липинський аж заплакав та простяг до мене руки. Ну, й поцілувалися-ж ми!

Окріп я. Приїхав у Баден і ніякої неврастенії в кишках. Хожу, співаю, згадую. Одлига така на душі, як на провесі після морозу. Жінка аж очима грає. Вже не гриземось.

Згадав своїх друзів. Гай-гай, а що-ж Винниченко скаже?

Все таки я його люблю, не знаю чому, хоч він власне палій, а тих, що ото колись панські економії підпалювали.

Що-ж хіба він без серця й розуму? Коли він вкинувся в комунізм, то хіба він мені особисто став гидкий? — Ні. А коли я, скажемо, стану в другу крайність, то хіба це не те саме? На світі важна особиста симпатія: любив же він мене поміщика, полюбить і монархиста, бо це ж функціональне: поміщик-господар в Перешорах в тільки мікрокосмом поміщика-господаря на Україні. Та сама категорія. Тільки тепер без демократичної фальші, а ясно, скульптурно-виточено стоятиму я перед громадянством, як символ правдивої ідеї.

Шевченко, хай бог простить, інтелігент без землі, руївник, як і теперішні Винниченки. І Грушевський без землі, інтелігент — вони не знають де правда і читають Маркса, а не розуміють: як живеш, так і думаєш.

Не роблю ніякої зміни, тільки усвідомлюю.

Не будь я власником Перешор, не пройди я школи хлібороба, хіба б я міг розвизатись і знаходити якусь вищу правду життя? Не справедливість, а правду. Україна стане тоді індивідуальністю, цілістю, коли стане господарством, а господарство вимагає господаря.

Я це тільки за кордоном почув, коли мене викинуто з господарства. Україна була без господаря, то її фактично і не було.

От як здобувається досвід. Липинський, Липинський — я давно вважав тебе за талант, а тепер вбачаю в тобі політичного генія!

Не без вагання сів і написав листа Винниченкові. Щоб підготувати його, щоб не вразився несподіванкою, та не спалахнув і в гніві не паробив неповоротних кроків. Він же як сірник: терни його по шерсткому, так і спалахне. Написав так-то й так. Не гнівайтеся. При теперішніх обставинах, то одно врятує Україну. Хочемо чи не хочемо. Ми можемо мати свої окремі погляди, але проти історичного розуму нічого не вдіємо. Хай не сердиться, а вдумається, що не з класового інтересу, (бо я згубив смак до власности), а як єдиний вихід... і так далі в цьому роді...

Думки ж мої кружляють та кружляють.

...Вийду вранці на двір.—Гелгот гусачий, заїржало щось в стайні — по голосу взнав „Моторного“. На зустріч зіп'явся мій простий вівчар собака. Сонце вже бризнуло з-за клунь і прострілило росу на вишнях, та тополях. З воза потагло свіжим з'явленим сіном. Хто їхав над вечір сіножатею, той знав цей дивний, лоскотливий в ніздрях запах сіна. Чувш його якимось фізично.

Гнат вийшов з стайні і лається: „Гнідий“ просто казиться... Говори ти „казиться“, просто застоявся. Випусти в двір!

Все йшло неначе добре. Петлюра був головним отаманом, вроді головнокомандуючого. Вблагав я його для врятування України, щоб не губив її, і згодився служити господареві. Спочатку ми говорили ті льозунги, що й селяне і робоча та інтелігентська чернь: геть московських комуністів, але хай живе революція українська, дійсна українська влада. Так все й було: народ повстав, пішов, звалив тиранство чужинців, тим часом наша організація підготовляла ґрунт і оповістила Господаря — Гетьмана-Монарха. Вихор гнав хмари народного бунту і реставрації. Ми заводили сильну владу з „хліборобів“ таких, як і я. Ці хлібороби роблять не пшеницю, а золоту пшеницю. Тому вони кинулися вгонобляти свою тугу за землею: кожний біг до свого хутора, пізнавав будівлі, як що вони були, або оглядав переорані межі.

І тут вони зустрілися з голосом землі...

Селяне, що дістали хоч по одній десятині, реп'яхом трималися землі.

Вп'явся руками й зубами в неї, тримається, оддирай його, то частина його прилипла так, що з землею одривається, або хоч руки відрубуй. І що пішло на Вкраїні! Земельна „аристократія“ з чужинців — москалів, поляків і „общеросів“ разом з невеличкою зграєю „свідомих“ кивулась по своїх хуторах і тут почався бій за землі. Як вчуло селянство, що Господарь привів своїх напрактикованих ляндекнехтів, поставив їх за начальство, що почало заводити „правний порядок“ — то загуло, загомонило, що царь новий як і старий: геть його. От власне тепер почалась жакерія: випікали очі, забивали гвіздки в голову і в плечі по числу зірочок на погонах. Наче стоголовий звір став на задні лапи і пішов по Вкраїні, клацаючи зубами.

Не допомогли хитрощі. Їх, що так само люблять землю, як і ми — 28 мільонів, а нас — 20 тисяч, хай 50, хай сто тисяч! Ви розумієте, що коли моя любов до землі велика, то селянинова ще більша. Любов до землі в оборотно-пропорційнальна до площі її — позволю дати формулу математично-фізичного порядку. Всі, хто одужав за ці роки од курячої сліпоти — не захотіли захворіти на неї в друге. А через те, що військо всякої держави складається з їх, то очевидно, що вони струснули так дерево державности, що ми покотилися з його, як груші.

Коли Гетьмана - Монарха народ не може прийняти з своїх, то він не прийняв і з чужих. Я міркував так: з своїх не може бути нам „Ватька“, Гетьмана-Монарха, бо ми посваримось. Ми-ж недисципліновані, некультурні, заздрі, сварливі. Словом, ми така сволоч, якою орудувати може тільки якийсь чужинець - варяг. У інших народів з'являлися монархи з їх самих. Он москалі: вибрали собі колись 16-літнього хлопця за царя, Михайла Федоровича, та й слухали. Довгоборода, поважна кацапня похиляла перед ним свої сиві голови — приказуй, мовляв, своїм хлопам, коримось і слухатимемо. І слухали більш трьохсот літ. І у французів, і в німців, у чехів, поляків — були королі з своїх. А в нас ні — не помиримось. Давай чужого! Я якось просто не втямив: а хіба у нас од Олексія Михайловича аж до Миколи

Олександровича були монархи з своїх? Ні, з чужих. Панували?— Панували. Хто їх під'їдав?— Ми всі гуртом. На що вже краще: традиція століть, лад, організація, все було на користь царя, а не вдержався таки. Здобули собі гетьмана монарха, що мав собі німецьку силу на допомозі і всю чорву сотню — не вдержався. Чи свій, чи чужий — один чорт! Покотились корони в грязюку. Такий час настав тепер. І ми прийшли з своїм Гетьманом Монархом, як колись албанські беги з принцом Відом. Сміхота одна, їй-богу... Ви бачите, як у печівки в'їлася нам чужа неволя, що навіть ідея монарха у нас хамсьна: давай царя з чужих, бо добре знаємо, що царь з своїх не удержиться. Та свої й розумніші трохи: знаючи дуж часу, найдурніший з наших українців ні за що не згодиться у нас зайняти таку небезпечну посаду.

Найшлось чуже князєй, дурний авантюристичний виродок, що потютюрилось на Україну і заплатило життям за чужу справу. Що-ж сталося? Голос землі став проти голосу землі. Один мав за собою 27 мільонів, а другий... ну, хай 200 тисяч, хай в потенції навіть мільон. Арифметика й тут рішила.

І тепер я стою ось перед чим. Моїх по звірському замучено. Не буду описувати: журба слізьми очі заливає. Завіщо? Що вони так любили землю, а власне... чужу роботу? Що вони не знайшли примирення на землі, то знайшли тепер його під землею. Так, вони погибли. Але я? що тепер я?

Хіба я зможу забути, як дзеркалами хвилюється пшениця, як вітер гавяє срібні оєра по ній? Я не можу забути. А чи ті так само забудуть, що їх сіяли своїми руками, що можуть жити тільки з неї, що люблять її, як життя? Їхня любов рівняється змозі жити, фізично існувати. Любов, що рівняється, що є синонімом самсі можливості існувати, що є основою біологічною, а не якоюсь естетично-паразитарною категорією... Отже, хай це буде дві стихії. Лозина, очеретина це також стихія, з маленькою силою противлення, а грім, буря, вихор, що й дуби з корнем вивертає — також стихія і то дуже велика. Вони не примиряться, з їх одна гине.

Так говорить рсзум і життя. І тут, в данім випадку, дві стихії: любов до землі кількох сот поміщиків і ще більша любов до землі 27 мільонів селян.

Ясно, що наша затія була пікчемна.

Ворстьба стихій на людській мові називається драмою. Хай буде й так. Примирити... Що примирити?

Ну, от я хочу примиратись? Але що говорять очі моїх колишніх друзів? Як вони з жалем сміються з... бездарности. І я їх почую, як вони печуть мене в спину — наче гостряки залізні, аж червоні, пронизують мене наскрізь. На яке діло я піднявся, яку справу захищав? Кажучи просто: йшов грабувати працю голоти, отих дебелих мужиків і схудлих з журби їх жінок, працю української голоти. Підприємство, од якого не віє навіть величністю, задум, який не вражає навіть складністю! І грабіжницький намір не вдався. Я ще розумію, коли не вдасться благородний задум: ну, впав, розбився, але якось можеш чесно

глянути добрим людям у-вічі. Але ж тут не те: злодюжка гепнувся з драбини, по якій ліз у вікно, гепнувся, а тут над ним схилились десятки людей і питають — що в тебе болить? чому?

Ну, і що ти скажеш!? Що ти хотів обікрасти дорогий український народ, що хотів його в курячу сліпоту загнати? Яким не повертається. Я бачив як було ведуть по вулиці побитого злодія: дівтора верещить, підстрибує, люде клянуть, а він вовком озирається і білками повертає, іменно як.. злодій. Отак і я себе почуваю.

Ви розумієте, яка була моя ідея: віддати 40 мільонів народу у власність якомусь чужому пройдисвітові во ім'я того, щоб здобути свою власність у Перешорах! Ось що значить „Гетьман-Монарх“... Або краще: ось що значить поміщицький... голос землі.

Так, так, без вуальки... Що там 40 мільонів людей і 700 тисяч квадратних верст України: на це все тобі, блазню, але закріпи за мною у вічність 1000 або 2000 десятин та даремну працю якоїсь сотні-двох української голоди... Така є ідеологія поміщика.

Це те, що соціалісти називають „класовою психологією“ та ще якимось там.

Я згубив Україну, згубив Перешори, згубив своїх дітей, своє „добре“ (хе-хе-хе!) ім'я, але не згубив ще образу хвилястих ланів, ще відчуваю запах у стайнях... Ось де моя хвороба. Це незлічима річ, як артеріосклероз, як прогресивний параліч. Пручаєшся, мегушнися, підіймаєш руку до неба, благаеть, виробляєш всякі орієнтації — але сухотка поїдає хребетний мозок і знаєш, що всі муки твої скінчаться тільки на цвинтарі. Я-ж не винуватий, що родився поміщиком, як той, що родився з спадковими сухотами!

І хоч я 40 літ „працював“ на українській ниві, кажучи фігураньно, але я не одужав од 40-літнього загрибання золотої пшениці. Це ясно. Разом з матком я одержав прогресивну любов до землі, що значить для поміщика те саме, що й прогресивний параліч. І тільки з-за цього піднявся за кордоном на „нове життя“.

Може це була туга за Україною? За ідеалом? Але при чім-же тут Україна і ідеал, коли все звелось на реставрацію чужого самодержавія: це все було до марта місяця 1917 року.

Чужинець-монарх. Абсолютно те саме. Не зукраїнізувався Романов, не став гетьманом. А був же у нас останній гетьман Потьомкин, та й тому не закортіло зукраїнізуватися.

В тім то й річ. А Липинський думає, що сказав щось розумного хоч би як поміщик: каже, зробім собі Легенду України. Легенда перестає існувати, коли люде визнають, що вона... тільки легенда. Легенда існує, доки люде її не визнають і не одрубують їй голову.

Монархизм поміщиків став спомином про легенду грабіжництва і курячої сліпоти. Але куряча сліпота ніколи не може стати мрією для будучини, бо вона стала легендою минулості.

Голота знала, що поміщицький монархизм — чорна, шдла, грабіжницька легенда. Це просто і ясно.

Все скінчилось.

Я прожив 60 років, з яких 20 іде на молодість, 40 на легенду „громадської праці“ і один день на легендарну курячу сліпоту поміщика.

І тепер, оглядаючись на вчорашній день, шепчу побілілими устами:

Я загубив тебе, останній день Заходу мого.

Стою над могилою моєї молодості і моїх 40 років проблематичної праці. Стою перед ганьбою мого останнього дня.

І пишу цей другий лист, яким нічого не оправдую.

Коли боряться дві стихії, то слабша з них гине.

Як не може дівчина повернути згубленої невинності своєї, так я не можу вернутися до сліпої наївності самовтішання сорока роками громадської праці, до мажоральної самоповаги і пишання поміщицтвом.

Як не може чорний крук стати білим голубом, так не може поміщик вернутися до голубиної чистоти дитини і до її сліпого варварства.

Як не може легенда бути легендою, коли люде знали, що вона легенда, так не можу я стати апологетом дідичного „Гетьмана-Монарха“. В наш прозаїчний вік селянство не розповідає і навіть не слухає казок про Івана Царевича.

Престол Господаря української землі чужинця пройдисвіта спорожнів на один день, а на другий день його зайняв—Господарь Народ. Вакансія, мої панове, вже заступлена.

Поховайте мене в могилі на бугрі, де стоять дві тополі.

Як заграє вітер в соняшний день по лавках, як пожене хвилі по пшениці, як почне перекидатися дзеркальними блисками та понесе запах осліженої дощем землі, як заголубіють волошки по над дорогами в житах, дихне пахощами щецрець в після обідню спеку, як на обрію повітря двягтітиме від спеки, Іван вівці ганятиме, то...

Хай дві тополі шумлять.

Хай рипить журавель над криницею.

Хай співають йдучи над вечір з своєї землі українські дівчата, хай сміються, блискаючи білими зубами, до хлопців і млосно здрігають од їхніх пригорків.

Хай бігають стригуни по двору і по луках.

Хай рудий кундель добродушно гавкає біля воріт.

Хай цвіте барвінок на проталинах, любисток під вишнями і червоні жоржини в палісадниках.

Хай громади поважно гомонять про справи людські, громадські.

Хай зуміють громадами велике розумне господарство провадити.

Хай зуміють на всій Україні над громадський встановити, свою державу без хлопа і без пана спорудити...

Це тяжко, але куди легше, ніж легенду поміщицького кровопивства відродити.

Хай людські діти живуть і ростуть спокійно, не боячись, що над ними чигають вампири-поміщики, замурані в крові пожертв українських дітей.

Сьогодні, Україно, умре добровільно твій останній „Пан“. Побажая, щоб умер і останній холоп.

Поховайте мене між двома тополями... в Перешорох.

5 травня 1921.

М. Сріблянський.

Ліквідаційні та надільні земельні норми.¹⁾

Революція 1905 року видвигнула і поставила земельне питання України у всій його широті, а остання велика революція, що почалася від 1917 року і тягнеться до нині, принесла українському селянству юридично і фактично бажане розв'язання тої великої соціальної проблеми.

Відколи питання наділу селян землею стало черговим і не відкладним на відповідних агрономічно-економічних з'їздах, в публіцистиці і на практиці життя ставило до негайного розв'язання конкретне завдання — по якій нормі забезпечувати землею, як тих чиї маєтки по вивласненню ліквідувалися, так само й тих, хто досі землі зовсім не мав, або мав у мізерній кількості, і кому революція принесла право на давно сподіваний наділ.

Сходячися в однім, що нерівномірний розділ землі між членами суспільства, який існував до революції, далі зоставатися таким не може, в другім, а саме що до норм, як позоставлення землі за попереднім власником, так і максимального забезпечення селянства, різні громадські течії думали та й нині думають не однаково.

Економічна наука, агрономія та практична статистика, захоплені наспівшими подіями, зовсім не були підготовлені до того, щоби задовольнити і при тім невідкладно оту чергову вимогу життя.

Літературно-наукових праць в українській науці на тему про ліквідаційні та надільні земельні норми досі не було, та й до останнього часу зовсім нема. Те незначне, що є на сю тему і в російській науці, в працях проф. Косинського, проф. Постнікова та д. Чайнова, не обіймає всього питання і не могло задовольняти потреб моменту; революційна ж дійсність висунула цілий ряд різних, як ліквідаційних, так і новонадільних поземельних норм.

Революційні соціалісти віддавна, приблизно від сімдесятих років минулого віку, спопуляризували норму „чорного переділу“ землі. Ся норма підчас революцій 1905 та 1917—20 років знов і знов спливала на поверхню життя. Всеросійський статистичний з'їзд, що відбувся в 1917 році, одкликаючися на вимоги земельного законодавства і землеустройчої практики, закреслив

¹⁾ Ся стаття являється одним із уступів більшої досі ще не друкованої моєї праці про „Аграрне питання на Україні“.

чотири норми для тих маєтків, що ліквідуються, а чотири для господарств, які наділялися землею. Всеукраїнський статистично-агрономічний зїзд 10—13 грудня 1917 року, що одбувся в Києві, називав опріч них ще й норму харчову, як мінімальну прожиточну норму.

Всі намічені ріжночасно норми поділяються на два головні їх роди: ліквідаційні — що лишалися за попереднім власником після ліквідації більшої посілости, та надільні — на основі яких пропонувалося робити, або й справді робився розподіл між селянством поземельного фонду. В цілому маємо ось яку скалю ліквідаційних та надільних поземельних норм, що були і є актуальними підчас переведення земельної реформи на Великій Україні за час від 1917 по 1921 рік, які і на майбутнє, для удосконалення зробленого на спіх в революційній суєті розподілу земель будуть мати немаловажне значіння:

I. Ліквідаційні:	a) Для господарств із цінними культурами загально-державного значіння. б) Для господарств напів-капіталістичних.
II. Ліквідаційно-надільні:	a) Для трудових господарств; норма трудова. б) Споживчо-трудова.
III. Надільні:	a) Правова. б) Чорного переділу. в) Споживча. г) Харчова. д) Організаційно-продукційна. е) Орієнтовочна (статистично-підсобна).

Коли шістьдесять літ тому назад, підчас підготовки селянської реформи 1861 року, вперше і практично стало в б. Росії перед законодавцем завдання означити надільні норми селянського забезпечення землею, справа ця за тодішніх відносин, по своїй трудности видавалася майже неможливою до розв'язання. „Штучне означення норми наділу в кожній місцевості представляє незвичайні трудности й може вважатися справою, яку цілком неможливе перевести“, писала Редакційна Комісія Положення 1861 року¹⁾. Справа означення норм з часом ніскільки не стала легшою, лишень знання, методи і засоби для того значно поліпшилися.

I. Ліквідаційні норми.

Там, де поміщицьке господарство велося не в формі простої здачі землі в аренду, а оброблялося найнятими робітниками, такі господарства, як судити хочби й по врожайности, часом стояли вище селянських. Деякі поміщицькі маєтки, як от прінца Ольденбурзького в Константиногр. пов., д. Кеніга на Харківщині, гр. Браницької на Київщині, д. Фальцфейна на Херсонщині і т. д. і т. д. по своїм цінним культурам мали безпе-

¹⁾ Цитую по статі проф. Постнікова, „Вістник Європи“, лютий 1911 р. стор. 72.

речно загально-державне значіння, становлячи більше чи менше досконалі взірці різних форм вищої сільсько-господарської культури. Ще важніше оказове значіння і задля досвідного діла мали земельні площі при спеціальних вищих, середніх та низчих школах сільсько-господарського типу. А тим часом скасування приватної власності на всякі землі потягло за собою вивласнення і передачу у всенароднє розпорядження і маєтків подібних інтензивних культур. Передаючи частину їх селянству після ліквідації, другу треба було залишити в руках держави. Необхідність і доцільність такого залишення однодушно визнавали представники різних партій і напрямків. Ставлячи розмір ліквідаційної норми в залежність від глибокого та досконалого дослідження маєтків фаховцями, уряди і українські за часів Центральної Ради та Директорії, і большевицькі, мали зовсім вірну тенденцію залишити за державою не мінімум, а максимум такої площі. Радянський уряд з таких маєтків навіть в цілості пробував робити так звані „советські хозяйства“ й лишень під натиском голодного на землю селянського елементу спинявся на площі мінімальній; на такій площі, за котрої хозяйство могло би раціонально і нормально триматися. І той і инший уряди що до маєтків наукових інституцій старалися як можна більше залишати їм землі, не передаючи селянству, бо знали, що пізніше, після передачі селянам, як буде потреба поширити земельні вгіддя подібних інституцій, добути від селянства землю буде вже не так то легко.

Про ліквідаційну норму для поміщицьких маєтків без особливо цінних культур говорити не доводилося, бо такі маєтки, як правило, за силою земельних законів чи декретів примусово вивласніювалися од попередніх власників в цілості й передавалися в наділ селянам. Варто одначе згадати, хоча це й не знайшло свого законодавчого виявлення, що була думка невеликі земельні участки (у нас до 40 дес.) залишити попереднім власникам, щоб і вони могли при бажанні зайнятися сільським хазяйством, а маючи на увазі невелику ліквідаційну норму з одного боку, та вільні грошеві ресурси таких власників з другого, думалося що таке господарство буде високо інтензивне і служитиме взірцем агрікультури для окружніх селян.

На подібну позицію, без огляду на ступінь сільсько-господарської культури, стало новітнє законодавство суміжніх з Україною держав. По аграрній реформі для Румунії за давніми власниками залишається від 200 до 500 гектарів залежно од місцевости. По закону для Бесарабії¹⁾ з 21 грудня 1918 року за попереднім приватним власником лишалося не більше 100 гек. церквам по 6—8 гек. на кожного попа, діакона й псаломщика, а монастирям по $\frac{1}{2}$ на кожного черця. По аграрній реформі для Польщі²⁾, по земельному закону 10 липня 1919 року за попереднім власником лишалося ліквідаційна норма від 60 до 180 гек. в залежності від округи, лишень в інтересах держави ця границя може переходово бути піднесена до 400 гек. В Греції

¹⁾ „Вперед“, N 91, за 1919 р., стаття „ефне“ з краківського „Сзас'у“.

²⁾ Др. Ясенівський: Шляхами вирішування земельного пита на українських землях. „Вперед“ ч. 102—103, за 1919 р.

по закону з 2.V. 1917 р., а в Німеччині по закону з 29.I. 1919 р. за попереднім власником лишається 100 гек. В Чехо-Словаччині по закону 16.IV. 1919 р. 150 гек. ораної, а 250 гек. взагалі землі.

Капіталістичне господарство має свої характеристичні прикмети в розмірі хозяйства та кількості найманої праці. По розміру капіталістичне сільське хозяйство повинно виходити за межі можливості оброблення його силами власника та його сім'ї разом узятих. По кількості вложеної в господарство праці капіталістичне хозяйство характеризується тим, що абсолютно переважаючу роль грає праця наймана, при чім кількість праці самого хазяїна і членів його сім'ї в процесі продукції не має особливого значіння.

Де-які соціальні шари суспільства України висували та й нині ще висувують домагання, щоби залишити на пів-капіталістичні господарства в спокою, вважаючи, що такі господарства будуть найкращими та майже й одинокими продуцентами хліба на внутрішній і зовнішній ринок. От, скажемо, наші полтавські, так звані „куркулі“ (приблизно з площею землі від 15 до 40 дес.), як сиділи на своїх просторах хуторах, де часом крім землі є ще „ставок і млинск і вишневий садок“, так, мовляв, і нехай лишаються собі й на далі. Змінється лишень титул: мають не власність, а користування землею. Але-ж ілюстрації самі не досить, потрібно дати ознаки ліквідаційної земельної норми такого напівтрудоного, а напівкапіталістичного господарства.

Очевидно таке, по виразу большевиків, „кулацьке“ господарство посереднє між двома іншими. Згори йому сусідом суть капіталістичні господарства, знизу-трудоі. Що до розміру земельної площі напів-капіталістичне господарство тримається в межах можливості обробки його силами власної сім'ї при значній одначе, іноді навіть переважаючій, участі найнятих робітників. Що до містоти праці напівтрудоного-напівкапіталістичне господарство характеризується тим, що воно убає всю робочу силу господаря і його сім'ї: ніхто з членів сім'ї і ніколи не наймається в інші господарства, це з одного боку, з другого-ж члени сім'ї роблять не випадково, а постійно в своїм хазяйстві, виконуючи всяку, в тім і чорну фізичну працю. Як дійдеться до того, що подібне господарство ціле ведеться не лиш абсолютно-переважаючими, а навіть подавляючими силами наймитів, при чім кількість праці господаря і його родини, носячи характер розваги чи виграшки, не має особливого значіння, то напів-капіталістичне господарство тим самим наближається до цілком капіталістичного.

На Всеросійськiм зїзді статистиків було зауважено, що границя між капіталістичним і напів-капіталістичним господарством „умовна і не завсїгди ясна“; хоч у меншій мірі, але теж саме можна сказати взагалі про межі суміжних норм: наприклад, не завжди удається в житті провести границю також між трудовим господарством і напів-капіталістичним, між споживчотрудовим і трудовим, або між харчовим і споживчим і т. д. і т. д.

В житті нема різких перегоронок, як китайський мур, а натомість є повільні переходи від одної норми до другої і при-

тим так мало помітні, що максимальна трудова норма близько підходить до найнижчої напів-капіталістичної, а найвища напів-капіталістична до мінімальної капіталістичної.

II. Ліквідаційно-надільні норми.

Касуючи нетрудову власність, закони Центральної Ради та Директорії зоставляли попередньому власнику після ліквідації його маєтку землі в розмірі норми трудової, якій давалося окреслююче чи числове означення. „За попередніми власниками і арендарями, говорить арт. 21 закона Центральної Ради 18 січня 1918 року, залишаються в користуванні участки землі в кількості, яку вони власною працею і працею своєї сім'ї можуть обробити“.

„За теперішніми дрібними господарями, говорить арт. 21 закона Директорії 8 січня 1919 р., залишаються земельні участки в їх користуванні не більше 15 дес. на господарство“. Деякі економісти, до яких причислює себе і автор сеї праці, і державні політики вважають, що й наділяти селян треба теж у розмірі трудової норми, колиб навіть землі на всіх не хватало.

В своїй діяльності, до столипінської земельної політики, селянський земельний банк дотримувався надільних норм трудового характеру, даючи для кожної місцевості числовий максимум на двір, напр. для Київщини 9 дес. крім пов. Радомиського, для якого припускалося 12 дес., для Полтавщини $8\frac{1}{4}$ дес. крім Константиноградського повіту — для якого нормою була площа в $10\frac{1}{2}$ дес. і т. д. Поняття цієї ліквідаційно-надільної трудової норми мало значіння ще під час першої російської революції 1905 р. Ще більшу роль воно відігравало під час земельного законодавства 1917—20 років. Воно було найпопулярнішим гаслом, його називали дуже часто, але й воно не зовсім піддається стислому і точному означенню.

В написаній на сю тему праці д. Чаянова „Теорії трудового хозяйства“ не знайде читач задовольняючого означення трудового господарства. Трудова господарча діяльність, каже він, одріжняється від нетрудової тим, що кількість продукту, яка йде при ній у посідання господарюючого чоловіка, стоїть у згоді з кількістю витраченої праці. Але працю можна мислити взагалі як чиясь працю, в тім також і працю, й навіть переважно, наймитів, а можна в це поняття вкладати лишень роботу своїх членів сім'ї. А знов і з другого боку не відомо, яку працю розуміє автор, чи голих рук, чи рук озброєних машиною сільсько-господарською технікою. Опріч того і „згода“ може бути й більша й менша.

Другий автор, відомий проф. Посніков говорить: „Трудова норма є той остаточний розмір наділа, більше котрого ніхто із хліборобів не в праві мати ані за яких умовин. Це є ідеальна межа. За низчий розмір трудової норми емпірично береться вищий чи указний земельний наділ 1861 року, що відводився тоді на лицеву-мужську душу для кожної місцевості ріжний. Наділ нижче цього розміру допускається в крайности.“

„Скрізь, каже проф. Посніков¹⁾, де це буде можливо, слід наділяти поверх цієї низкої норми, стараючися наблизитися до такого розміру землекористування, за якого земля може бути оброблена власними силами хлібороба, що веде хазяйство по системі, прийнятій в даній місцевості“.

Третій автор, що писав на цю тему, проф. київської політехніки Косинський, трактує про підприємства капіталістичні і некапіталістичні. Під останнім, некапіталістичним підприємством уважає він таке, у якого в одній особі хазяїна збігаються разом і роботодавець і капітал і робітник, тимчасом як у капіталістичнім підприємстві роботодавець зо своїм капіталом уявляють одну особу та інтереси, а робітник другу і при тім протилежні інтереси. Трудові хазяйства проф. Косинський справедливо вважає некапіталістичними.

Земська статистика доводить нам (дивися діаграму далі), що в житті нема такої групи хазяйств, яка-б зовсім і ніколи не зужитковувала найманої праці. Отже, щоб усіх селянських господарств через це не відносити до капіталістичних, очевидно потрібно умовитися, після якої кількості найманих робочих рук конкретне господарство стає нетрудовим. Далі, як що якийсь господарство не тільки себе обслуговує своїм реманентом, а пускає його ще й на заробітки у другі хазяйства, як то буває, скажемо, з молотилками, то таке господарство чи зостається некапіталістичним? Як що так, то всеж треба умовитися, до якого часу воно зоставатиметься таким, а від коли його треба віднести вже до групи капіталістичних господарств.

Не так точно, як того-б хотілося, все-ж означення проф. Косинського відомі рямці трудовому господарству дає; розуміється, чим строгійше до нього докопуваться, тим менше це означення буде задовольняючим. Але подібну увагу можна зробити й про те означення поняття трудового господарства, яке зараз нижче слідує, і яке являється найбільше поширеним.

Трудовим господарством називають таке, яке обробляє землю по системі, прийнятій в даній місцевості, руками членів своєї родини, не вживаючи найманої праці.

Ми вже сказали, що навіть найбільшійшим, малоземельним, а тим більше трудовим господарствам все таки більше чи менше але приходится наймати робітників. Більше того, часом користуються найманою працею навіть ті, що й зовсім не мають власної землі. В межах трудових розмірів хазяйства наймають одначе через те, що в однім випадкові хтось заслаб, в другім — когось з родини виражено до низкої, середньої чи вищої школи; третій мало має дорослих сил, аби впоратися з роботою в гарячий сезонний час, або взяв на час молотилку та не хватає своїх сил, щоб її обслужити. Далі, кожда окрема родина може більше чи менше обійти ся без найманої праці в залежності од того, що буде переважно культивувати та на скільки інтензивно буде вестися господарство. За таких працездатних та інтензивних культур, як от садівництво, хмільництво, баштан-

¹⁾ Цитую за „Вістником Європи“, январ 1909 р., стор. 224, зі статті Поснікова — „Аграрний вопрос“...

ництво, городництво і т. д. взагалі, а в сезонній праці і тим більше, без найманих робітників обійтися майже не можливо, хіба би закультивована площа була розміру виключно для домашньої потреби, як от грядки цибулі, капусти і т. и. Це розуміли найсуворіші законодавці, пишучи соціалістичні земельні закони, законодавці Центральної Ради, Директорії, большевицькі коли в тій чи іншій формі, в ту чи іншу пору як виїмок допускали можливість найму праці трудовим господарством. В ідеалі-ж трудове господарство не повинно наймати робітників зі сторони, аби таким чином селянин-трудолик не уподобився капіталісту, що визискує робітника, залишаючи собі після його праці надвартість.

Коли-б означити трудову земельну норму як таку площу, на котрій як найповніше використовуються робочі сили хазяйської сім'ї без найму, або з мінімальним наймом строкових (термінових) робітників, — далось-б т. ч. поняттю трудового господарства поширене значіння і ще менше було-б різниці між трудовими і напів-капіталістичними господарствами. Дехто вважає, що трудова норма зачеркується можливістю упорати землю в критичні моменти на сезонних польових роботах, упорати розуміється власними силами, без жадного найму зі сторони. Цей критерій годився-б тоді, як би хліборобство в трудовім господарстві відігравало абсолютно домінуючу роль, але-ж ми знаємо, що місцями коло половини, а іноді й більше трудове господарство стоїть скотарством (в Англії більшість селянських господарств нині живе виключно зі скотарства!), городництвом, садівництвом і т. д.

Хазяйства з трудової групи наймають робочу силу в додачу до своєї, це факт, але в протилежність до групи капіталістичних та напів-капіталістичних господарств, вони й од себе посиляють робочі руки на сільський робочий ринок. Хазяїн-трудолик з конякою і плугом, наприклад, наймається до малоземельного селянина, аби пособити впорати йому город. Найом робітників існує в межах трудової групи, та носить він, як бачимо, характер обопільного обміну праці, а не характер односторонньої експлуатації найманої праці, як то робиться в господарствах напів-капіталістичних та капіталістичних. Трудове господарство характеризується тим, що вся родина постійно зайнята в своїм господарстві, виконуючи всяку роботу; таке господарство найманою працею користується випадково, як поміччю нерегулярною. Трудовики мають доволі своєї робочої худоби, спрягаються рідко, або й зовсім не спрягаються; наймають переважно не строкових, а поденних із своїх же односельців, сили своєї сім'ї використовують до максимуму; самі теж наймаються, але як те вже зазначено, не до поміщиків, а переважно до малоземельних своїх же братів селян. Коли-ж трудолик перестає найматися і пособляти другим, а лише використовує чужу найману працю без обміну на свою, тим самим він уже виходить з групи трудової в групу напів-капіталістичну.

В самій трудовій нормі розрізняють три категорії: максимальну трудову, середню та мінімальну. Максимальна трудова норма означувала-б собою і той максимум, до якого допустима

концентрація землі в одних руках; мінімальна норма дає той низкий розмір, за межі якого не слід було-б спускатися.

Можна гадати, що польський земельний закон 15 липня 1920 р. створюючи нові самостійні селянські господарства з площею не вище 23 і 15 гект. в залежності від якості ґрунту оперує тут з числовою максимальною і мінімальною трудовими поземельними нормами. Теж бесарабський земельний закон 21 грудня 1918 р., даючи по своїм гарним чорноземлям вдвоє ліпшим від польських, напів-пісковатих і напів глинуватих, наділи не більш 6—8—10 гектарів (прибл. 6—8—10 десятин) оперує з низкою, середньою і максимальною трудовими нормами. Емпірично найденою мінімальною трудовою нормою для б. Росії, як уже сказано вище, являється на думку цілого ряду економістів, а з них в першу чергу проф. Поснікова, вищий або указний наділ 1861 року. Потреба в такому розмірі наділа впливала з самих умовин тодішнього наділення землею і цілковито підтверджується фактами всіх бувших після того місцевих дослідів.

Відомий московський професор статистики А. А. Чупров зробив підрахунок для Європейської Росії в тім і для України, і в наслідок зроблених обрахунків, не вважаючи на всю їх неповноту і приблизність, робить висновок, що для наділення нуждаючих хліборобів до норм вищих чи указних наділів положення 19 лютого, тоб то до розміру низкої трудової норми, в Європейській Росії землі не тільки вистарчить, а й зостанеться ще не мало й для попередніх приватних власників. „Я зважуюся навіть запевняти, каже він, що норми можна булоб значно побільшити“¹⁾. До тих же висновків прийшов і другий відомий економіст, проф. Мануїлов. Таким чином по найбільш обережному підрахунку для наділення по мінімальній трудовій нормі землі безсумніву хватає, що являється дуже важним для практичної земельної політики.

Мінімальною із ліквідаційних норм (по большевицькому законодавству), а максимальною надільною, на якій між иншим стоїть большевицький „основний закон про соціалізацію землі 27 січня 1918 року“, являється норма споживчо-трудова, котру йдучи методом емпірико-статистичним, означив проф. А. А. Кауфман.

З сирого карточного статистичного матеріалу вибираються такі хазяйства, котрі мають таку кількість засіву, що відповідає робочим силам родини, і котрі разом з тим своєю площею сійби задовольняють споживчі потреби тієїж родини, бо як би такої відповідної залежності не було, такі господарства не могли-б існувати виключно на своїм клапті землі і мусіли-б відпускати на сторону частину своїх робочих сил.

Ці господарства по даним подворної описі використовують свою робочу силу виключно у власнім хазяйстві, не пускаючи на сторону жадної своєї робочої сили, і в той же час обробляють землю виключно своїм власним трудом, не наймаючи сто-

¹⁾ Цитую за статтею проф. Поснікова, „Вѣст. Европ.“, січень 1909 р., стор. 246 і далі.

ронніх робочих. Таким чином, під споживчо-трудовою нормою можна розуміти таке земельне забезпечення, засівна площа якого вистарчає для задоволення споживчих потреб сім'ї й разом з тим обробляється тільки власними силами без жадної допомоги наймитів і без жадної висилки в найми своїх робочих рук.

В земельнім законодавстві як бувшого тимчасового російського правительства, так і українських урядів орудували з трудовою або споживчою нормами. Через трудність віднайти споживчо-трудову норму вона обминалася. Указувалося, що на практиці ця норма також невловима, як невломою єсть „синя птиця“. По большевицькій інструкції споживчо-трудову норму відшукували так: Замість карточного стат. матеріалу розпитували десяток — другий селян, — скільки потрібно десятин орної й лугової землі для того, аби бути ситою, обутою та вдягненою нормальній селянській родині. З другого боку питалося, — скільки десятин без найманої праці може обробити нормальне господарство ¹⁾. І знайдений таким чином у відповіднім поясі розмір типового трудового селянського хазяйства, що всі свої потреби задовольняло з урожаю, який йому приносив його наділ, — уважалося за споживчо-трудову норму.

По такій споживчо-трудовій нормі розділюється земельний фонд між колективами, що носять назву комун, з яких ніщо не йде в продаж, а хіба при потребі в обмін з іншими комунами, що продукують те, чого не вистарчає першій. В ідеалі, а не в дійсності, — яка не дозволила прищепитися до життя ідеям комунізму, — мало бути хазяйство рідке по своїм особливостям.

Хазяйство комуни являється найпростішою й найстаршою з усіх соціалістичних систем. Вона то саме була загально розповсюднена, як що не у колись всіх народів, та безперечно у колись багатьох із їх. В останнім часі в західній Європі ця система прийнята анархістами, а в наших краях соціалістами-большевиками, що звать себе комуністами.

Новітня комуна, яка насаджувала ся в нашій країні, має все спільне, починаючи від землі; обробка її провадиться лише своїми силами; відхід на заробітки, як і найнята праця, однаково недопустимі; по ідеї комунарі являються членами одної сім'ї, при чім як і в сім'ї береться від кожного по його здібностям, а дається кожному по його потребам. Засновані в большевицькій Україні і Росії комуни, як відомо, всі вмерли, цей цікавий соціальний-експеримент потерпів повний крах. Але те не повинно бити по ідеї споживчо-трудової норми, взятої хоч і з рідких прикладів, але з натури. Очевидячки, коли такі норми земельного забезпечення є в житті, то й можуть сміло рекомендуватися законодавцем.

¹⁾ А. Устінов: О землѣ и крестьянствѣ. Изд. „Труд і Борба“. Москва, 1919, стор. 24.

III. Надільні земельні норми.

Далі йтимуть норми не ті, по яким ліквідується попередня власність, але по яким проєктувалося або проєктується наділяти селян землею, норми надільні, норми розділу земель.

В дуже давні часи існував розподіл багатв на основі рівного розділу. Кожному рівну частину — ось гасло глибокої старовини і тодішні законодавці, про котрих передає нам історія, чи легенда, як Мінос, Лікурґ, Ромул, уживали рівного поділу землі подушно чи посемейно. Коли час од часу одержана рівність з необхідности порушувалася, доводилося відновляти її з допомогою нових переділів. Така система існувала в примітивнім суспільстві, котре володіло одною категорією багатства — землею. Як відгук тієї простої ідеї сивої старовини, ми находимо щось подібне в соціалістичних системах нашого часу, коли кажуть, що землею, як і сонцем, водою та повітрям, як природнім даром, як нічим добром, має право безплатно користуватися кожда людина. З таким прінциповим визнанням рівного для всіх і повсякчас для всіх однакоого права на землю ми дістаємо уяву про норму правову. Стародавній льозунґ — кожному рівна частина, воскресає в новітнім правопізнанню. Розуміється, коли б правова норма десь була прийнята, вона касувала б всі другі норми і зоставалася б єдиною, як ліквідаційною, так і надільною нормою. Інша річ, чи легко б здійснити таке право на землю і чи єсть раціональний отой повсякчасний переділ по заяві кого небудь з громадян, котрому раніше було байдуже до землі, а ниньки захотілось би взяти свою долю. Потім завдяки громадському розділу праці, не всі люде зможуть використовувати своє право на землю, бо деякі шари сучасного суспільства живуть з якої іншої праці, через що хліборобське населення користується землею в більшім розмірі, ніж її по рівному та повсякчасному праву йому належить. Селянство користується надвишками землі над правовою нормою, за що постачає сільсько-господарські продукти тим, хто не використовує свого права, бо зайнятий в іншого рода підприємствах чи установах.

Коли ж ми прінцип рівного для всіх і повсякчас однакоого права на землю обмежимо на користь лишень хліборобського населення (безземельного, малоземельного) країни і коли між таким тільки людом розділимо всю земельну площу без виїмку, то будемо мати норму чорного переділу, на якій стояло колишнє старе російсько-українське соціалістичне чорнопредільче народництво і яка, як в чиїх устах, то й досі ще не стратила свого приваблюючого змісту.

Ще як розроблялася російська земельна реформа 1861 р., редакційна комісія підіймала питання про означення споживчої норми наділу кріпакам, та для того часу це завдання, крім багатьох інших причин, було над силу для редакційної комісії, по її признанню, ось через що: 1) неможливо було означити з належною докладністю самі потреби селянства різних місцевостей, 2) вичислити справжню продукційність земельних наділів у кожній окремії смузі Росії, нарешті, 3) не було можливости оцінувати навіть з приблизною імовірністю розмір тих

користей, що одержує селянство із головних і з'особна помічних промислів, котрі поповняють дохід, який одержується безпосередньо від землі.¹⁾ Так через трудність завдання, воно тоді й залишилося не розв'язаним.

З того часу питання про споживчу норму забезпечення селян землею не перестає притягати до себе уваги.

У 1885 році д. Южаков ось що говорив про ті потреби, котрі повинні бути задоволені користуванням землею: „Як уважати, що відношення сінокосних та підсобних угодів до ріллі застається нормальним, на основі чого можна визнати, що годівля скота (сіно і випас), паливо, а почасти і потреби в будівничих та інших матеріалах будуть задоволені натурою з цих угодів, то весь інший бюджет селянського господарства ми зведемо до: а) харчування, б) податків, в) одягу, г) частинної потреби в будівничому матеріалі і ремонті, д) розваг і непередбачених видатків. Завдяки тому, що споживча норма наділів не вміщає всіх робочих сил населення, а залишає частину для заробітків на стороні, можна залишити задоволення останніх трьох потреб на прибуток від сторонніх заробітків: забезпечити харчі та податки — от усе, чого ми домагаємося од наділа“²⁾.

Другий економіст, економіст революційної пори, Віхляєв в аналогічній справі висловлюється так: „Ніхто не може одержати землі більше тої кількості, яка потрібна, щоб покрити видатки існування та господарства. Ця межа приділюється розміром і складом нормального хліборобського бюджету, головним чином його розходною сторінкою³⁾. Земельним наділом у розмірі споживчої норми по думці Віхляєва повинні задовольнятися: а) нормальні людські потреби в харчах, одягу, теплі, означення котрих мусить стати завданням гігієністів, б) податки та одбутки, в) видатки на хазяйські потреби (страховка і меліорація). Перша потреба на думку Віхляєва не може бути обмежена; друга — може бути зменшена або й цілком знищена корінною реформою системи податків та одбутків і третя — видатки на господарські потреби — повинні підлягати неодмінній норміровці.

По думці останнього автора до справи означення нормальних потреб сім'ї, а також кількості продуктів для задоволення їх, повинні бути притягнені статистики, агрономи, лікарі, ветеринари, страхові і кооперативні діячі, що дає привід як до звукування, так і до розширення розміру споживчої норми. Мало пособляє ділу й те, як би ми за нормальні потреби прийняли б потреби середнього господарства по бюджетним даним. Річ у тім, що завдяки слабій забезпеченості землею і капіталом взагалі селянство має малорозвинені потреби і бюджет через те саме фіксує розміри хазяйств, відповідаючих низьким потребам. Само собою розуміється, що навіть найблизча будучина напевно піде далі того животіння, котре відбулося в бюджеті,

¹⁾ Цитую по „Вістнику Европы“, лютий 1911 р., стаття проф. Поспікова, ст. 78.

²⁾ „Русская Мысль“, число 9.

³⁾ П. Віхляєв, Аграрный вопрос съ правовой точки зрѣнія. Кн-во „Молодая Россія“ Москва, 1906 р. ст. 49.

апоступ цей буде попіратися і державою і громадянством, не можуть же справді вони не прагнути, як до розвитку продукційности, так і до загального підняття культурного рівня населення: все це в свою чергу одіб'ється на поступовім розвитку селянських потреб, збільшенню бюджетів.

В той час, як для трудової норми головним завданням є найти площу вміщуючу всі робочі сили сім'ї, для споживчої— площу задовольняючу потреби їстівні плюс ще й другі потреби господарські чи вузько харчові. В залежності од комплексу потреб, що має задовольнитися земельним наділом, норма споживання може бути то більшою, то меншою.

В однім випадку нею мають задовольнитися всі ті потреби, які є у селянина і про які говорять допіру наведені автори, Южаков та Віхляєв, і в такім разі ми маємо норму споживчу в тісному розумінні цього слова. Маємо таку кількість землі, урожай з котрої задовольняє не тільки харчові потреби сім'ї, але ще й дає можливість продукти хліборобства обмінювати на ті вироби промисловости, що потрібні в господарстві, а також для виплати податків і задоволення культурних потреб. Під споживчою нормою наділу таким чином розуміють таке земельне забезпечення, котре не може зайняти всі робочі сили сім'ї, але котрого вистарчає не тільки на те, аби прохарчуватися, а вистарчає й на покриття всіх інших нормальних видатків по існуванню трудящої сім'ї.

В другім разі мова йде про мінімальну споживчу норму, котрою задовольняються самі тільки харчові потреби, аби не голодати в буквальнім розумінні цього слова: на всі інші потреби, на одіж, тепло, податки, одбутки, видатки по господарству, сім'я мусить собі заробити на стороні. Таким чином, під мінімальною споживчою, або як її звуть, під харчовою нормою розуміють таку кількість землі, дохід з котрої може задовольнити тільки вузько харчові потреби селянської сім'ї.

Аби побачити, який то складний процес означення тої чи іншої поземельної норми, яких даних на те потрібно, а якими тільки можна негайно розпорятися; аби бачить, що ледві не для кожного села в залежності від багатьох причин, в першу чергу від урожайности ріжних ґрунтів, та чи інша норма в своїм розмірі буде то більшою то меншою, ми, по даним Полтавської статистики, зібраним до 1908 року, зробимо зараз для прикладу хоч грубе означення для Полтавщини лишень харчової селянської земельної норми.

Аби задовольнити звичайні потреби селянського господарства в хлібові, треба знайти той розмір земельної забезпечености, власне забезпечености ріллею, котрий за середніх урожаїв може ту потребу покрити, що й буде приблизно харчовою нормою. Щоб означити норму складнішу, норму споживчу, матеріялів вже не вистарчає, бо потреби господарств в їх повнім обемі не вивчені, розміри тих потреб не означені, а продукційність дається лишень що до орної землі а не інших угодів; нема матеріялів тако ж, щоби судити про зиск від побічних промислів чи заробітків.

Відшукуючи річну хлібну продукційність хозяйства, приходить мати на увазі не всю площу засіву, а лишень ту її

частину, котра звичайно за літний сезон буває під сійбою. Відомости земського статистичного перепису говорять, що під сійбою хлібів у селян, які мають ріллі не більше 50 дес., було зайнято 75,2 проц. тої площі, 21,2 проц. пускаються під толоку, а 3,8 проц. під переложний сінокос. Таким чином господарства різної забезпеченности ріллею мали під сівбою ось яку кількість десятин :

Маючі орну землю	Пересічно на одно господ. десятин		Маючі орну землю	Пересічно на одно господ. десятин	
	орної землі	сівби		орної землі	сівби
Від 1 до 2 дес.	1,3	1,0	Від 5 до 6 дес.	5,3	4,0
" 2 " 3 "	2,3	1,7	" 6 " 9 "	7,0	5,25
" 3 " 4 "	3,2	2,4	" 9 " 15 "	11,1	8,3
" 4 " 5 "	4,3	3,2	" 15 " 50 "	23,1	17,3

Далі треба взяти на увагу, що разом зі збільшенням у господарстві сійби, збільшується і чисельність його споживчих одиниць, тобто людей і худоби, в залежності від чого зростає і видаток хліба.

Чисельність родинного складу в господарствах різної земельної забезпеченности виявляється в таких цифрах:

В господарствах, що мають орну землю	Душ в господ.	В господарствах, що мають орну землю	Душ в господ.
Від 1 до 2 дес.	5,4	Від 5 до 6 дес.	6,4
" 2 " 3 "	5,6	" 6 " 9 "	6,8
" 3 " 4 "	5,9	" 9 " 15 "	7,3
" 4 " 5 "	6,2	" 15 " 50 "	8,2

Од величини посівної площі залежить і кількість худоби в хазяйстві, яку переписі дають ¹⁾ в такім вигляді:

¹⁾ В підрахунку статистика М. В. Рклицького: Статистический Ежегодникъ Полтавск. губ. земства на 1908 годъ, стор. 403.

В господарствах засіваючих хлібом	Голів худоби в переводі на велику	В господарствах засіваючих хлібом	Голів худоби в переводі на велику
Від 0 до 1 дес.	0,8	Від 6 до 9 дес.	4,5
„ 1 „ 2 „	1,3	„ 9 „ 15 „	6,0
„ 2 „ 3 „	1,9	„ 15 „ 25 „	8,4
„ 3 „ 6 „	3,0	„ 25 „ 50 „	12,6

Ті селянські хазяйства, що мають від 1 до 3 десятих сїби, тоб-то господарства бідніші, звичайно споживають на одну душу сім'ї 12 пудів хліба в зерні, що і являється для них привичною річною порцією, яка не збільшується з високим урожаєм і не зменшується з низьким. В господарствах селян багатших, споживання хліба зростає в залежності від зросту урожаю, спадаючи (до рівня 12 пудів), як урожай зменшується. Під час ліпшого урожаю хлібна порція у господарствах багатших, які мають пересічно 22 дес. сїби, на одну душу сім'ї досягає і до 24 пуд. в зерні. Теж і з кормом худоби: в бідніших групах його видається 6 пуд., в багатших до 14 пудів, рахуючи на одну голову худоби в переводі на велику.

По окремим статтям видатків мінімальний розхід хліба в господарстві виявляється в таких цифрах: харч на одну душу 12 пуд., годівля одної голови худоби 6 пуд., на засів одної десятини 9 пуд., інші видатки (меливо, тимчасовим робітникам і т. и.) 5,5 пуд. з 1 дес. Звідси, беручи на увагу неоднаковий родинний склад і ріжну кількість худоби, господарства ріжної земельної забезпеченности для задоволення своїх мінімальних потреб в хлібі, мусять його мати ось яку кількість пудів:

Групи	Господарства, що мають орну землю	Харчування сім'ї	Годівля худоби	Засів	Інші видатки	Всього пудів	Мається пересічне число десят. сїби
I	Від 1 до 2 дес.	65	8	9	5	87	1,0
II	„ 2 „ 3 „	67	11	15	10	103	1,7
III	„ 3 „ 4 „	71	13	22	13	119	2,4
IV	„ 4 „ 5 „	75	15	29	18	137	3,2
V	„ 5 „ 6 „	77	18	36	22	153	4,0

Отже значить, щоби задовольнити мінімальну потребу в хлібові господарям I групи треба з десятини сійби одержать 87 пудів зерна, II групи — 61 пуд., III — 50 пуд., IV — 43 пуд. і V — 38 пудів. Раз нормальний урожай низче тих чисел, відповідні господарства повинні докуповувати собі хліб.

Нормальну або звичайну пересічну урожайність орної землі в різних волостях Полтавщини по даним за вісім років (1900—1907 р.) після земської статистики беремо на основі семи головних хлібів, переводячи на десятину урожай всіх хлібів, виходячи з пропорції сійби в кожній волости по даним перепису 1900 року. По окремих волостях ця урожайність за 8 років далеко неоднакова, вона вагається од 36 пуд. на посівну десят. (Лялинська в., Золотонош. пов.) аж до 76 пуд. (Пекарська в., Роменськ. пов.). Таким чином маючи потребу в 103 п. хліба на господарство, при урожаї в 76 пуд., засіваючи 1,7 десят., збирають 130 пуд. Отже одвічаючи по Пекарській волости пересічній сійбі 1,7 дес. пересічна групового забезпечення 2,3 дес. орної землі й буде харчовою нормою. В той же час для господарств Лялинської волости з гіршим ґрунтом і з урожайністю в 36 пуд. з посівної десятини, аби забезпечити потребу в хлібі не досить мати навіть 4 десятин пересічної посівної площі, а треба значить загалом мати орної землі більше 5 дес. на господарство, тоб то харчовою нормою в цім випадку буде площа приблизно в 5 $\frac{1}{2}$ дес. орної землі¹⁾.

До революції 1917 року з 335.313 селянських господарств Полтавщини, що мали власну орну землю, було забезпечено землею в розмірі нижчим харчової норми 145.903 з них, або 43.5 проц. А як додати до їх і ті господарства, що не мали орної землі зовсім, то вийде, що на кожні 100 господарств 55 не було забезпечено навіть — харчовою поземельною нормою.

Хоч мають немаловажне значіння, одначе дуже мало розроблені норми помічного характеру, в першу чергу норма організаційно-продукційна. Щоб означити організаційно-продукційну норму, треба розв'язати завдання, як означити розмір земельної площі необхідної для цілей нормального використання неподільного знаряддя господарства: парового і простого плуга, косарки, молотилки та іншого сільсько-господарського мертвого і живого реманенту. Статистики мусять знайти взаїмовідносини між земельною площею і вказаними знаряддями господарства, котрі повинні бути як найдужче використані в цілях найвищої інтенсифікації та продукційности сільського господарства. Після чого організаційно-продукційну норму розуміють, як ту кількість землі, при котрій дана сім'я, чи дане господарство, в озброєнні всякою технічною машинерією давало би максимум сільсько-господарського продукту.

Другою помічною надільною нормою являється норма орієнтирочна. Вона грає підготовчу роллю, аби приблизно зазначити середню забезпеченість землею на їдця, чи на робітника, чи нарешті на одне господарство, по кожній окремій те-

¹⁾ В статистичнім Ежегоднику Полт. Губ. Земства на 1908 рік в детальна таблиця груп господарств, у котрих орної землі не забезпечує мінімальних видатків хліба, т-то харчової норми.

риторіяльній одиниці. Фактично іменно по цій то приблизній нормі і розбиралася на спіх земля селянами по земельному закону Центральної Ради весною 1918 р., по цій же, а не по якій іншій, нормі розбиралася земля також і по большевицькому декрету весною 1919 року.

Цілком зрозуміло, тільки з приблизної орієнтировочної норми земельного наділу, почавши, можна на далі і поволі перевести селянство протягом кількох років на норму забезпечення якусь іншу, докладнішу. Зразуж, як буває революційна стихія, не до точности, треба поспішати, ніколи розраховувати кольосального земельного фонду, селянство не терпить, селянство рве землю з рук, коли вже само її не захопило...

IV. Числовий аналіз ліквідаційно-надільних норм.

Як ілюстрацію до вище окреслених різних норм забезпечення селян землею наводимо розмір таких норм, вчислених земською статистикою для Поділля, котре по даним статистики має 3,626.583 дес. землі, селянських господарств 593.642, середній склад одної сім'ї — 5,3 душі. І так для середньої сім'ї Поділля:

а) Трудова норма рівняється	10 десят.
б) Норма чорного переділу	6,1 "
в) " споживча	5,2 "
г) " харчова	3,5 "
д) " нинішня (існуюча до передачі землі трудящим)	3,4 "
е) " по земельному закону Центральної Ради й Директорії	5,1 "

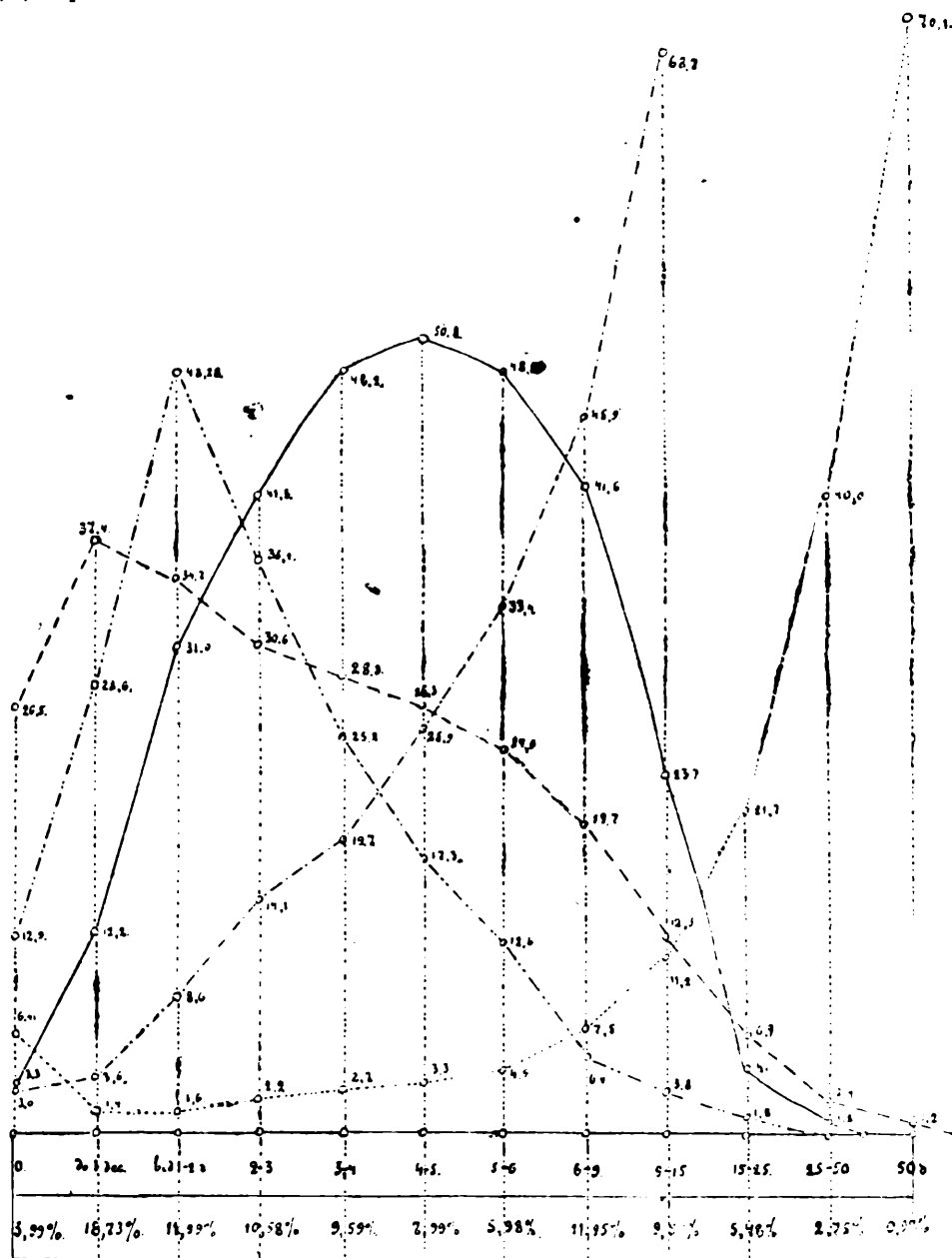
При чім харчова поземельна норма для одного селянського господарства на Поділля утилізується ось як:

на прохарчування йде	1,46 десят.
під збіжжє	0,70 "
" інші польові культури	0,23 "
" пар	0,55 "
" садиби ,	0,56 "
Разом	3,5 десят.

Розглянемо ж тепер, як використовується людська праця і робоча сила худоби в господарствах з різним земельним забезпеченням. Для цього нам придаються дані земського перепису по Полтавщині за 1910 рік; по ним малюємо діаграму і виводимо криві: а) найму робочих та б) скотини в хозяйствах різних груп, в) відпуска робочих рук в найми, г) найму худоби, та д) супряги. (Див. діагр. на ст. 74).

Як бачимо з кривої найму робітників, взагалі немає жадної групи хазяйств, котрі б не користувалися найманою працею, що між иншим викриває деяку відносність ходячого означення трудової норми, як такої кількості землі, яку сім'я обробляє, не наймаючи сторонніх робітників. Од багатоземельних і до зовсім безземельних господарств всі найману працю уживають.

Діаграма ч. 1.

- Наймають робочих взагалі.
 — — — — — Пускають у найми членів сім'ї взагалі.
 — . — . — . — Обробляють свою худобу.
 .. — . — . — Наймають худобу.
 ————— Спрягаються.

Безземельні-пролетарі, що мають 0 дес., відпускаючи на робочий ринок багацько робочої сили (26,5 проц.) і сами таки наймають робочих (6,41 проц.). Пролетарі тут одночасно є й „капіталістами“ (наймодавцями). Наймають вони не строкових, а поденних; в групі їх 3,99 проц. дворів. Крім збіднілого селянства до групи безземельних у селі належать: сільська інтелігенція, зайшли ремісники та дрібні торговці, робітники економій та слугачі.

Ті, хто має небагато землі, від 0 і приблизно до 3 дес. становлять групу напівпролетарів: городників та малоземельних господарств. Ці господарства взагалі мало наймають самих робітників (від 1,4 до 2,2 проц.), здебільшого вони наймають коней або волів з чоловіком при них, щоби зорати, засіяти поле, перевезти більшу вагу, але натомість багато робочих рук пускають від себе в найми (37,4; 34,7; 30,6 проц.), бо не можуть використати всіх своїх робочих сил у власнім господарстві. Десятинник ще мало спрягається (12,2), бо він мало має живого реманенту — своєї худоби (28,6) — для своїх потреб. Група з земельним забезпеченням в 1—2 дес. спрягається частіше (31,0), бо трохи більше в неї худоби (8,6) і є чим спрягатися, але господарства цієї групи найбільше з усіх інших груп господарських опріч того ще й наймають худоби (48,28), що свідчить про слабе забезпечення цієї групи таким необхідним для хлібороба живим реманентом. Група в 2—3 дес., порівнюючи з попередніми, вже менше (лишень 30,6 проц.) відпускає своїх робочих рук на сторону, слідує групі чим більше забезпечені землею, тим менше й менше одпускають свої сили в найми; і менше приймають худоби, бо з ростом земельного забезпечення зростає й забезпеченість живим реманентом.

Крива обробки землі своєю худобою вказує на те, що даючи землю безземельним та малоземельним, треба одночасно ще в більшій пропорції збільшити й селянський живий та мертвий реманент, бо його не вистарчало для обробки і тої обмеженої кількості землі, яка була у селян до революції і зв'язаної з нею реформи. Зрозумілий після цього клопіт міністрів земельних справ по влаштуванню випозичальних реманентних станцій для селян, які одержували по земельному закону землю; большевицькі комісари хліборобства не спинялися навіть перед тим, щоби цілком чи почасти соціалізувати вільні надвижки реманенту у господарствах, площа котрих не займалася земельним законом. Господарств до 3 дес., тобто малоземельних, налічується: (18, 73 + 11, 99 + 10,58) 41,30 проц.

До 3 дес. землі — є групи безперечно малоземельні, які не мають землі навіть на те, щоб прохарчуватися хлібом, місцями ж в залежності від слабкої урожайності ґрунту малоземельними суть і ті, хто має на двір і до 5½ дес. (Лялинська в., Золотонош. пов.). Цей вид т. зв. абсолютного малоземелля надзвичайно затримує розвиток продукційних сил, головним чином гальмуючи продукційність праці.

Завдяки малоземеллю, що не вистарчає для задоволення насушних особистих, господарчих і культурних потреб родини, недохватуку бюджету доводиться поповнювати заробітками на стороні. За для якогось там десятка рублів на золоту валюту малоземельник залишає своє господарство на короткий чи довший час на слабійші сили родини: жінок, старих, підлітків, марнуючи час у мандрівках, шукаючи роботи. Праця і час використовується не так доцільно, як того вимагає інтензивність господарства, вони поневолі не ціняться, час у всіх „не купований“, робітничі руки, цей головний капітал в трудящих елементів, неекономно розтринькується. Так само в малоземельних господарствах недоцільно використовується і хліборобський

капітал. Доведено (кн. Кудашовим), що в господарствах менше 6 дес. при екстензивних системах чиста втрата на десятину — 23 р. 45 к., при інтензивних — 11 р. 34 к. Утрата ця походить від того, що багацько, у всякім разі більш ніж треба, скупчується хліборобського знаряддя, худоби й будівель на невеликій одиниці площі. Віхляєв potwierдив попередні висновки: одна коняка по його розрахункам сповна використовується на площі в 4—5 дес. сійби. Отже за абсолютного малоземелля не виплачується тримати робочу кінську силу на двір, бездефіцитно її можна тримати хіба на два господарства¹⁾. Малоземельні не тільки через те, що ліпші робочі руки у їх розходуються на стороні, а ще й через те, що той зайвий хліборобський живий і мертвий капітал кепський — не можуть обробляти землю так дбайливо, як би годилося. Малоземельні на Україні уживають менше удосконаленого знаряддя ніж заможніші групи. За 1904 р. з Херсонського земського складу сільсько-господарських машин куплено удосконаленого знаряддя: тими, що сіють менше 5 дес. (тоб то малоземельними) 0,8 проц. всіх удосконалених машин, од 5—7 дес. — 4,2 проц., від 7—15 дес. — 33,6 проц., поверх 15 дес. — 61,4 проц.²⁾.

Для малоземельних дворів перехід до вищих інтензивних форм господарства неможливий. Многopілля можна завести тільки з відомим земельним мінімумом, якого в цій групі хліборобів, як правило, не буває. А наділ, що є у них, завдяки своїй страшній черезполосности, перешкоджає всяким добрим намірам. Потрібних машин, поліпшеного скоту, насіння, мінерального угноєння малоземельним селянам купити нізащо, бо грошових запасів їм зробити не вдається. Малоземельні мають довгів більше ніж інші групи, та ще й за більший процент, бо кредитор, даючи позику біднякові, більше ризикує, а ризикуючи мусить брати і більший відсоток за ризик. Малоземельним ніколи не вистарчає свого хліба до нового урожаю і відповідно до цього вони всі свої клопоти справляють не на задоволення культурних потреб в одязі, житлі, науці, а на саму примітивну зоологічну потребу в страві. Офіційний звіт по дрібному кредиту за 1907 р. викриває, що завдяки малій кредитоздібности, бідніші менше використовують кредитову кооперацію, ніж багатші елементи села. Ось процент членів кредитових товариств³⁾:

Серед безкінних дворів . . .	11,3 проц.
„ дворів з 1 конякою . . .	17,8 „
„ „ 2 „ . . .	24,2 „
„ „ з 3—4 коняк . . .	19,7 „
„ „ 5 і більше . . .	16,8 „

тобто двокінні господарі як найбільше використовують кредитову кооперацію, безкінна біднота користується кредитом в 2¹/₂ рази менше ніж двокінні і т. д.

Голодне, антигігієнічне животіння малоземельних дає малу рождаємість, високу смертність і через те характеризується слабим природнім приростом. Приріст у малоземельних вдвоє

¹⁾ „Вѣстник Европы“, 1913 г., сентябрь, стор. 282, стаття Огановского.

²⁾ ibid., ст. 282.

³⁾ ibid., ст. 284.

менший ніж у багатоземельних. Навпаки, калік і хорих у багатоземельних удвоє більше. Все це ознаки виродження і, як наслідок, пониження працездатності. В парі з дегенерацією іде й неграмотність та некультурність багатоземельних селян: нема коли посилати дітей до школи, ні в що їх одягти, ні на що купити їм буквар, гасу (нафти) для вечірніх читанок і т. д.

Група хазяйств в 3—4 дес. в кількості 9,59 проц. як подекуди наближається до харчової норми земельного забезпечення. Використовуючи найману працю в незначній кількості (2,7), господарства цієї категорії для робочих рук своїх на власній земельці не знаходили місця і примушені, як то видно з кривої, значну частину своєї робочої сили (28,3) відпускати на сторону, аби підзаробити на всі ті свої потреби, котрі у них виникають по мимо потреб чисто істотних. Вони почасти обробляють землю своєю худобою (19,7), але що худоби тої обмаль, під час польових робіт дають велику кількість (48,2) примітивної кооперації, що носить назву сприяння.

Група в 4—5 дес. для одних місць харчова, для других, таких густо населених губерній як от Полтавщина або Поділля, є приблизно споживчою земельною нормою для середньої сім'ї і налічує в собі на Полтавщині 7,99 проц. господарств. Хазяйства цієї групи при нагоді трохи наймають робітників (3,3), але не находячи приложення всім своїм робочим рукам на харчовій чи споживчій нормі земельного забезпечення, ще більше (26,3) робочих сил відпускають на заробітки: на роботу по денну чи строкову, за сніп, беруть землю на спіл, на одробіток, часом арендують. Частину худоби (17,3), вони наймають, але ще більше мають уже своєї власної худоби (26,3), якою при оранці сприяються, і сприяння в цій групі порівнюючи з іншим досягає максимуму (50,8).

Група в 5—6 дес. кількістю в 5,98 проц. дворів, в одній своїй частині (5 дес.) належить до споживчої норми (по Поділлю споживча норма, як ми вище наводили — 5,2 дес.) і по розміру своєму відповідає нормі, що виходила по земельним законам революційних урядів, в другій (6 дес.) є переходною до норми вищого забезпечення — споживчо-трудової. Разом із тим, коли судити по площі, то розмір наділу цих груп більше менше відповідає нормі чорного переділу. Цю саме групу (в 6 дес.), яка займає посереднє місце між селянством бідним і селянством заможним-трудовим, проф. М. Грушевський пропонує називати „середняком“. Завданням політики вважає він — ввести бідне селянство в ряди середняка¹⁾. Цікаво замітити, що як би був проведений чорний переділ, то хазяйства, як показує вищенаведена діаграма, зрідка наймали-б (4,5 проц.) собі на поміч сторонні робочі руки, але геть більше потребували-б (24,0), щоби члени родини нашли собі заробіток на стороні. Тільки де? Розуміється ж не в економіях поміщицьких, що перестали б існувати, лише по частині в свого таки брата селянина, а головним чином на фабриках, заводах, шахтах, залізницях і т. п. індустріальних підприємствах України, виконуючи роль націоналізаторів їх, що історично призначена всякому

¹⁾ „Борітеся-поборете“. орган укр. партії с-р, ч. 1, за 1920 р., стор. 80.

народові на своїй території і що з державного погляду являється зовсім необхідним. Що до реманенту, то чорнопередільні, оті середняки обробляли би землю в незначній кількості нанятою худобою (12,6), більше ж своєю (33,4), провадячи спряжку досить інтензивно (48,5).

По площі своїй, як для Полтавщини та Поділля, розмір землі в 6–7 дес. на господарство показує приблизне місце споживчо-трудої нормі, яка хоч і взята проф. А. А. Кауфманом з натури, але вона в житті стривається досить рідко, як виїмок. Про це свідчать діаграмові криві використання праці в відповідних по площі господарствах. На тім місці, де мусить стояти споживчо-трудова норма без одсилки своїх робочих сил на заробітки, а також без найму собі робітників, закон великих чисел викриває найєм більше 4,5 проц. а крім того викриває посилку в найми своїх людей менше 24, але більше 19,7; й хоча комуністи й взяли для свого земельного закону оцю споживчо-трудова норму, норму ідеальну, але в самім же законі своїм, не вважаючи на всю свою простолінійність, допустили і найєм робітників, хоч і „на окремий в кождім разі дозвіл волостних земвідділів“. Отже життя в такій сутопрактичній справі, як земельне питання, не дає додержати ідеалів. І споживчо-трудова норма фігурувала б тільки як абстракція, бо на практиці, коли б давалися по цій нормі земельні наділи, з дозволом наймання і одходу в наймити, прийшлося би прийти до норми споживчої чи трудової, між котрими по своїм розмірові вона стоїть.

Група од 7–9 дес., що намічує в собі коло 8 проц. господарств, приблизно являється мінімальною трудовою нормою. Група хазяйств в 9–15 дес. численістю приблизно в 9,99 проц. дворів є середня трудова норма і група в 15–25 дес., що налічує 5,48 проц. дворів, буде приблизно максимальною трудовою нормою. Хазяйства всіх трьох підвидів трудової норми, крім того, що використовують до максимуму сили своєї сім'ї, ще як показує крива, наймають робітників (7,5; 12,5; 21,7), переважно поденно, а іноді за сніп. Натомісць в обмін і сами наймаються (19,6; 12,2; 6,1) переважно до свого ж брата-селянина, але такого, що не має коней та волів і взагалі безреманентного, при чім при середній трудовій нормі крива найму робітників і одходу в найми пересікається, обмін працею досягає тут знаку рівності. Ніхто й нікого не визискує, що і є ідеалом трудової держави.

Господарства з трудовою нормою мають свою робочу скотину, через що найманої худоби у трудовиків мало і чим вища норма, тим менше спостерігається найнятої худоби (7,5; 3,8; 2,3 проц.), а вся земля оброблюється майже тільки своєю худобою (34,4; 45,9; 68,7), при чім спрягання різко падає (41,6; 23,7; 4,8), падає до мінімуму.

В слідующій групі в 25–50 дес., яка налічує 2,75 проц. дворів, дуже багачко наймається робітників (40,0) і майже не одпускається (2,4) своїх робочих рук на сторону. Обмін працею фактично майже припиняється. Сім'я всі власні сили віддає своєму господарству, і односторонньо використовує, можна сказати, що й визискує вже чужу працю. Тут маємо місце напівкапіталістичній норми, а маємо діло з напів трудовими господарствами.

Од 50 і вище десятин кількістю 0,98 проц. господарств маємо групу, котра використовує подавляючу кількість строкової, поденної та іншої найманої праці (70,1), звівши свою персональну участь в хазяїнуванні до такого низького розміру (1,2 проц.), котрий уже можна вважати за не маючий для господарства поважного значіння. Продажі праці членів своєї родини на сторону в чужі господарства в формі чорної роботи тут нема місця. Ця група не трудова, а капіталістична група, як і всі ті господарства земельних власників, що мають землі більше 50 дес.

· Львів, 20. I. 1921 р.

О. Мицюк.

Безнадійна суперечність.

I.

18. жовтня ц. р. „Вперед“ в ч. 188 містить ні ким не підписані „Постанови У.П.С.Р.“, які поділяються на дві частини: постанови Ц.К. партії і постанови Закордонної Делегації.

В першій частині постанови звучать:

„1) Партія визнає недопустимою участь членів партії у всіх тих комітетах, організаціях чи бльоках, які є направлені проти сучасного уряду радянської України.

2) Партія обстоює, щоб теперішній диктаторський режим К.П.Б.У., який катастрофічно відбивається на соціалістичному будівництві Української Радянської Республіки, був зміщений дійсною владою робітників і селян України.

3) Ц.К.У.П.С.Р. не погоджується з методами і тактикою Комінтерну, вважаючи їх несприятливими сотворенню єдиного, обіймаючого всі революційно-соціалістичні сили Інтернаціоналу, до чого змагає У.П.С.Р.“

Дальший 4-й параграф підтверджує уповноваження З. Делегації, 5-й — підтверджує виключення деяких членів партії (М. Залізняка, М. Ковалевського, Базяка і Кедровського), 6-й — закликає закордонних членів партії до дисципліни і т. п.

Політичну позицію Ц.К.У.П.С.Р. характеризують перші три параграфи, які ми тут і розглянемо.

Перший параграф забороняє членам партії участь в будь яких комітетах, організаціях чи бльоках, які направлені проти сучасного уряду рад. України. Цілком ясно, що члени У.П.С.Р. не можуть нічого робити проти радянського уряду.

Але другий параграф характеризує режим цього уряду (К.П.Б.У.), як катастрофічний для соціалістичного будівництва і вказує, що У.П.С.Р. обстоює (домагається? бореться?), щоб цей уряд був змінений і то дійсною владою робітників і селян України.

Отже: теперішній уряд є не дійсною владою селян і робітників, це-то не селянсько-робітничий, а його політика і катастрофічною для соціалістичного будівництва.

На думку Ц.К.У.П.С.Р. не можна виступати проти цього уряду, щоб-то Ц.К. очевидно хоче, щоб уряд вів і далі катастрофічну політику, щоб соціалістичне будівництво провадилося, чого тільки й можна бажати для не дійсного, не селянсько-робітничого уряду.

Невже Ц. К. стоїть за продовження катастрофічної політики?

Тільки цей висновок логічно виходить з характеристики „уряду“ і тільки тепер зрозумілий є зміст першого параграфу: не треба виступати проти цього недійсного уряду, хай він доводить до кінця свою катастрофічну політику, хай покриють його руїни його власної роботи, а натомість прийде дійсний селянсько-робітничий уряд.

Через те, що „сучасний уряд“ недійсний і катастрофічний для соціалізму, а разом з тим він є урядом комінтерну, то Ц.К.У.П.С.Р. не поділяє тактики і методів комінтерну. Комінтерн є об'єднанням тільки комуністичних партій, а У.П.С.Р. не є комуністичною партією, а тому й домагається зміни складу комінтерну, бажаючи змінити його конституцію.

Отже: Ц.К.У.П.С.Р. проти комінтерну, проти недійсного, не селянсько-робітничого сучасного уряду України.

Такий дійсний зміст революції Ц.К. А хто хотів зробити з неї той висновок, що по § 1 Ц.К. підтримує сучасний „уряд“, то це стоїть в повній суперечності з § 2: хіба честні соціалісти, прихильники селянсько-робітничої влади можуть бути за недійсний, не селянсько-робітничий уряд, який до того ж веде катастрофічну для соціалізму політику?

Коли Ц.К. обстоює зміну цього уряду на дійсний, то всякий член У.П.С.Р. повинен так само обстоювати, щоб-то добиватись зміни цього „сучасного уряду“, не може ж Ц.К. мати привілей добиватися зміни катастрофічного уряду, а членам партії забороняти добиватися того самого?

Коли б же допустити, — що Ц.К. взагалі проти всяких організацій, направлених проти „сучасного уряду“, то очевидно Ц.К. мусить бути і проти У.П.С.Р., яка обстоює, щоб режим К.П.Б.У. і недійсний, не селянсько-робітничий, уряд було змінено.

Партія соціалістів революціонерів обстоює, а тому не може не обстоювати і Ц.К., щоб-то Ц.К. мусить орудувати і орудує проти К.П.Б.У., сучасного уряду і Комінтерну.

Такі висновки з залізно-логічною силою виходять з постанов Ц.К., але Закордонна Делегація У.П.С.Р., щоб-то ц.п. Грушевський, Жуковський, Чечель і Шраг явно йдуть проти Ц.К., що видно з постанов і „сенатських пояснень“ З.Делегації.

Пригляньмося до них.

II.

З.Делегація з приємністю констатує, що вона стоїть на соціалістично-революційних принципах, підтримує укр. Радянську соціалістичну республіку і... засуджує всяку боротьбу проти сучасного її уряду та висловлює готовність приступити активно до боротьби з бандитизмом.

„Револуційно-соціалістичні принципи“ і „Укр. Рад. Соц. Республіка“ — це добре, але як же бути з катастрофічним для соціалізму урядом, недійсним, деб-то фальшивим „селянсько-робітничим урядом“, зміни якого на дійсний доби-вається У.П.С.Р., по заяві Ц.К.?...

З.Делегація засуджує всяку боротьбу проти сучасного уряду. — це значить, що вона обстоює його і йде проти Ц.К.У.П.С.Р. Так чи не так?

Засуджувати всяку боротьбу проти того уряду, значить — його підтримувати, а підтримувати — значить поділяти його катастрофічну для соціалізму політику і вважати його за дійсний, коли він не дійсний, деб-то значить іти проти Ц.К., проти соціалізму і проти селян та робітників України.

Ні, З.Делегація

„констатує соціалістичність сучасного радянського правительства України і відсутність у нього антинаціональних в відношенню до українства тенденцій, вбачає в цім підтвердження правильності зайнятого Ц. К. У. П. С. Р. відношення до цього правительства, як до соціалістичного правительства України“. (§ 2 постанов З.Делегації).

Як бачите, З.Делегація сама констатує „соціалістичність“ сучасного правительства, але підсовує цей погляд до Ц.К. Хіба Ц.К. констатує соціалістичність сучасного уряду? Ми ж читали і бачили, що Ц.К. констатує катастрофічність для соціалістичного будівництва і недійсний, не селянсько-робітничий характер цього уряду. Це є погляд Ц.К., а те, що „кон-статує“ (на підставі чого?) З.Делегація, є її власним поглядом, який цілком суперечить поглядам Ц.К.

З.Делегація констатує правильність зайнятої Ц.К. позиції. Як же так? Ц.К. стоїть за зміну уряду, а З.Делегація проти зміни, бо засуджує всяку боротьбу проти сучасного уряду.

Яку ж позицію вважає З.Делегація за правильну: свою чи позицію Ц.К.?

Ми ж констатуємо, що З.Делегація займається або нечесним крутіством, або не здібна зробити логічні висновки з постанов Ц.К., або просто нічого не розуміє ні в тім, що говорить сама, ні в тім, що говорить Ц.К. В круті З.Делегації виблискує яскраво повна безсилість в оправданні своєї двоїстої, суперечної позиції.

Це нам підтверджує і кінець § 2 постанов З.Делегації:

„Посилаючи т. Чечеля на Вкраїну, Закордонна Делегація мала на меті добитися легалізації У.П.С.Р. в вищевказаних цілях.¹⁾ Негативна відповідь, котру Зак. Дел. дістала від правительства, являється в її очах проявом зазначеної вище помилкової політики К.П.б.У. на Україні. Ні запропонований поворот безпартійними, ні вступ до К.П.б.У. не можуть бути виходом зі становища“.

1) Готовість З.Делегації „завше здійснити свій намір, прийняти активну часть в роботі на Вкраїні для зміцнення Української Соціалістичної Радянської Республіки“, чомусь і досі, не вважаючи на соціалістичність уряду, не здійснена

Дозвольте, панове! Як же це так: на Вкраїні соціалістичний Уряд, З.Делегація його підтримує, засуджує всяку боротьбу проти його, лагодяться здійснити свій намір (довгенько вже він тягнеться!) прийняти участь в „совітській роботі“ на Вкраїні і т. д. У.П.С.Р. — також соціалістична. Можна і треба думати, що соціалістичний уряд і соціалістична У.П.С.Р. не контрасти якісь, мусять ладком працювати, але чому У.П.С.Р. не легальна?

Чому соціалістичний уряд відмовився легалізувати соціалістичну У.П.С.Р.? Чому члени Ц.К.У.П.С.Р., які будім-то визнають сучасний уряд, як соціалістичний, сидять в концентраційному таборі, в „політизоляторі“?

Значить, соціалістична У.П.С.Р. і соціалістичний уряд є протилежності? Це не можливо логічно, а тому тут хтось несоціалістичний: або У.П.С.Р., або уряд. „Уряд“ той засудив представників У.П.С.Р. як контр-революціонерів, відмовив легалізувати У.П.С.Р. злов так, як контр-революційну партію, отже на думку уряду несоціалістичною є У.П.С.Р. і через те його пропозиція прийхати на Вкраїну п.п. Грушевському, Жуківському, Чечелю і Шрагові або безпартійними або вступити в К.П.б.У. є єдино-розумною і логічною з його становища: коли ви комуністи, то вступайте в К.П.б.У., а коли не можете вступити в К.П.б.У., то ставайте безпартійними громадянами, але у всякому разі відмовляйтесь від політики, від контр-революційної У.П.С.Р., бо єдино-комуністичною, єдино-державною, єдино-легальною є К.П.б.У. Один Аллах і пророк його Магомет.

Це логічно, принаймні, і доцільно для панування К.П.б.У.

Ц.К.У.П.С.Р., навпаки: вважає за несоціалістичну К.П.б.У., її уряд не дійсним, не селянсько-робітничим і за це сидить в тюрмі, за це не легалізується і У.П.С.Р.

Таким чином „сучасний уряд“ і У.П.С.Р. є з'явищами, які взаємно виключають одно одного. Як їх можна погодити, примирити?

Хтось з них мусить скоритись перед другим, хтось мусить визнати себе за помилку і в покорі зникнути.

Обидва чинники є носителями протилежного, непримиримого.

Тільки цей висновок можна зробити. Що ж на це З.Делегація?

З.Делегація вважає уряд К.П.б.У. за соціалістичний, але не хоче виходити з У.П.С.Р., не хоче вступати в К.П.б.У. Це не логічно. Коли З.Делегація не хоче вступати в К.П.б.У., значить вона не хоче бути в рядах єдино-соціалістичної партії, значить вона (З.Д.) в таємних глибинах душі не соціалістична, значить лицемірить, коли говорить про підтримку уряду, про плятформу ІІ. Інтернаціоналу (у „Відбитці“ з ч. 9. „Ворітєся-Поборєте“), значить вона крутить або не розуміє свого становища, деб-то в першій випадку — вона не чесна, а в другій — безтямна. Те або друге, але у всякому разі це не представляє ніякої політичної, громадської чи моральної вартости.

III.

Які ж висновки можна зробити з цих всіх постанов?

Перш над усе: відкіль взялись постанови Ц.К.? Очевидно, їх привіз з України М. Чечель. Він конферував з Ц.К. Але де і з якими членами Ц.К.? Хай про це М. Чечель скаже правду і ми тоді зрозуміємо все крутість З.Делегації. М. Чечель говорив у Харькові з членами Ц.К., які (чи який?) сидять в тюрмі. Ми-б хотіли знати, чи говорив М. Чечель, з тими членами Ц.К., які знаходяться в підпіллі і не в Харькові, і які єдині, як не зв'язані насильством „соціалістичного“ уряду, виступають як Ц.К. нашої партії. Чи говорив з ними М. Чечель? Маємо підстави думати, що не говорив.

Але й те, що він привіз від ув'язнених членів Ц.К., говорить за те, що ув'язнені члени Ц.К. не вважають сучасний уряд за соціалістичний, його політику вважають за катастрофічну для соціалістичного будівництва і сам уряд — за не дійсно-селянсько-робітничий. І логічно Ц.К. вимагає від членів партії (§ 6) бути достойними тієї важкої боротьби, яку веде трудова Україна за своє визволення, в стражданнях і крові виточуючи свій меч і досвід.

Проти кого меч? У всякому разі не в оборону катастрофічного уряду, зміну якого Ц.К. обстоює. Така позиція Ц.К.

А З.Делегація пересмикнула думку Ц.К. і приписує йому погляд, протилежний його поглядові. З.Делегація не хоче чи не може зробити логічного висновку з факту нелегалізування У.П.С.Р., не розуміє чи не хоче розуміти відповіді „сучасного уряду“: або будьте безпартійними, або вступайте в К.П.Б.У., наклепує на „сучасний уряд“, запідозрюючи його в прихильності до національних вимог українства і вводить в блуд громадську думку за кордоном, збиваючи з толку партійних членів, сугестіюючи їх іти на шлях, суперечний здоровому розумові. Партія наша обстоює дійсну, селянсько-робітничу радянську Україну, але при чім тут „сучасний уряд“? На Україні влада не дійсна, не селянсько-робітничая, це говорить сам Ц.К., це говорить і партія, але З.Делегація хоче втовкти в голову партії, що уряд „соціалістичний“. Факти і логіка розбивають цю махінацію З.Делегації, яка по суті є урядово-настроєною групою людей, що хочуть втягти всю партію на послуги не дійсному, катастрофічному урядові, ніби з таємною метою працювати для антисоціалістичної політики завойовників України. З.Делегація хоче знайти прикриття для свого переходу на службу окупантам, але партія на зраду своїй програмі не піде. Це ясно. Партія революційного соціалізму не може піти на службу катастрофічній політиці і не дійсному урядові, а щоб бути дійсно політичною партією, мусить шанувати свою політичну гідність, мусить себе політично поважати, щоб-то боротись за здійснення свого ідеалу, за переведення в життя своєї програми. Партія наша не комуністична, а тому впрягти її в шори „комінтерну“ нікому не вдасться завдяки розумові партії і самому комінтернові, котрий тримає партію нашу в ланцюгах, закувавши в кайдани насильства, і борючись проти нашої політично-партійної індивідуальності. „Комінтерн“

льоґічний по-своєму, партія також, але що з себе уявляють ті соціалістично-комуністичні гермафодити, які не хочуть чи не можуть розуміти різниці між тенденціями нашої партії і окупаційної влади на Україні?

Вони не шанують програми нашої партії, не шанують змісту її боротьби, не шанують жертв, понесених нашою партією і українським трудовим людом, во ім'я дійсного визволення, во ім'я дійсного уряду.

Українське селянство і робітництво стікає кров'ю, бореться за свою свободу проти окупантів і насильників, а купка людей, не шануючих ні партії, ні минулих жертв, ні соціалістично-революційної ідеології, з легкістю гімназистів не odrізняють суті річей і намагаються перед нашими очима, покрутивши пальцями, переконати, що окупація й насильство над Україною є соціалізм!

IV.

Чи має політичну вартість позиція З.Делегації? З попереднього ясно, що ні, але ми мусимо підкреслити ще раз, що К.П.б.У. має метою опанування України і затримання її в складі єдиної-неділимої Росії. От де дійсна непокрита мета К.П.б.У. Чи вона погодиться з українськими хоч би розпрокомуністичними партіями, коли вони не відмовляться бути українськими? Ні, бо К.П.б.У. (згідно Р.К.П.) не може погодитись на суверенність України. Головно йде тут про те, хто має бути сувереном України: Москва чи Київ? Два суверенітети разом не існують, а тому доки сувереном України є Москва, доти ніколи і ніякі партії (українські) не будуть легалізовані більшовиками. Грушевського більшовики не пустять до роботи, доки він не одмовиться від українського суверенітету.

І більшовики шукають таких українців, яких можна одуряти, коруптують їх посадами, грошима і т. п., бо завжди Москва панувала над Україною через посередництво українських зрадників.

Винниченко не продався Москві і за це він „контр-революціонер“, Москва не погодилася на мікроскопічні вимоги Винниченка і не уступить свого суверенітету над Україною добровільно нікому і ні за що.

Не переговорами, а тільки боротьбою з Москвою добуде Україна своє право. Боротьбою різними засобами: од словесної критики аж до насильної включно.

Така дійсність. Яку політичну вартість має тактика З.Делегації, котра сіла між два стільці: вона і комуністична і соціалістична, вона за платформу III. Інтернаціоналу і... не хоче вступати в III. Інтернаціонал, вона віби проти К.П.б.У. і... осуджує боротьбу з нею, вона хоче їхати на Україну для совітської роботи і... не їде, а вичікує, коли український народ своєю боротьбою, жертвами і кровію здобуде право на існування і на свій суверенітет. Що це за тактика? Це тактика октябристів в III. і IV. Думах, що були і в опозиції і горю-

стояли за режим, безнадійна тактика політичних імпотентів, які ніколи не можуть здійснити своєї політичної мети. Це лібералізм в комунізмі. Лібералізм є настроєм, але ніколи не політичною силою. Тактика ліберальної опозиції нічого не має спільного з революційною боротьбою. З.Делегація, власне ті люди, що її складають ніколи не були революціонерами, а тому їхня тактика є дрібно-буржуазним ліберальним кунктаторством і пасивністю. Вони не боролися фактично проти гетьмана, не будуть боротися проти Петлюри, коли цей засяде на місце „сучасного уряду“. Психологія лібералізму є мертвою, пасивною, не здібною до широко задуманої і сміливої боротьби, а зазвичай розмінюється на дрібне інтригантство, політичну гру, крутню по-за кулісами і т. п. Вона виключає самостійне стремління до якоїсь мети, ліберали мети ніколи не мають, вони говорять тільки про корективи до чужої мети. Лібералізм — це коректорство в політиці, реформізм, а не боротьба. Така тактика для українства не годиться.

Україну окупувала чужа сила, окупація ніколи не зникне, доки її не звалить. Тому дійсною реальною тактикою революційного українства може бути тільки тактика боротьби аж до здійснення українським народом свого суверенного права рядити на своїй землі.

Чи має громадську вартість позиція З.Делегації? Ні, не має, а то власне через те, що всяка тактика корисна тільки тоді, коли вона сприяє зросту своїх сил і забезпечує хоч в будучині перемогу. Конкретно, корисною тактикою для нас була б така, при якій сили революційного українства росли б, розвивалися, позиції кріпили, українство росло б політично, культурно і т. п. Але чи це має тепер місце?

Україна не розвивається. Господарство вмирає. Українство систематично винищується, розстрілюється, деморалізується. Шкіл нема, видавництва нема, культурна праця не росте, а деградує. Українство занепадає, Україна обертається в безборонау винищену голодну масу, яку можна звести до повної безсилості. Причиною цього — диктаторський режим К.П.Б.У., катастрофічна політика її, що веде революцію до загибелі.

Таке становище. З.Делегація підтримує катастрофічну для соціалізму політику, підтримує ті сили, що не дають українству рости, розвиватися.

Хіба йде скупчення укр. революційних сил? Ні, не йде. Яку громадську вартість має тактика З.Делегації? Ніякої не має, бо тактика пристосування до пануючої окупаційної сили є тактикою підтримування катастрофічного режиму, тактикою консерватизму. Грушевський і С-ка по своїй натурі консерватори і тому раніш вони довго, уперто стояли за буржуазний режим, виявили повну неутяливість до народніх здвигів в 1917 р., тому й тепер вони не можуть зрозуміти внутрішнього життя народу і побачити нових горизонтів його розвитку. Це взагалі доля консерватистів з дрібно-ліберальною фразеологією, нездібних на революційний крок, нездібних активно і сміливо служити своєму богові. Вони приймають платформу III. Інтерна-

ціоналу, а не йдуть в партію III. Інтернаціоналу! В цьому оцінка їхньої „революційності“ і кунктаторства...

Моральної вартості ця позиція вже не має тому, що в ній нема моральної сміливості і відваги. Суб'єктивно ті люди жакляки, що мають переконання і погляди, а не можуть їм служити. Суб'єктивно Грушевський і його одностудці для К.П.б.У. нічого не варті, коли не одважуються прийняти її, якою вона є. Коли вони не вважають можливим з нею боротись, значить вважають її за велику вартість, тимчасом не спішають служити їй, залишаються „з застереженням“. З застереженням ставляться тільки до чогось підозрілого, непевного, а що-до непевного — не відмовляються від боротьби з ним.

Грушевський з своїми одностудцями і не хочуть боротись з К.П.б.У. і не приймають її, це політика страхополохства, це-то не політика. Грушевський і його помішники і раніш не вміли орієнтуватися в критичні моменти і тепер не знають на яку їм ступити. З морального погляду така позиція не має вартості. Слабодухі люди хилитаються, стають ще більш пасивною аморфною масою, що не баче шляху перед собою. Ні віри, ні пориву таке хилитання не творить, поразжуючи суспільну тканину паралічем.

Старечий маразм охоплює суспільний організм. Деморалізація в суспільство вносяться велика: Коли „провідники“ перебігають в табор переможця, гублять почуття гідності перед завойовником, тоді маса розчаровується, розлазиться, розпорошується психично, тоді падає дисципліна, приходить анархія думки, почуття і вчинку. Не на нові дороги веде така тактика двоїстості, а кидає масу в маразм, деморалізує. Тоді „провідники“ залишаються без мас. Так сталося і з З.Делегацією: навіть в партії вона ізольована. Пручається, викрикує слабеньким голосом, не має відваги виступити отверто проти ворогів з боєм чи в охорону своєї „пової віри“: жалюгідне вражіння робить отой спосіб тискання резолюційки без підпису, без змісту в газетці піби з-за кутка...

Не політична праця, а крохоборство, дзьобання зерен на смітнику, а не добрі живна на широкообробленій ниві.

Сіяння деморалізації без виводу на новий шлях є злочинном, звуцанням з суспільства, до якого належиш. Це роблять тільки політичні бездарности, бо здібні люди завжди виведуть на новий шлях, хоч і не певний, але позий. Не здібні ж будуть в тупику сидіти, підкреслюючи свою „принципіальність чекавання“, щоб замаскувати звичайнісєвську політичну курячу сліпоту. В такий тупик зайшла З.Делегація під проводом Грушевського. Тупик, з якого нема виходу: порозуміння з „сучасним урядом“ хоче З.Делегація, а уряд не хоче. Як тут бути?

Іншого виходу нема, як боротьба або капітуляція. На боротьбу за свсю програму З.Делегація не здібна і тому вона — скапітулює, обернувшись в аполітичного і безпартійного урядовця при уряді К.П.б.У.

Публікуючи свої „постанови“, З.Делегація думала, що вони мають значіння і послужать страхопудом для всяких „бун-

тивничих" елементів в партії. Аналіз „постанов" вказує на брак в них всякого політичного, громадського і морального змісту. На таку принади ні що не кляв: ні „сучасний уряд" не повірить в щирість і комунізм З.Делегації, ні „недисципліновані" елементи в партії не послухають З.Делегації, бо для „уряду" і для живих сил партії, що хочуть боротись за свій ідеал, вони є живим трупом.

Біля трупів всі проходять мимо.

Наша партія, коли вона хоче жити і творити, піде на поклик арештованого Ц.К. з тим, щоб усунути катастрофічну для соціалізму політику і змінити той уряд, що не є дієвим селянсько-робітничим урядом українського народу, а фальсифікатом завойовників з Москви. Така історична задача, поставлена перед всім народом.

І вона буде рішена, не вважаючи на загрозу З.Делегації наміром піти з Відня на.. „боротьбу" з бандитизмом.

Нічого не вийде з того; бо бандитизм українського народу є наслідком бандитизму завойовників.

Чий чорт старший на Україні — покаже недалека будучина.

23. X. 1921.

М. Шаповал.

II. Документи громадського і партійного значіння.

1. Лист до партійних товаришів У. П. С. Р., які з довшого часу перебувають за кордоном.

Совітська Московщина весь час виставляє свою навалу на Україну не як боротьбу з українським народом та його змаганням до національної волі в формі державної самостійності, а як допомогу йому в знищенні капіталістичного ладу й буржуазного уряду, переведенню соціальної революції та заведенню влади рад селянських і робітничих депутатів. На попередні пропозиції Уряду У. Н. Р. (як за часів Центральної Ради, так і Директорії), запевняючи про відсутність в якій імперіалістичних зазіхань на Україну, головними умовами того миру виставляла заведення на Україні влади рад робітничих і селянських депутатів та активну боротьбу з контр-революційними організаціями Дону та іншими. Тепер же вона відмовляється зовсім від всякого миру з У. Н. Р., запевняючи, що на Україні існує український радянський уряд, з яким вона порозумілася й живе в добрій згоді. Двохрічні змагання на Україні показати, що фактично справа стоїть не так.

У. П. С.-Р., що своїм програмом соц. революції прихилила до себе величезну більшість населення України, здобувши на виборах до Рос. Установчих Зборів більше 75% голосів, а на виборах до Укр. Установчих Зборів більше 90%, яка своїми методами соціальної революції за кілька місяців так виховала укр. селянство в соціальному дусі, що воно під її проводом перевело в Центр. Раді та на Трудовому Конгресі постанову про соціалізацію землі, — ця партія з самого початку боролася Сов. Московщиною з Україною, розуміючи, що соціальна революція неможлива без національної волі, бо боротьба за остатню дуже затемнює інтереси першої, домагалася марного полегшення конфлікту. Вона гадала, що погібленням соціальної революції на Україні, запровадженням тут радянської влади і активної допомоги Сов. Московщині в боротьбі її з контр-революцією з одного боку, та усуненням Сов. Московщини від збройного впливу на Україну, виведенням московської червоної армії з України та визнанням її самостійності, з другого, можна було дійти до миру між ними і до спільної військової акції проти всякої контр-революції. Для того У. Н. С. Р. за часів Центр. Ради, під час першої навали „московської червоної армії“ на Україну змусила уряд Винниченка, що спирався на ідеологію У. П. С.-Д.

й не погоджувався на поглиблення революції та заведення на Україні влади рад, піти на демісію. Новий уряд Голубовича, складений переважно з С.-Р., на одному з перших своїх засідань виніс принципіальну ухвалу про заведення рад (примітка: за це голосував й С.-Д. Чеховський) і доручив особливій комісії (трим. комісію складено було із тодішнього мін. освіти Григорієва, представника Ради війс. депутат. Любченка й члена Ц. К. У. С.-Р. Димаря) на протязі тижня розробити проєкт переведення радянської влади на Україні.

Перемога під Києвом військ Сов. Московщини, які йшли на Україну, прикриваючись організованою з Москви ширмою буцим то робітничо-селянського уряду України, складеного без волі українського народу Рос. Ком. Партією в Харькові, не дала навіть комісії змоги закінчити свою роботу, а ті експеси, які вчинили репрезентанти моск. сов. влади в Києві безоглядними розстрілами українців (прим. членів нашої партії Пугача, Зарудного й Бочковського які стояли за радянську владу та поглиблення соц.-революції; — розстріляно лише зате, що вони мали посвідки українською мовою), незалежно від їх становища і соц. світогляду, змусили український уряд рятувати своє життя й шукати захисту укр. змаганням до національної волі в заключенню згоди з Німцями. Це кинуло всі чинники українського визволення під фізичні впливи німецько-московської реакції. Однак українські соціалістичні партії, які в той час вели провід у визвольній боротьбі українського народу, тим впливам не піддалися.

Не зважаючи на те, що Сов. Московщина, яка раніш воювала з урядом У. Н. Р., вимагаючи від нього заведення рад і боротьби з контр-революцією, повела тепер мирні переговори з явно реакційним і контр-революційним німецько-московським урядом гетьмана, чим скрипіла як його становище, так і всієї реакції, укр. соц. партії власними силами підняли проти гетьманської реакції народне повстання й без жадної допомоги моск. соц. уряду всупереч його перешкодам, скинули з українського народу ганебне панування реакції. В ту хвилину Сов. Московщина, що раніш мирилася з контр-революційним урядом гетьмана розпочала проти українського уряду Директорії нову військову акцію, прикриваючи її забезпеченням, що то роблять не вони а новоскладене (членами Рос. Ком. Пар.) в Катеринославі буцим-то робітничо-селянське правительство України.

У. П. С.-Р. і на цей раз вживала всяких заходів до мирного поладнання справи, але перемога військ Сов. Москви, під Києвом, евакуація Києва, невизнаність в заявах московської дипломатії, а особливо ріжнорічність її (прим., коли Директорія була у Вияпці, то телеграма з Москви про згоду на мирові переговори в Києві була невідомо ким затримана, а замість неї вислано до Директорії цілком птшу, образливого змісту), змусили більшість Директорії шукати помічі в Англії. Все це створило серед українських сол. ґрунт для витворення реакції. У. П. С.-Р. з тим курсом політики не погоджувалася й одкликала своїх представників з уряду. В тойже час вийшов із уряду також і Винниченко. Все це розкололо українське гро-

мадянство на два табори. Один, неурядовий, почав власними силами шукати порозуміння з Сов. Московією, а другий, урядовий, прохав підмоги Антанти.

Головною умовою порозуміння з Сов. Московщиною українське громадянство виставляло жадання незалежності й самостійності України. Що ж стосується її внутрішньої форми державно-соц. ладу та військово-економічного союзу з Сов. Москвою, то в тих питаннях українське громадянство погоджувалося на всі вимоги Сов. Московщини. Бажання порозумітися було таке велике, що не тільки цивільне громадянство, а й військові цілими групами й частинами організовано й неорганізовано з одної лиш щирої віри, що Сов. Московщина „не бреше, а справді не зазіха на самостійність України“, переходили на територію України, заняту московською червоною армією. Одначе там вони трапляли на гірку несподіванку. Всіх їх заарештовували й, не зважаючи на всі щирі запевнення в причинах переходу, не зважаючи на всі визнання радянської влади й потреби соціалістичної революції, їх розстрілювали, як контр-революціонерів, лише за те, що вони українці й змагаються до самостійності Української Соціалістичної Радянської Республіки. (Примітка: Так між иншим розстріляно й нашого партійного товариша Щерицю, який залишився в Винниці для налагодження зв'язку й порозуміння з укр. радянською владою, колиби вона була така. Так під Валваркою розстріляно без всякого розсліду й суду сотні українських старшин і козаків, які, визнавши систему радянської влади й поглиблення соц. революції на Україні потрібним, з відповідною декларацією перейшли на бік війська Сов. Московщини). Таким чином спроби українського громадянства порозумітися з Сов. Московщиною поза плечима У. Н. Р. ні до чого не привели. Безглуздо-люті розстріли, якими зустріла московська совітська влада на Україні прихильників радянської влади, що перейшли до неї від Директорії, та утиски на всякі змагання українців до національної волі, незалежно від їх соціальних світоглядів, дали лише підставу зміцнитись реакційним настроєм на тій частині України, яка занята була військами Директорії. Це остаточно кинуло уряд Директорії в обійми світової реакції.

Уряд У. Н. Р. залишений представниками У. П. С.-Р., став використовувати боротьбу українського народу з імперіалістичними замірами Сов. Московщини не тільки для боротьби за національну волю, але й для знищення соціальних здобутків революції українського народу. Бачивши те, У. П. С.-Р. ухвалила повалити реакційний уряд У. Н. Р., який шукав зв'язків з Антантою, і ужити різних заходів до замирення з Сов. Московщиною, аби не дати зміцнитись тим реакційним настроєм, які виникли серед населення України в наслідок боротьби з московською навалою й окупацією. Заходами У. П. С.-Р. реакційний уряд У. Н. Р. було повалено, а на його місце утворено соціалістичний кабінет з блоку У. П. С.-Р. та У. С.-Д. Р. П., який головним своїм завданням поставив мир з Московщиною. Одначе і його реальні заходи в тім напрямку не дали бажаних наслідків. Совітська Московщина, здобувши збройну перевагу на Україні, ухилилася від мирних переговорів. Використовуючи т зв.,

робітничо-селянський уряд Раковського, як ширму перед народами України і Європи, вона окупувала Україну своїми військами й запровадила тут свій окупаційний лад. Замість декларованої влади рад селянських і робітничих депутатів на Україні запроваджено було централістичне комісародержавіє та панування ревкомів, які складалися з призначених людей, переважно надісланих з Московщини. Така влада дбала не про добро українських селян та робітників, а про інтереси московської держави. Її необачність в національній і економічній політиці, безправлення всього народу, гноблення всього українського, примусовий вивіз з України хліба, пукру, вугілля, машин, верстатів і т. д. привели до постійних повстань проти неї українського народу.

За допомогою повстань війська У. Н. Р. в літку 1919 року очистили від моск. червоної армії Правобережжя, а контр-революційний московський генерал Денікін Лівобережжя. Тодішній соціалістичний Уряд У. Н. Р., змагаючись лише з імперіалістичними зазіханнями моск. уряду, не перестав пропонувати йому полагодження справи мирним шляхом, але моск. совіський уряд ухилився навіть від преліминарних розмов про перемир'я. Зміцнення контр-революційного Денікіна було не в інтересі українського соц. уряду, а тому він розпочав з ним війну, рівночасно пропонуючи Сов. Московщині замиритися з У. Н. Р. і спільно боротися з контр-революцією. Для того соціалістичний уряд У. Н. Р. фактично припинив боротьбу з військами Сов. Московщини, не дожидаючи відповіді на свої мирові пропозиції. Сов. москов. уряд хоча раніш й ставив одною з головних умов миру спільну боротьбу з контр-революцією, тепер, коли У. Н. Р. фактично стала до боротьби з контр-революцією, не прийняв мирних пропозицій У. Н. Р. Мало того, користуючись тим, що війська У. Н. Р., визнаючи спільність інтересів У. Н. Р. і Сов. Московщини в поваленню контр-революції і надіючись в звязку з тим на мир з Московщиною, зовсім припинили боротьбу з нею й направили всі свої сили на Денікіна, московський совіський уряд вдарив на них з флангу й тим допоміг Денікінові перемогти їх.

Відхилення Сов. Московщиною мирних пропозицій соц. уряду У. Н. Р. й майже провокаційна роля його в розгромі української армії змусили У. П. С.-Р. вийти з уряду У. Н. Р., бо надії її на мир з Свіською Московщиною не справдилися.

Вийшовши з уряду, У. П. С.-Р., не зважаючи на всі невдачі дійти до мирного порозуміння з Сов. Московщиною, стоячи на своїх програмових соціалістичних позиціях та борючись з виступами реакції, якій неуступчивість Сов. Московщини піддавала сили, і взявши на увагу розвиток соціальної революції на Україні, визнала необхідним обороняти радянську систему влади на Україні й консолідацію українських соціально-революційних сил в напрямку оборони національної волі й самостійності України організацією самостійної Української Соц. Рад. Республіки. Декларація зїзду московських совітів про визнання самостійності У. С. Р. Р. й переговори Петлюри з поляками, до яких партія поставилася цілком негативно, дали підставу партії

перенести центр ваги діяльності на терен України, окупованої московськими совітськими військами, в надії, що в зв'язку з оголошенням самостійності У. С. Р. Р. там можлива і потрібна буде праця партії по організації й скріпленню справжньої самостійної У. С. Р. Р.

Вище зазначена декларація з'їзду москов. совітів про самостійність У. С. Р. Р., непомірні вимоги Польщі в переговорах з Петлюрою, наказ Троцького московським червоним військам на Україні не забувати, що вони тільки допомагають їй; призначення Леніна в помилках „московської совітської“ політики на Україну, писання Вяйнічєнка, неясні звістки про побачення проф. Грушевського з Коппом, звістки з Києва про зменшення терору й зміцнення впливів У. К. П. — все це створило такий настрій серед українських кол, які залишилися на теренах України, окупованих польським військом, що серед них розпочалася велика тяга в бік визнання системи радянської влади на Україні, коли би то була лише українська влада в самостійній Україні. В наслідок того, після деяких нарад відповідальних представників кількох політичних партій, підписано було декларацію (Примітка: Підписали: У. С.-Р.; У. С.-Ф.; У. С. С.; Х. Д.; У. Нар.-Респ. і Галицька Труд. Партія), в якій партії заявляли, що не будуть брати участі в збройній боротьбі з радянською владою на Україні, коли то буде справжня радянська влада самостійної Укр. Соц. Рад. Республіки і допоможуть їй активно з працею в справах культурних і господарчих. Наша ж партія обіцяла такий владі активну допомогу і в організації рад та соціально-будівничій роботі. Однак московська окупаційна влада на Україні не звернула на те жадної уваги. Вона як і раніше, на словах заявляла одно, а на ділі робила друге. З одного боку говорилося про самостійність, а з другого вживалися всі засоби до того, щоб утворити зверху федерацію, а по суті і корпорацію України. Така невизначеність політики моск. сов. уряду на Україні, змагання офіційних агентів його до злучення України з Московщиною (не зважаючи на декларацію самостійності), підписання Петлюрою угоди з поляками і надії в зв'язку з тим на визнання самостійності України Антантою — все це привело до того, що партії, які підписали декларацію, окрім С. Р., втратили надію на порозуміння в Сов. Моск. і пасивно або активно стали на бік угоди Петлюри з поляками. У. П. С.-Р. же твердо залишилась на позиції обстоювання радянської системи влади й під час польсько-українського наступу на Україну підпала за те під репресії новоскладеного уряду У. Н. Р. (Примітка: В Києві заарештовано було кількох членів Ц. К. У. П. С.-Р., а в Винниці й Кам'янці видано було накази до заарештовування видатних членів партії, але несподівана евакуація не дала змоги їх виконати).

Після одходу польських і українських військ У. П. С.-Р. залишилась для праці на теренах України, окупованої москов. совіт. військами, в інтересах консолідування українських сил, для обстоювання самостійності України в концепції У. С. Р. Р. В тим числі залишилась й кам'янецька організація У. П. С.-Р.

Явна реакційність новоскладеного уряду У. Н. Р. особливо після його реконструкції в Винниці, несоюзнницьке поводження

польських військ, на Україні, заміри Польщі на Правобережжя, а особливо на Волинь і Поділля, привели до того, що під час липневого відступу польських і українських військ в Кам'янці залишилася велика кількість українських громадян, які раніш обстоювали концепцію У. Н. Р. Нарада відповідальних представників політичних і громадських організацій майже без суперечок впзнала доцільність взяти технічну участь в праці москов. окупаційної влади на Україні по справах освітніх і господарчих і підтримувати радянську систему влади, коли то буде влада самостійної У. С. Р. Р. Ця постанова передана була представниками різних політичних і громадських організацій члену Ц. К. К. П. Б. У. т. Сіякові, коли він приїздив до Кам'янця й кликав представників українського громадянства для обшільної інформації.

Тоді ж таки член Ц. К. У. П. С.-Р. т. Голубович офіційно заявив, що на Україні має підставу скріпитися лише справжня українська радянська влада, складена з місцевих рад, обраних місцевим селянством і робітничим пролетаріатом, (а не з призначених ревкомів) та всеукраїнських зїздів селянства і робітництва, або представників вільно обраних рад, а не ревкомів, оперта на свою власну українську червону армію в фактично самостійній і нікому непідлеглій Українській Соціалістичній Радянській Республіці. В противному разі, коли, мовляв, стремління українського народу до самостійности в будівництві свого державного й соціального ладу не будуть задоволені, то московській червоній армії доведеться в четвертий раз так само тікати з України, як вона вже тікала 3 рази (Приміт. Це два місяці пізніше справдилось цілком). Це саме трохи пізніше прилюдно заявила й районна організація У. П. С.-Р. в привітанні Кам'янецькому повітовому учительському зїздові. (Приміт. див. „Наше Життя“ ч. 2). Т. Сіак відповів, що самостійність України перечить комуністичним поглядам, а тому його партія (К. П. Б. У). й москов. совітський уряд ні в яким разі на це не погодяться й рішуче будуть боротися зо всіма її проявами. Двохмісячне перебування кам'янецької організації У. П. С.-Р. під окупаційною московською владою й технічна участь членів її в праці освітніх та господарчих установ тієї влади дали їй змогу остаточно переконатися в тому, що моск. сов. уряд ані трохи не змінив своєї імперіалістичної політики на Україні. Закриваючись, як раніш, деклараціями про заведення влади рад робітничих і селянських депутатів в самостійній У. С. Р. Р. та боротьбою з контр-революцією й буржуазією, він використовує перебування московської червоної армії на Україні для денационалізації українського народу, винищення національно-свідомого українського елемента, незалежно від його соціального світогляду, приборкання всіх національно-визвольних змагань, вивезення всіх багатств України на Московщину й прилучення України до Московщини на правах звичайної провінції. За допомогою московської червоної армії Сов. Московщина всю владу на Україні тримає фактично в своїх руках і здійснює її через приписи московських наркомів та призначених ними або центральним комітетом Рос. Ком. Партії комісарів і голов ревкомів, чека і т. д., а особливо через свою червону армію. Жадних

рад селянських і робітничих депутатів на Україні нема й окупаційна влада не допускає утворити їх. Місцева влада складається скрізь з призначених ревкомів, на чолі яких ставляться надіслані в більшості з Московщини члени Р. К. П. або К. П. Б. У. Так званий „Всеукраїнський зїзд рад“ по правді складається не з делегатів рад (бо їх нема), а лише з ревкомів. Найбільший відсоток місць в ньому має червона армія та приїзже з Московщини робітництво. Всіма справами військовими, господарчими, шляховими, поштовими, продовольчими, судовими керують на Україні московські наркоми, — та підлеглі їм московські установи безпосередньо, а справами освіти і ще деякими дрібними через уряд Раковського. Як „Всеукраїнський зїзд рад“, так і уряд Раковського є лише фікцією суверенної влади для зручності в сучасній світовій ситуації господарювання Московщини на Україні. Насправді вона не є ні юридичною ні фактичною владою на Україні, а лише послугуючими органами московської окупаційної влади на Україні. Фактичною владою України є московська червона армія та її політкомісари. Військові політкомісари і їхні чека перевіряють склад місцевих ревкомів, доглядають за точним переведенням політики моск. сов. уряду, не допускають жадних місцевих одмін, арештовують місцеву владу, коли вона відступає від урядової імперіалістичної політики, призначають на її місце своїх агентів і. т. и. Всякі думки про самостійність України, незалежно від форми її внутрішнього і державно-соціального ладу, і взагалі всякі розходження з поглядами Ц. К. Р. К. П. в національній справі визнаються контр-революцією і караються немилосердно. Кождий агент московської влади на Україні визнає всіх національно свідомих українців, незалежно від їхніх соціальних поглядів, ворогами революції. Вибищення та ізоляцію їх кождий з них ставить своїм найголовнішим завданням на Україні. Не зважаючи на декларативне визнання самостійності У. С. Р. Р., на Україні без всякого розсліду й суду розстрілюється учителів (Кам'янецький повіт) й учительок (м. Вінниця) за одно лише визнання себе українцями.

Суд на Україні скрізь провадиться і вироки його опубліковуються іменем Р. С. Ф. С. Р. Українські гроші скасовано, а до вжитку дозволено тільки московські совітські. Української червоної армії нема. На Україні оперує лише московська червона армія по вказівках з Москви. Мобілізованих українців відсилають на поповнення червоної армії в глиб Московщини, а на Україну присилають частини, комплектувані переважно московцями. З цього ясно видно, що не тільки самостійності, а навіть автономії Україна не має.

Всупереч багато обіцяючим заявам про волю національної культури, московська совітська влада вживає всіх заходів до скасування українських шкіл, книгарень та інших просвітних установ, заводячи натомість московські. Українські школи існують лише там, де учителі всупереч всяким утискам провадять науку по українськи. Коли українські школи не зникли зовсім, а навіть поширилися, то це виключно заслуга не окупаційної влади, а українського учительства, яке, підперте силами українського народу, рішуче опирається русофікаторським заходам

окупації. (Прим. інструкторка позашкільної освіти Кам'янецького повіту, Шмидт, українську мову в школі і комплекти українських книжок в шкільних бібліотеках виставляла на учительських з'їздах як доказ „петлюрівщини і контр-революції“. Нашого партійного т. Постоловського заарештовано було і держано у в'язниці до приходу військ У. Н. Р. лише за те, що він у школі навчав співати національний гімн „Ще не вмерла Україна“, що виставлялося як доказ потайного „петлюрівства і контр-революції“) Українська мова хоча й визнається в пресі рівноправною з московською, але фактично скрізь усувається з ужитку. Офіційний орган кам'янецького ревкому „Большевик“ мав тільки паралельну українську назву „Більшовик“ та в ряди годи одну яку небудь статейку на українській мові. Решта ж все друкується по московському. Провідники так званих „советських“ установ де далі, то більше вимагали провадження діловодства на „общепонятном языкѣ“. (Приміт. Продовольчий диктатор Поділья, член Ц. К. К. П. б. У. Тарновський, одмовився навіть приймати й підписувати папери, писані українською мовою, заявивши, „що пора вже забувати петлюрівщину“).

На всякого, хто вживає української мови, дивляться як на потайного „петлюрівця і контр-революціонера“. Урядовців українців намагаються звільнити з посад під всякими причинами; на їх місце садовлять навезених з Московщини. (Приміт. Одного разу до Харькова привезено було 98 чоловік безробітної інтелігенції з Вологодщини і, щоби дати їм місця, звільнено було 98 українців, яких одістано до Київського коменданга). Українську мову використовують лише для агітації на селах в часи наближення військ У. Н. Р.; коли ж фронт відсувається далі, на село не залітає жадне українське друковане слово.

Українських книжок ніхто не друкує. Приватні українські видавництва націоналізовано, а урядовий „всепздат“ в Харькові друкує підручники для шкіл лише на московській мові, з тих підручників він залишає для України тільки 30% а 70% одряжає до Московщини. До націоналізації видавництв ревкоми теж не давали дозволу на друкування українських книжок і чинили всякі перешкоди українським видавництвам, реквізуючи в них папір, фарбу, машини і т. д. (Приміт. У „Дніпросоюзі“ зарекувізовано увесь папір, заготовлений на друк книжок. У видавництва „Дністер“ в Кам'янці зарекувізували на оголошення про „суботники“ папір, на якому друковалися книжки для шкіл, і тим припинили видання їх. Збиралися вивезти й друкарську машину, але робітники не дозволили).

Поруч з національними утисками не існує на Україні жадних загально-політичних громадських вольностей. Про волю слова, друку, сумління, зборів, недоторканість житла, особи і т. п., не доводиться й говорити. Громадян арештовують і часто без жадного розслідування й суду розстрілюють на підставі лише доносів невідомих пройдисвітів, яким є охота називати себе комуністами. Всяка преса, окрім органів моск. ком. партії та її філії на Україні К. П. б. У., забороняється. Книжки, навіть наукові, повинні мати дозвіл ревкомів і, коли не відповідають поглядам „комунізму“, не дозволяються. Ніяких партій, окрім комуністичних з московською орієнтацією, не дозволяється. Укр

Ком. Партія існує увесь час під загрозою арештів і вимогою злиття з К. П. б. У. Всім соціалістичним партіям запропоновано було злитися з К. П. б. У. Коли вони відмовилися, то заарештовано було їхніх лідерів і сказано, що коли вони не зіпнуться, то їх оповіщено буде потайними ворогами совітської влади і покарано як контр-революціонерів. Це привело до того, що ліві С.-Р. як московські, так і українські (боротьбисти) злилися з К. П. б. У., а решта перейшла на нелегальне становище. (Примітка: Цю інформацію подав нам член Ц. К. К. П. б. У. т. Сіак, намовляючи нас до співробітництва з К. П. б. У.). Волі слова не мають навіть члени К. П. б. У. За всяке розходження з думками і постановами Ц. К. К. П. б. У. або Ц. К. Р. К. П. вони караються як потайні контр-революціонери. (Примітка: Члена Ц. К. К. П. б. У. Лапчинського, який не погоджувався з національною політикою московської влади на Україні, заарештовано й вивезено до Москви. За це саме заарештовано й голову Кам'янецького ревкому т. Петра та вивезено до Вінниці). Чека, організовані з старорежимних жандармів та поліціантів. (Примітка: Головний слідчий Кам'янецького чека Веклюк син шлика царських часів, сам до революції служив у поліції. Комендант Кам'янецького чека Охотников раніш скільки раз був засуджений за покражі й грабіжі), пересякнених старорежимною зненавистю до всього українського, всі свої зусилля покладають не на боротьбу з контрреволюцією, а на винищування всього українського. Для того вони користуються найганебнішими способами й провокацією. (Приміт.: В Кам'янецькій в'язниці держався провокатор Блаженко, якого садовили в камеру до заарештованих українців, од яких він, прикинувшись заарештованим, вивідував адреси інших українців і подавав їх до відомо чека. В Літвіні один з агентів чека прикинувся повстанцем і, вивідавши до 50 ч. прихильних до повстання, віддав усіх їх під розстріл). В провину ставиться не справжня контр-революційність, а національна свідомість. (Примітка: У Вінниці в дружині розстріляного раніш нашого товариша Щириці зроблено було трус й знайдено старе листування т. Щириці по організації Селоспілки й інше. На підставі того листування заарештовано було 42 чоловіки і розстріляно за контр-революцію. Заарештована дружина т. Щириці після того повісилася у в'язниці на своїх косах). Помимо всього того москов. сов. влада виявила повну свою нездатність і неспроможність налагодити виробництво. Відсутність зовнішнього і внутрішнього торгу, брак сировини, відсутність транспорту, неекономічне життя. Фабрики і заводи майже зовсім стали; жадних виробів нема, робітники сидять без роботи і голодують парівні з інтелігенцією та розбігаються по селах, одержі немає, дров немає, підвозу краму й всього потрібного ні звідки немає, торг став, мійське населення (крамарі, ремісники, інтелігенція й робітники) розбігаються, міста вимірають, села вживають всіх заходів до задоволення своїх потреб кустарними виробами. Безглузде і неприродне переведення комунізму (націоналізація підприємств без жадної підготовки до того, реквізіція готових виробів без налагодження продукції і т. п.) спинили зовсім всяку творчу виробничку працю. Націоналізовані підприємства, обсажені урядовими „совітськими фаховцями“,

невдатними і непідготовленими до конкретної праці, не виробляють нічого, а лише руйнують підприємства. Після реквізиції готових виробів і витрати їх, моск. сов. уряд не має вже більше де їх дістати, бо націоналізовані підприємства майже нічого не виробляють, а приватним це забороняється. (Примітка: Заборони доходять до курьйоза. У нашого партійного товариша О. однято свіжо-здерту кінську шкіру, щоб він сам її не вичинив). Тай і охоти вони не мають працювати для реквізиції. Все витрачається, а нічого не здобувається. Величезну шкоду заподіяно економічному життю скасуванням української кооперації і відданням її під руки московської. Зважаючи на те, вона не має змоги обслуговувати місцеве населення, бо все, що вона роздобуває, одбирається і одряжається на Московщину. Відсутність виробництва змушує моск. сов. владу задовольняти потреби червоної армії способом реквізиції та періодично (через кожних 1—2 місяці) одбиранням „злішків“, тоб то: того, що вважається повище комуністичної норми. У населення переважно мійського, бо село не завше до себе пускає, одбирають білизну, одягу, взуття, цукор, муку і т. п., залишаючи тільки по 2 пари білизни на душу, одну одягу, пару взуття, 10—15 фунтів цукру, $\frac{1}{2}$ —1 фунта муки і т. п. Позаяк одбирання „злішків“ переводиться вночі несподіваними наскоками під доглядом маловихованих старорежимних хабарників, членів чека, то воно завше обертається в звичайний грабіж всього, на що натраплять агенти московської окупаційної влади. (Примітка: У наших знайомих одібрали під проводом коменданта чека Охотникова останню білизну не тільки чоловічу, але й жіночу, без занесення в протокол трусу. Попереджаючи, що коли хто поскаржиться на те, що забрано, а не вписано в протокол, то буде покараний). Одбирання „злішків“ нагадує стародавні наскоки татарської орди, перед якою все тремтіло і ховалося. Для задоволення потреб винищеної Московщини з України без жадного права, компенсації, порозуміння з місцевим робітництвом вивозять паровики, вагони, всякі машини, верстати, хліб, вугілля, цукор, шкло і т. п., облишаючи українське робітництво на безробіття і голод. Бувши незацікавленою в добробуті українського робітництва й селянства, окупаційна влада дозволяє червоноармійцям рубати на паливо такі цінні будови, як пароплави й баржі (в Києві) та естокади (в Одесі).

Поруч з тим Московщина мсбілізує й вивозить з України всю фахову інтелігенцію: лікарів, телеграфістів, інженерів, техніків, механиків, землемірів, залізничників, поштовиків, агрономів і т. д. Україна залишається не тільки без народніх скарбів, а навіть і без інтелігентних сил, якіб допогли ті скарби знов спорудити. Державне і національне поневолення, відсутність народньої виборної влади та гарантій загально-політичних громадських вільностей, самочинства чека й комісарів, винищення національної і загально-людської культури, економічна руїна і виснаження, нездатність до налагодження комунізму, вивіз хліба, майна і інтелігенції — все це остаточно відіпхнуло населення України від сов. Московщини і її окупаційної влади. Ворожість до неї з причини вище зазначених витворює серед населення України вороже відношення її до всього того, до чого вона змагається, в тім числі й до соціальної революції, кому-

нізму, та радянської системи влади. Державна, національна, загально-політична, культурна й економічна неволя, безладдя, самоуправства й голод змушують населення України шукати визволення й порятунку від всього того лиха будь-якими засобами, з будь-яким спільником, аби не згинуть з голоду та від самоципства першого стрічного московського червоноармійця чи чекіста; вони готові кинути в обійми найчорнішої реакції, найміцнішого капіталістичного ладу. Політичні вольности і економічний лад останніх часів царизму стали недосяжною мрією багатьох людей, що поклали всі свої сили на боротьбу за революцію як політичну так і соціальну. Широкі маси населення пішли далі. Монархічні настрої міцнішають і ширяться. Агенти капіталізму здобувають що раз більше прихильности. Майже все населення України без різниці класів й національностей: Українці, євреї, поляки і навіть і московці, цілком вороже ставляться, як до московської окупації так і до її комуністичних заходів на Україні, які стали символом безоглядного грабунку українського народу, незалежно від його класів.

Стіхійні повстання проти окупації не вгасають. Московська сов. влада люто приборкує їх, як роботу „петлюрівців“. Але насправді повстанці у величезній більшості не „петлюрівці“ і не „контр-революціонери“, а звичайні українські робітники й селяне, міський та сільський пролетаріят, доведений голодом та самоципством московської окупації до розпачу.

Так звані „куркулі“ і заможніші робітники, маючи деякі приховані припаси раніш надбаних харчів і одягу, хоч і з великою бідною витримують економічну руїну і голод, Бідніші ж селяне й робітники, які не мають змоги чогось собі приховати, не маючи зараз жадного заробітку (бо все стало) і не одержуючи жадної допомоги від моск. сов. влади, яка вивозить все з України і залишає населення на голодну і холодну смерть, не маючи чого втрачати, повстають проти неї в надії на якесь визволення.

Заяви моск. сов. уряду, буцім-то повстання впорядковуються лише куркулями і контр-революціонерами, зовсім не відповідають дійсности. Влітку цього року повстанням керував Робітничо-селянський союз, який на своїх прапорах поставив змагання за самостійну У. С. Р. Р. й світову соціальну революцію.

Армія У. П. Р., не зважаючи на присутність серед її вищого старшинства реакційного елемента, в величезній більшості є не контр-революційна. В своїх політичних змаганнях вони ближче стоять до прихильників соціальної революції й справжньої радянської влади на Україні, ніж до оборонців капіталістичного парламентаризму. Коли би вони бачили на Україні справжню українську самостійну хоч би й радянську владу, ми певні, що вони б не змагались з нею, а навівсь в величезній більшості опалили б її свої сили на боротьбу з світовою контр-революцією. (Примітка: Про це особливо свідчать організовані переходи цілих частин армії У. П. Р. на терени окуповані Московщиною, в часи, коли була надія на замирення з Московщиною й утворення самостійної У. С. Р. Р., було це під Ваннярною, і т. д.).

Вона (армія У. П. Р.) обстоює зараз концесію У. П. Р., бо не бачить ніщої, яка б справді захищала права українського

народу за незалежність і самостійність. Хоча сучасна влада У. Н. Р. не задовольняє бажань армії, як й всього українського народу, але ще менше задовольняє їх влада московської окупації. Тому то армія й стоїть за концепцію У. Н. Р. Сучасна влада У. Н. Р. як і її попередники, не задовольняє селянських бажань народу, його змагань до народоправства в формі влади робітничо-селянських рад. Московська ж окупація не задовольняє його змагань до національної волі і самостійності. Окрім того, вона виявляє свою повну нездатність до задоволення економічних потреб народу. Через те величезна більшість населення України стоїть проти неї. Неуспіхи боротьби з нею повстанців та військ У. Н. Р. залежать виключно від переваги московської червоної армії в кількості людей, зброї та набоїв.

Ясно, що на Вкраїні запанує остаточно та влада, яка зуміє виправити свої похибки в напрямку задоволення бажань українського народу. Або московська совітська влада усунеться з України, допомогши їй запровадити в себе свою радянську владу в самостійній У. С. Р. Р., або влада У. Н. Р. обернеться в радянську владу України і, використовуючи тим народній ентузіазм, спроможеться викинути московські червоні війська за кордон України і, аби не дати їм ґрунту й зацінок для повороту, впорядкує Українську Самостійну Радянську Соціалістичну Республіку. Сов. Московщина зараз своїми власними руками зміцнює на Вкраїні свого ворога — реакцію, контр-революцію і капіталізм. Замість того, щоб дати волю укр. соц. револ. силами самостійно перевести відповідно місцевим умовам організацію рад робітничо-селянської влади — й соціальну революцію в самостійній У. С. Р. Р., замість того, щоб увійти з Україною в вільний військовий та економічний союз для спільного натиску на світову контр-революцію і капіталізм, вона по царському зразку „покоряє под ноzi“ собі Україну і тим самим одпикує від себе не тільки її нейтральні, що до соціальної революції шари людності, а навіть переконаних прихильників і провідників соціальної революції. Сов. Московщина власними руками перетворює Україну із свого прихильника на лютого ворога, із дієвого чинника соціальної революції на огнище реакції й контр-революції. Режим московської окупаційної влади на Вкраїні привів до того, що ніхто не почуває себе там вільним громадянином. Всяк гостро відчуває нестерпимий гніт і мріє про будь-які гарантії людського життя. Економічна ж руїна загрожувє голодною смертю всьому міському населенню, не тільки крамарям, а й інтелігенції і робітникам.

Все це підчас останнього відходу військ У. Н. Р. змусило піти разом з ним не тільки „петлюрівців“ та прихильників сучасного уряду У. Н. Р., а навіть їхніх політичних ворогів. Не тільки буржуазія і інтелігенція, а навіть пролетаріат фізичної праці (Примітка: З Кам'янця вийшли разом з військами У. Н. Р. друкарські робітники з своєю професійною системою на чолі, пекарі, шевці, і др.) змушений був рятувати своє життя від голодної або гвалтовної смерті московського безладдя й свавільства й шукати захисту у європейському робітництві. Це саме змусило й кам'янецьку організацію У. П. С. Р. покинути терен України, окупований московською червоною

армією. Трьохмісячне перебування під тією окупацією переконало кам. орг. У. П. С.-Р. в тому, що надалі залишатися там її членам небезпечно. Не зважаючи на те, що кам. орг. твердо стояла на партійних позиціях в обстоюванні радянської влади для переведення соціальної революції, не зважаючи на те, що члени кам. орг. входили в установи окупаційної влади, допомагали їм переводити освітні та господарчі справи, окупаційна влада не тільки підозріло дивилася на це, але й уживала проти членів кам. орг. всяких репресій. (Примітка: Т. Голубовича заарештовано на вулиці й вивезено, т. О. Мицюка арештовано в потязі і він ледве викрутився, після чого мусів перейти на нелегальне положення. Був наказ і про арешт Григорієва, але він, довідавшись про те, зник. На вулиці було заарештовано й т. Богацького. Труси відбувалися у тов. Ж. і Ч. Шукали, аби арештувати й т. С., але він вчасно зник).

Групами трусами та арештами на вулицях, окупаційна влада не тільки обурювала найелементарніші почуття права, людської гідності, дружнього співробітництва, але і ставила завше перед членами організації питання про життя і смерть.

Зважаючи на це, кам. орг. У. П. С.-Р. визнала за більш доцільне перенести свій осередок за межі московської окупації. Члени її вийшли з теренів України не як прихильники „петлюрівщини“ та сучасного буржуазного уряду У. Н. Р. і не як противники радянської системи влади або соціальної революції, а лише як противники того гніту, який чинить московська совітська окупація над всіма верствами української людности. Вони вийшли, рятуючи себе від несподіваних, безпричинних, безправних арештів та розстрілів. Залишаючи на своїй попередній позиції в обстоюванні радянської системи влади для переведення соціальної революції на Україні, не маючи змоги переводити це на Україні через національні утиски московської окупації та нездатність її використати для революції всі живі сили, кам. орг. У. П. С.-Р. змушена ратуватися від імперіалістичного свавільства й насильства московської совітської влади, як і за царських часів, виходом за кордон окупованої України в надії, що під захистом європейського трудового люду та соціалістичних партій здобуде можливість вільніше і краще подбати про справжнє визволення працюючих мас України, ніж під імперіалістичною опікою московського совітського робітничо-селянського уряду.

Листопад, 1920 р.

Голова Комітету Кам'янецької Організації У. П. С.-Р. (підпис).
Секретар (підпис).

Голова Комітету емігрантів У.П.С.-Р. на теренах Польщі і Галичини (підпис).
Секретар (підпис).

Примітка редакції: Цей лист мав на меті з'орієнтувати партійних товаришів, що одірвавшись від рідного ґрунту та перебуваючи за кордоном, ідеалізували більшовизм на Україні. Не треба казати вже, що впершу чергу думалося розкрити очі на сувору дійсність закорд. делегації (проф. М. С. Грушевському, Чечелю, Шрагу, Жуківському та Христюкові), але тепер названі особи цілком з'ігнорували його зміст. І лист цей замість того, аби бути видрукованим в партійнім „Борітеса-поборете“ куди він посилався, якимсь чином з'явився у віденському журналі „Воля“ за лютий 1921 р, т. 1, число 7/8.

2). Постанови Конференції Організацій Укр. партій Соціалістів революціонерів, перебуваючих на теренах Польщі і Галичини, яка відбулася 20—24 лютого 1921 р.

I. Аналіз українського визвольного руху.

Український народ підняв революцію за волю державно-національну й соціально-економічну. Подвійність природи українського визвольного руху поділила українські революційні сили на три головніші течії: національно-демократичну, соціалістично-національну й комуністичну.

Національно-демократична течія в своїх змаганнях гадала використати капіталістичні сили Європи, комуністична — комуністичні сили Московщини, а соціалістично-національна орієнтувалася на власні сили трудових мас України.

Фактично на Україні склалося два табори визвольного руху — один з сил національно-демократичних, коло яких не раз держалися й соціалістичні, а другий — із комуністичних. Обидва табори помилилися в своїх надіях — капіталістична Європа й комуністична Московщина однаково вороже поставилися до головного жадання українського визвольного національного і соціального руху — незалежності України.

Як капіталістична Європа, так і комуністична Московщина, нехтуючи соціально-національні особливості українського визвольного руху та соціально-економічний і політичний уклад України, під декларативними гаслами визволення — використовували український визвольний рух в своїх імперіалістичних цілях, знищуючи найменші гарантії та ознаки державно-національної й соціальної волі українського трудового народу. Орієнтація на їхні сили і спроба порозумітися з ними ціною уступок соціальних, або державно-національних, вільне чи невільне співробітництво одного табору з капіталістами Європи, а другого з комуністами Московщини, окупація та військово-поліцейська диктатура, терор та господарська руїна, яку чинили на Україні обидві чужі сили, — все це здискредитувало в очах народу обидва табори українського визвольного руху.

Трудовий народ в більшості не пішов за ними і залишився осторонь при своїх старих домаганнях волі, як державно-національної так і соціальної.

Українські трудові маси, обстоюючи свої національно-державні й соціальні здобутки, за три роки революційної боротьби виявили тверду волю: 1) не повертати поміщикам і капіталістам одібраних у них земель і засобів виробництва; 2) не допускати повернення капіталістичної влади.

Разом з тим нарід виявив свою тверду волю проти окупаційного режиму військово-поліцейської диктатури, комісародержавія, терору й господарської руїни, щоб їх не чинив.

Задовольнити прагнення трудових мас до соціально-національної волі можна тільки завершенням соціальної революції, тоб-то вивласненням природніх багатств і засобів виробництва та переданням їх в громадське користування, при заведенню влади трудових мас; скасувати ж і не допустити військово-по-

ліцейської диктатури можна утворенням влади по принципу виборності, колегіальності, децентралізації й об'єднаності.

Всього цього, не спроможе здійснити ні табір національно-демократичний ні комуністичний, як з причин принципового розходження з ними, так і через свою дискредитованість в очах трудових верств народу. Тому завданням найближчого майбутнього українського визвольного руху є створення нової консолідації співзвучних революційних соціалістичних українських сил на ґрунті необхідності завершення соціальної революції на Україні й закріплення влади трудових рад, бо лише сили сконсолідовані на цих принципах, зможуть широко стати в оборону, як національних так і соціальних інтересів українських трудових мас і тим самим взяти в свої руки провід українським визвольним рухом і довести його до державно-національного й соціального визволення українського народу.

II. Завдання сучасного менту.

Зважаючи на все вище зазначене, а також і на сучасний стан боротьби за незалежність України, на господарську руїну, стомленість населення, дискредитацію московськими комуністами далекосяглих плянів комуністичної перебудови світу і т. п., конференція організацій У. П. С.-Р., які перебувають на теренах Польщі й Галичини, підтвердивши правдивість погляду партії на необхідність завершення соціальної революції на Україні й передачі влади трудовому народові, ухвалила визнати завданням сучасного менту—консолідацію революційних соціалістичних сил України з метою утворення такого провідного осередку в українським визвольнім рухові, який би:

1) для закріплення національної волі українського народу своєю організаційною роботою й використанням народних сил стремить зреалізувати бажання трудових мас через утворення в самостійній Україні суверенної влади трудового народу по принципу колегіальності, виборності, децентралізації управління й об'єднаності діяльності з забезпеченням громадських вольностей (демократичний режим); волі слова, друку, зборів, недоторканості особи, скасування смертної кари і т. п.

2) для забезпечення соціальної і економічної волі змагався б закріпити здобутки соціальної революції в такій формі:

а) земля передається в громадське користування (соціалізуються), а на перехідний час залишається закон Директорії (Шоповала), який необхідно доповнити усталенням порайонної трудової норми в залежності від природних місцевих умов, унормованням права користування землею в містах і містечках на загальних умовах та пристосуванням до фактичного стану користування землею в сучасний мент на Україні.

б) природні багатства, засоби виробництва і торгу вивлащуються й передаються в громадське користування по принципу кооперативізації та управляються через Вищу Раду Народного Господарства, яка складається крім представників науки та держави в більшості з виборних представників од Всеукраїнських кооперативних Союзів: продукційних, індустрії, сільського господарства та споживчих;

в) в інтересах збереження існуючого господарчого апарату і найменшої ломки його в переходовий час, передача в громадське користування природних багатств і засобів виробництва повинна переводитись повільно й поступово; в цілях же накоплення засобів виробництва й відновлення зруйнованого господарства, Вища Рада Народнього Господарства під своїм доглядом має право допускати концесії й приватний капітал.

г) дрібне виробництво й торг, залишаючись під доглядом В. Р. Н. Г. має існувати вільним аж до того часу, поки самі під натиском конкуренції з кооператизованими підприємствами не зіллються з ними.

III. Відношення до III інтернаціоналу.

Прагнучи до всесвітнього об'єднання всіх сил революційного соціалізму, які визнають необхідність соціальної революції та заведення диктатури працюючих по радянській системі влади, конференція цілком негативно ставить до існуючого III інтернаціоналу, як до штучного витвору московського шовінізму з імперіалістичною метою запанувати над всіма революційними народами світу, (що особливо виразно видно з 21 пакту умов вступу до нього), а тому визнає необхідним змагатися до створення такого всесвітнього об'єднання працюючих мас, яке б спромоглося стати повище державно-національних інтересів одної країни, й фактично обстоювало-б як соціальну, так і національну волю всіх народів і держав, захищаючи повну суверенність працюючих.

IV. Відношення до т. з. „Організаційного Комітету У. П. С. Р. за кордоном“.

Заслухавши й обміркувавши інформації про те, що особи виключені Закордонною Делегацією з партії утворили „Організаційний Комітет У. П. С.-Р.“. — Конференція У. П. С. Р. в Тарнові 24-го лютого ухвалила: не входячи в оцінку мотивів виключення й відносин виключених до Закордонної Делегації, бо це належить до компетенції Ц. К., або з'їзду партії, визнати утворення „Організаційного Комітету У. П. С.-Р.“ без попередніх зносин з Ц. К. партії неправною узурпацією імені партії в невідомих цілях, а тому зазначає, що як організації, так і окремі члени У. П. С.-Р., що перебувають за кордоном не повинні входити з „Організ. Ком. У. П. С.-Р.“ в жадні зносини, а всюди виявляти його неправність, самозванність і цілковиту неприналежність до У. П. С.-Р.

V. Привітання Ц.К.У.П.С.Р. і товаришам на Вкраїні.

Закінчуючи свою працю Конференція членів У.П.С.-Р., що перебувають на теренах Польщі й Галичини, шле свій товариський привіт Ц. К. партії і всім товаришам, що залишилися на Вкраїні.

VI. Справи організаційні.

Для об'єднання й координування діяльності окремих груп У. П. С.-Р. за кордоном встановити таку систему організації:

а) На місцях члени У. П. С.-Р. об'єднуються в місцеві групи й обирають свої комітети в складі трьох осіб.

б) Місцеві групи об'єднуються в кожній державі за кордоном в одну краєву організацію, на чолі якої стає комітет, що має складатися з трьох членів президії, обраних конференцією, і голів місцевих організацій.

ПРИМІТКА: Президія комітету про день своїх засідань повідомляє голів місцевих організацій, однак не прибуття їх на засідання не затримує розв'язання справ, а постанови самої президії є правомочні.

в) Всі краєві організації у. п. с.-р. за кордоном об'єднуються в одну закордонну організацію, на чолі якої стає Закордонний Комітет в складі чотирьох членів, обраних шляхом референдуму, і одного члена від Закордонної Делегації У.П.С.-Р.

Перший референдум має перевести Краєвий Комітет у. п. с.-р. Польщі й Галичини за попереднім порозумінням з іншими краєвими організаціями (Прага, Відень).

3. Лист Закорд. Комітету до Краєвого Комітету У. П. С.-Р. в Польщі й Галичині та до Празької групи У. П. С.-Р. в Чехо-Словаччині.

Закордонний Комітет У. П. С.-Р., обраний на конференції в Тарнові та зібранні Празької групи в Празі, прохає Краєвий Комітет У. П. С.-Р. повідомити всі організації У. П. С.-Р., які брали участь в його виборах про отце:

1) Тов. Григорійв, посланий від Тарнівської конференції, прибувши до Праги оповістив на зібранні Празької групи ухвали Тарнівської конференції від 25—26 квітня ц. р., які без змін були прийняті Празькою групою одностайно при одязі, що повздержався від голосування (про вибори Закордонного Комітету).

2) Через кілька днів до Праги прибули представники Зак. Дел. тов. Чечель та Віденської групи т. Шефая. На спільній нараді, в якій взяли участь представник організації У. П. С. Р. в Польщі й Галичині т. Григорійв, Празької групи — т. Шаповал, Віденської групи — т. Шефая, Зак. Делегації — т. Чечель, порушено було справу утворення Закордонного Комітету. Позаяк виявилися розходження в поглядах, то обмірковування цієї справи перенесено було на спільне засідання всіх представників вкупі з Празькою групою.

На нараді 4 представників, а також на спільному засіданні їх з Празькою групою члени Закордонного Комітету Шаповал, Григорійв та Грицай заявили отце:

І. Закордонний Комітет утворюється в наслідок бажань, висловлених організаціями У. П. С.-Р. в Польщі й Галичині через свого представника на партійній конференції в Празі в січні місяці 1921 р. Ухвалено було заснувати Закордонний Комітет з метою закінчення партійної організації за кордоном з тим, щоб він підлягав безпосередньо Ц.К. Постанову Тарнівської конференції передано було до Зак. Делегації і Празької групи. Празька

група відповіла, що підтримує постанову, а Зак. Дел. та Віденська група не відповіли нічого на те питання, хоча по других справах, зачеплених в тих постановах, відношення своє зазначили. З цього ясно, що Зак. Дел. умисне відмовилася від відповіді в справі утворення Закордонного Комітету. Під натиском подій організації У.П.С.Р. в Польщі й Галичині, бачивши небажання Зак. Дел. допомогти утворенню Закордонного Комітету, взяли цю справу на себе і в згоді з Празькою групою, яка виявила інтерес до справи, перевели вибори до Закордонного Комітету. При чім спершу намічалось обрати його способом референдуму, але на конференції в Тарнові 25—26 квітня ц. р. це було перерішено й обрано членів Закордонного Комітету з тим, що Празька група коли погоджується на кандидатів, приєднає свої голоси, а коли ні, то виставить нові кандидатури і тоді переведено буде нове голосування серед організацій в Галичині й Польщі. Празька група приєднала свої голоси і таким чином вибори Закорд. Комітету набрали законної сили для всіх груп У.П.С.Р. в Польщі й Галичині та в Чехословаччині. Віденська група мала бути також повідомлена про вибори, і коли цього не сталось, то це похибка техніки. Коли-б Віденська група захотіла прийняти участь в виборах, то по спільному порозумінню можна перевести перевибори.

Комітет, на підставі постанови Тарнівської конференції, до якої прилучилася й Празька група, повинен підлягати безпосередньо Центральному Комітетові, але працювати в контакті з Зак. Дел., а в справах розходження мусить звертатися за розрішенням до Центрального Комітету.

II. Причини утворення Зак. Комітету слідуєчі: 1) потреба закінчення партійного будівництва за кордоном, 2) недовіря до політики Зак. Делегації, 3) розбіжність в поглядах на сучасну тактику партії й необхідність витворення єдності в цім.

1) Закордонна Делегація, як орган призначений для репрезентації, не може проводити організаційної внутрішньої роботи в партії, бо не має для того ні часу ні інших фізичних можливостей. Керуючі органи партії по статуту мусять бути виборними. Соціалістична партія не може керуватися призначеними органами, бо це суперечить принципам її ідеології.

2) Між Зак. Делегацією та більшістю партійних організацій за кордоном не існує того довіря, яке потрібне для керуючого центру. Недовіря склалось в наслідок того, що Зак. Дел. в своїй роботі вживає не громадського методу, а персонально-гуртковського: а) важні питання і рішення переводить в тісному гуртку без відома навіть відповідальних органів партії, б) Зак. Дел. виходом з II Інтернаціоналу і декларацією визнання уряду Раківського фактичним урядом України, без відома партії, а навіть Ц.К. партії, дала підставу гадати, що й на далі вона може робити важні політичні кроки без відома Ц.К., не зважаючи на те, що її погляд не відповідає поглядам і бажанням партії і що своїми неоправданими кроками вона може звести партію на шлях і долю „боротьбистів“, які всього зріклись, а нічого не здобули. Для зняття недовіря й потрібно утворити орган, якому-б всі довіряли, а такий орган можна утворити тільки спільно. Ми жадного спільного органу не боїмося. Нам ходить не про склад

Комітету, а про принцип його організації. Ми готові зараз зректися своїх прав, коли буде спільно вироблено якийсь інший мodus утворення Зак. Комітету, котрий би всіх об'єднав. Ми не хочемо накидати свою думку Зак. Дел., але так само не хочемо, щоб вона накидала її нам. А позаяк були уже випадки, що Зак. Дел. свою думку накинула всій партії і що, зважаючи на „гуртківство“ в Зак. Дел., це можливо і в майбутньому, то ми хочемо захистити партію від неправдивого освітлення наших поглядів перед світом. Не заперечуючи прав Зак. Дел. репрезентувати партію на підставі директив Ц.К., ми хочемо утворити такий орган, який би не давав більше можливостей Зак. Дел. перевищувати ті директиви, які дає їй Ц. Комітет.

Від Зак. Дел. ми нічого не ховаємо і хочемо, щоб вона так само повоїдилась з нами. Про нашу щирість в відносинах свідчить це, що ми подаємо Зак. Дел. навіть протоколи своїх засідань і в очі їй заявляємо, що не маємо до неї довіря, зважаючи на той не громадський метод, яким вона користується. Гуртківство й персональні „шелтанья“ вже раз довели були до того, що партія у найвідповідальнішу хвилину опинилася без голови. Це було підчас упадку Центральної Ради, коли ті що хотіли гуртком робити політику, сховалися, а вся партійна маса, яку до цієї пори не „посвящали в таємниці політики“, залишилася отарою, яку погнали по в'язницях. Другий раз у таким стані ми не хочемо бути. Коли всі товариші в рівній мірі відповідають за політику партії, то вони мусять брати активну участь в її утворенні. Щоб кожен міг сказати: хоч і терплю, так знаю за що: бачили очі, що купували. Зараз же у Зак. Дел. є сини й пасинки. В той час, як про поїздку т. Жуківського (для пертрактацій з більшовиками. Редакція) знають всі наші вороги, всі організації партії, окрім Віденської, не знають про це ні слова. Коли за політику багатьом членам партії доводиться розплачуватись життям, то вони мусять знати, хто, куди й во ім'я чого їх веде. Ми не зазіхаємо на права Зак. Дел., а лише обороняємо свої права. Нас обурює, що Зак. Делегація ставиться до нас тільки формально. Ми питаємось її по ширості: „Чи Ви хочете працювати з нами, чи лише керувати нами?“ Коли керувати, то ми самі собою поведемо, а коли працювати, то ми з дорогою душею згодні на всякий спільно вироблений громадський спосіб співробітництва.

3) Розбіжності в ідеології між Зак. Дел. і групами У.П.С.Р., що перебувають за кордоном, майже не виявлено. За те існує різка розбіжність в поглядах на сучасну тактику.

Організації У.П.С.Р., що перебувають в Польщі, Галичині й Чехо-Словачії, не вважають себе непогрішними в своїх поглядах, але так само хотять, щоб і Зак. Дел. в своїй діяльності відкинула презумпцію непогрішимості. Організації У.П.С.Р. хотять спільно з Зак. Дел. виробити тактику партії за кордоном. Це їхнє моральне право, і вони його здійснять.

На ці заяви представників Зак. Комітету які підперті були промовами й інших членів Пражської групи (Ковдрашенко, Харусь і інші) представник Зак. Дел. відповів: 1) що вони вважають утворення Зак. Комітету зазіханням на владу й права.

Зак. Делегації, 2) ні в яким разі на існування такого Комітету не погодяться, 3) вважають утворення його наслідком особистих інтриг Шаповала, 4) закликають всі організації до дисципліни й виконання наказу Зак. Делегації про роспуск Закордонного Комітету. В кінці своєї останньої промови т. Чечель прочитав писану наперед заяву Зак. Дел., в якій ще до розмови з нами справа вирішувалася негативно. Після ще де яких дебатов, в яких виявлено було, що ідея утворення Зак. Комітету виникла серед організацій Польщі й Галичини раніш, ніж вони порозумілися з т. Шаповалом, а також заяви членів Пражської групи, що думка про утворення Зак. Комітету не є особисто думкою т. Шаповала, а поділяється майже всіма членами організації, члени Зак. Комітету прочитали від себе писану заяву, яка до сього прикладається. На тім засіданні скінчилося і обидві сторони розійшлися. З того часу до сеї пори жадних кроків з боку Зак. Дел. до порозуміння не зроблено, а тому фактично стався розкол.

Деклярація представників організацій У.П.С.Р., що перебувають на теренах Польщі, Галичини й Чехословаччини, на спільній нараді в Празі з представниками Зак. Дел. т. Чечелем та Віденської групи У.П.С.Р. т. Штефаном.

Нижчепідписані в імени своїх організацій заявляють:

1) Для координації партійних сил і для органічного партійного будівництва за креломом потрібно утворення виборного Закордонного Комітету У.П.С.Р., яке не суперечить існуванню Зак. Дел., як призначеному органу Ц.К. для політичного контролю.

2) Між Зак. Комітетом та Зак. Делегацією потрібний взаємний контакт, для якого досить участі одного члена Зак. Делегації в складі Зак. Комітету ex officio

3) Розв'язання питань, в яких Зак. Комітет та Зак. Делегація не погодяться, повинно належати тільки компетенції Ц.К.

4) Нарада виявила, що між Зак. Ком. та Зак. Дел. ідеологічних розходжень майже нема; однак є розбіжність в поглядах на тактику через різницю в оцінці сучасного моменту, а також неоднакове розуміння про методи партійних відносин. Вирівнання цих різниць є можливим тільки методом взаємопорозуміння (для чого міг би послужити тільки Зак. Комітет).

5) Зак. Комітет вважає себе представником поглядів тільки тих організацій, які його вибрали, а не цілої партії. Коли Зак. Делегація розійдеться в поглядах з Зак. Комітетом, то повинна зазначити, що представляє тільки свої власні погляди, або погляди Ц.К., як на те мається конкретна вказівка його, але не всієї партії.

6) Для скріплення партійних сил Зак. Дел. та Зак. Ком. повинні дотримуватись в своїй політиці ліній Ц.К. При слабому зв'язку з Ц. Комітетом З.Д. та З.К. повинні опіратись на постанови Зак. Конференції У.П.С.Р.

7) Партійний орган „Борітеся—поборете“ повинен відбивати в собі думки окремих течій, даючи місце на сторінках дискусіям по спірним питанням.

4. *Постанова Закордонного Комітету У.П.С.Р. з приводу насильницького засуду над товаришами членами Ц.К.*

Московський Комуністичний Уряд для окріплення на Вкраїні централістичних, московських комуністичних тенденцій вживає всіх заходів до того, щоб здискредитувати український визвольний соціалістичний рух. З цєю метою він недавно впорядив через свою експозитуру на Вкраїні бридку видимість суду над членами партії, яка відіграла й відіграє значну роль в українській революції, а саме партії українських соціалістів революціонерів. Кількох випадково захоплених членів партії судили за вигадані Московським Комуністичним Урядом „провини“ будім то всієї партії та навіть всього українського визвольного руху. Не маючи однак нічого правдивого, що-б можна було закинути тим особам, як провину партії чи українського визвольного руху перед революцією та українськими трудовими масами, сучасні переможці на Вкраїні для переведення помсти над своїми політичними противниками, висунули проти них явно вигадані й абсурдні обвинувачення, а саме: будім то підсудні — Голубович, Лизанівський, Петренко, Часник, Ярослав та інші — винні в тім, що:

1. підписали берестейський мир з німцями,
2. подали ініціативу збройної боротьби України з комуністичною Московщиною,
3. провадили збройну боротьбу з українськими селянами й робітниками та їхньою робітничо-селянською владою,
4. привели німців на Вкраїну,
6. відновили боротьбу з владою українських робітників і селян після того, як вона вигнала німців,
6. звертались за допомогою до Англії, Данії та польської шляхти,
7. брали участь у змові й організації бандитських повстань проти „радянської влади“.

Всю безпідставність і передвзяту вигаданість обвинувачень видно вже з того, що до суду за берестейський мир притягнуто кількох випадкових зовсім не причетних до того миру членів У.П.С.Р. в той час, як усім відомі дійсні творці того миру, провідники московського комунізму — Ленін, Троцький, Каффе й інші — стоять на чолі уряду, що цей суд зарядив. У московських комуністів та їхніх попісачів на Вкраїні, засліплених єдиними бажаннями дискредитувати українських соціалістів, як носителів правдивої ідеї соціалізму й учасників будівництва на тих ідеях Української Республіки та борців за дійсне право національного самовизначення українського народу, не висарчило справедливості навіть на те, щоб пам'ятати, що берестейський мир першими пропагували, першими розпочали й переводили вони самі, чим змусили до нього й Українську Республіку, а руками Троцького і Каффе підписала ганебний і тяжкий для інгересів трудового люду договір. Підписаний від імені Української Республіки мир безмірно лекший і для українських трудових мас не ганебний.

З таких самих передвзятостей і фактичних неправдивостей складаються й усі інші конкретні обвинувачення.

1. Лизанівський, Петренко, Часник, Ярослав жадної участі ні в підписуванні берестейського миру, ні в підготовці його, ні в тогочаснім уряді У.Н.Р. не брали. Отже обвинувачувати їх як осіб, винних за берестейський мир, немає жадних підстав. Та коли-б вони й брали участь в утворенні берестейського миру, як напр. Голубович, то треба пам'ятати, що цей мир переводився не окремими особами з власної волі, а по постанові Центральної Ради, тодішньої єдиної фактичної і юридичної верховної суверенної влади на Україні, визнаної не тільки народами України, а й московським комуністичним урядом, що заявив про це своє визнання в певних потах до неї. Тому відповідальність за берестейський мир падає на Центр. Раду. Поскільки вона була органом виборної народної влади, то відповідальність падає на увесь нарід, а не на окремих випадкових осіб або таких, що так чи инакше технічно виконували його волю.

2. Війна Укр. Нар. Республіки з комуністичною Московщиною розпочалася по ініціативі самих же московських комуністів, які повели наступ на Київ з Московщини. Підсудні Петренко, Лизанівський, Часник, Ярослав жадної участі в тій війні не брали, бо не були ані в уряді У.Н.Р., ані в українському війську. Українська П.С.Р. не може відповідати за війну через те, що ту війну накинено українському народові московськими комуністами (про це свідчить відозва до Моск. Нар. Комісарів від III Всеукраїнського селянського з'їзду з пропозицією припинити наступ і залагодити справу миром), а друге політикою У.Н.Р. керувала тоді не У.П.С.Р., а Центр. Рада. Т. Голубович так само не може відповідати за ту війну, бо як голова парламентарного ділового уряду (в склад якого входили навіть безпартійні — Перепелиця, Сидоренко та теперішній член Галревкому Немоловський, якого чомусь до суду не притягнуто) був лише технічним виконавцем волі народу, виявленої не тільки через Центр. Раду, а й через окремі Всеукраїнські з'їзди селян, робітників та військових, які відбувались навіть підчас московської комуністичної навали.

3. Неправдивість обвинувачення в боротьбі проти робітників і селян особливо видно з відозви III Всеукраїнського селянського з'їзду, скликаного в той час Центр. Радою. В тій відозві виразно сказано, що укр. народ і його влада Ц.Р. будуть лише захищатися від навали, розпочатої на Україну московськими комуністами і боронитимуться проти насильства Моск. ком. уряду. Московський ком. уряд не спромігся подати на суді ані одного закону або розпорядження, виданого урядом У.Н.Р. при участі У.П.С.Р., направленої проти інтересів селян та робітників України, бо всі розпорядження і закони того уряду захищають робітничі та селянські інтереси значно краще, ніж комуністичні.

4. Німців на Україну привело тодішнє правительство У.Н.Р., за що відповідає перед народом Центр. Рада, яка те правительство призначила. Т.т. Лизанівський, Петренко, Ярослав та Часник навіть не належали до тогочасного уряду. Навпаки, вони згодом були найдіяльнішими організаторами і проводирями повстання проти німців. (Лизанівський належав до „Тройки“

У.П.С.Р., що підготовляла повстання, Часник редагував під час повстання першу повстанчу газету в Білій Церкві „Слово“, Петренко брав участь в організації повстання в Києві і т. и.).

5. Повстання проти гетьмана й німців організовано й переведено укр. соціалістичними партіями без жадної участі комуністів і т. зв. „Робітничче селянського Уряду України“, складеного перед тим Рос. Ком. Партією в Катеринославі, й відправленого під час гетьманщини на відпочинок до Московщини. (Див. книгу члена того уряду Шахрая „До хвили“). Прогнавши гетьмана й німців, У.П.С.Р. жадної боротьби проти „влади робітників і селян“ не провадила, а навпаки допомагало селянам і робітникам ту владу впорядити. Коли ж складений Рос. Ком. Партією так званий „робітничче-селянський уряд України“ повів наступ на Україну московськими військами, щоб повалити Директорію і захопити владу в свої руки, У.П.С.Р. вживала всіх зусиль до того, щоб влада перейшла до рук селян і робітників України. Ні Директорію, ні витвір Російської комуністичної партії У.П.С.Р. за правдиву народню владу не вважала, а тому використовувала всі свої впливи і сили для скликання дійсних представників трудового населення України (селян, робітників та трудової інтелігенції) і утворення органу його влади. Але комуністичні гармати московських комісарів не дали змоги українському трудовому народові через скликаний Трудовий Конгрес закріпити свою владу.

6. Коли під натиском полії Директорія У.Н.Р. кинулась шукати допомоги в Антанті, У.П.С.Р. рішуче засудила ту політику і відкликала своїх представників з уряду У.Н.Р. Тому безпідставно У.П.С.Р. обвинувачується за угоду з Антантою, якої вона зовсім не робила, тоді як Московські Нар. Комісари, які зараз уживають всіх заходів до того, щоб запобігти хоч трохи ласки Антанті, і доводить необхідність віддати їй концесії, аби здобути допомогу європейського капіталу, під суд за те не віддаються.

Коли згодом члени У.П.С.Р. і увійшли були в Уряд У.Н.Р., то лише після згоди Директорії порвати цілком з Антантою і розпочати мирові переговори з комуністичною Московщиною, для чого власне члени У. П. С. Р. і увійшли в кабінет. Про це свідчать не тільки умови У. П. С. Р. з Директорією, але і неодноразові пропозиції тогочасного уряду У. Н. Р. миру комуністичній Московщині, свідком чого був хочби швейцарський комуніст Плятен.

Ні з Деникіном, ні з Польщею уряд У.Н.Р. до того часу, поки в ньому були представники У.П.С.Р., жадних договорів не укладав. Про це свідчать відозви з оповіщенням війни Деникінові, підписані тогочасним Урядом, який провадив збройну боротьбу як з Деникіном, так і з шляхетською Польщею. Борючись з Деникіном, тогочасний Уряд У.Н.Р. фактично припинив усяку боротьбу з комуністичною Московщиною, а У.П.С.Р. взяла участь в Центр. Укр. Повст. Комітеті, який піднімав повстання в заплілю у Деникіна, що дало змогу московським комуністам не допустити Деникіна в Московщину.

7. Ні підсудні як особи, ні У.П.С.Р. як партія, не брали жадної участі в організації повстань проти Радянської влади на Україні, хочби з твоєї вже простої причини, що жадної Радянської влади на Україні не було й досі не має, а були і є лише всякі призначені Ревкоми. Всякі ж бандатські повстання на Україні В.П.С.Р. завше рішучо засуджувала й засуджує.

З наведеного досить ясно видно, що Моск. ком. влада притягла до суду членів У.П.С.Р. не на підставі будь яких закидів їхньої хочби й вигаданої провини перед народом та революцією, а лише з бажання здискредитувати все, що носить ознаки соціалістичної української революції, яка змагається до утворення власного незалежного соціалістичного, а не комуністичного осередку та закріплення здобутків революції в формі вільної, соціалістичної, української Республіки трудового люду. Про це свідчить і моск. ком. преса (пр. „Правда“ ч. 114), яка інсценіровку суду над членами У.П.С.Р. називає судом над Центр. Радою, а найбільшим обвинуваченням висовує обстоювання підсудними соціалістичности українського характеру революції та її державно-національних здобутків.

Бажання скомпромітувати укр. визвольний соціалістичний рух, а також У.П.С.Р., що відігравала і відіграє в ньому найповажнішу роль, в першу чергу, довело моск. ком. владу до того, що вона приточила до процесу під іменем С.Р. таких людей, які з У.П.С.Р. не мають нічого спільного, пр. бувшого військового міністра Сиротенка та бувш. прем'єр-міністра Остапенка, який хоча й вступив був до партії в перші часи Директорії, але вже в Виниці, тобто через місяць, викинутий був з неї за орієнтацію на Антанту.

„Об'єктивність“ комісарського суду виявилася в тім, що реакціонер Остапенко найбільший фактичний вдохновитель Директорії на порозуміння з Антантою, що сам найдовше вів переговори з нею, одержав амністію, бо „осудив“ політику партії С.Р. (Та й як міг він оправдувати політику тих, що викинули його з партії за чорносотенство?) Всі підсудні члени Центр. Коміт. У.П.С.Р. засуджені, а один з них Саватій Березняк помер ще до суду у в'язниці, в нелюдських муках, позбавлений права на медичну допомогу.

Все це показує, що московська комісарська окупаційна влада на Україні переслідує лише одну мету — лютим терором роздавити змагання до соціалістичних форм волі українського трудового люду та його провідників і оборонців українських соціалістів, знищити навіть ті права на самовизначення України, яка почала вже будувати свої соціалістичні форми Республіки та інкорпорувати її в склад централістично-комуністичної московської держави, що цілком суперечить волі населення України. Інсценірований суд над укр. соц. революціонерами належить до категорії тих судів, які вчиняють завоювальники імперіалісти в колоніях та загарбаних країнах.

З приводу цього т. зв. „суду“ Закордонний Комітет У.П.С.Р. заявляє, що:

1. Не визнає жадного права московським комуністам та їхній експозитурі на Україні творити над україн-

ськими громадянами будь який суд, а тим більше політичний. Це право належить тільки українському трудовому народові, який може здійснити його тільки через вільно обрані, а не призначені з Москви, народні суди. Переведену над товаришами інсценіровку суду визнає лише за акт грубої політичної помсти.

2. Рішуче протестує проти режиму московсько-комуністично-комісарського терору і знущання над громадянами України та всіх тих брехень, які московські комуністи розпускають на адресу українських соціалістичних партій і всього українського визвольного руху.

3. Покладає відвічальність за смерть тов. Березняка та інших членів УПСР та злісно неправдивий засуд товаришів Петренка, Лизанівського, Голубовича, Ярослава й інших на московський уряд та його попіхачів на Україні.

4. Звертає увагу всіх соціалістів світу й пролетаріату на великий обман і насильства, що творяться під прапором комунізму на Україні.

5. Визнає, що тільки зміна завоювницько-окупаційного режиму й утворення виборної Радянської влади по трудовому принципу в Самостійній Соціалістичній Українській Республіці виведе трудове населення її на шлях мирного культурного розвитку та дружнього співробітництва з іншими народами світу.

5. Лист т. П. Я. Григориїва до т. П. О. Христюка з приводу тактики т. М. С. Грушевського та інших членів 6. Закорд. Делегації У. П. С.-Р.

Шановний Павло Ониківич!

На Вашого щирого листа постараюсь відповісти так само щиро. Не маю проти Вас і майже всіх „віденців“ абсолютно жадного упередження. А проти кого маю, то скажу далі не криючись. Я Вас близько не знаю, але поскільки знаю, відчуваю, що можу з Вами говорити одверто і що це буде відповідно оцінено Вами. Жадного зла і нарікань на Вашу поведінку, як партійної людини, теж не маю. Ви підписали згоду на мир з Польщею. Але з ким помилки не трапляється. Я за це на Вас менше маю ремства, ніж, скажемо за те, що Ви підчас евакуації з Войтовець виїхали з Тарнополя й покинули всіх урядовців на призволяще. Правда, як-би Ви були залишилися, Ви однак нічого не могли-б, але не було-б підстав юрбі галасувати: „вони всі такі С.-Ри; лише про себе дбають“ і т. и. То був поганий момент в моїм житті, але й то я вважаю лише за епізод. Ми люде, маємо свої похибки, і я за це на людей не нарікаю: проти природи не попреш, вище себе не підскочиш. Герої в тільки в казках, а в звичайнім житті — звичайні люди.

Ви починаєте свого листа в партійних справах з уваги, що мене тут (в Празі) „добре інструктували“. В чім? Не знаючи, в чім Ви вбачаєте „інструктування“, не можу по щирості відповісти, чи я справді „інструктований“ чи ні? Можу лише

подати слідує: з соціалістичним світоглядом я почав знайомитись з р. 1902 від шановного народника нашого Тихона Івановича Осадчого. Соціалістичний світогляд с. р. і с. д. добре студіював і довго вагався, де правда.

Але до партії укр. соц.-рев. пристає тільки в Центральній Раді. Так довго не приставав до партії, бо дуже шанував всяку партію, як громадську організацію, в якій треба слухатися голосу більшості і боявся своєю несталістю, не викрісталізованістю світогляду зашкодити партії, або зв'язати свою волю. Повага до партії, до громадських способів вирішення думки залишаються в мене й зараз, а в протиположному тому в мене було, а й буде негативне відношення до самовпевненого папізму. Я шаную авторитети, коли вони громадським способом переконують других, і ненавижу тих пап, які без думки про чиєсь право на критику, безапеляційно випускають свої були й енцикліки. Гадаю, що при такій моїй вдачі мене „інструктовати“ не легко, бо жадний „інструктор“, який не спроможеться переконати мене громадським способом, не досягне своєї мети. Коли-ж він переконує мене громадським способом, то це буде не „інструктування“, а громадське вирішення справи спільними силами. І тут говорити про інструктування не приходиться. В чім Ви вбачаєте, що я „інструктований?“ В тім, що я не погожуюсь з деякими методами громадської роботи М. С. Грушевського? Так я про це казав ще в Києві під час Центральної Ради т.т. Піскунові, Любченкові, Лизанівському, пізніше Голубовичові і инч. Доки він не був в партії, я не так гостро висловлювався проти його методів, хоча партія все ж таки відповідала за нього. Коли ж він у партії, то я тим більше мушу це робити, обороняючи партію від обернення її в кабінет ученого, в якому він робить всякі дослідження, не жалуючи матеріалу. Я казав і кажу одно: М. С. не вмів гуртувати людей, не вмів їх переконувати, не вмів притягати до центру, а тільки розкидає, одкидає, одпихає. *) Свої думки й погляди він не переводить через партію, не намагається всіх переконати в правдивості своїх поглядів, а просто тих, хто сразу погодиться з ними, зачисляє в „лоно авраамово“ а решта — геть к нечистому! Я шаную М. С. як людину, що не зважаючи на свою негромадську вдачу, все таки поклала багато праці для відродження української нації. Але це не зважає мені бачити й на сонці плями, і я хтів би, щоб їх не було. Це раз. А друге — не треба забувати, що й сонце своєю спекою не раз чинить величезні шкоди. В своєму відношенні до М. С. я розділяю три моменти: 1) відношення до М. С. як до українського громадянина ученого, 2) відношення до М. С., як до партійного товариша, 3) відношення до політики М. С. як партійного товариша. Перше моє відношення цілком позитивне. В другому — я осуджу ігнорування партійної громади і ставлення своєї думки вище партійної (кожен чоловік має право поставити свою думку вище всіх інших, але тоді він повинен вийти з тієї громади, з думкою якої не рахується, щоб не виставляти перед людьми свою думку за думку громади, бо це було-б шахрайством і насильством. М. С. може має найправди-

*) Все це можу ствердити фактами, коли побажаєте.

вищу думку, але доки він в партії, мусить слухатися голосу партії. Коли-ж не хоче поступитися своєю правдивою думкою, то повинен вийти з партії. Це ясно, чезно і нікому не шкідливо. Друга хоба М. С. є здатність слухати тільки те, що погоджується з його думками й відсутність уміня спокійно вислухувати й кригично оцінювати протилежну думку. Це особисті прикмети М. С. Але поскільки вони відбиваються на партійнім житті та політиці партії, я не можу дивитися на них спокійно. Не можна-ж допускати людину руйнувати потрібну будівлю тільки через те, що нахил до руїни це є особиста її вдача, а не злий намір. — В цю хвилю я не поділяю й тих політичних надій, які має М. С. Але я це одверто кажу і зовсім не ховаю цього моменту за попередній. То одно, а це друге. Були моменти коли М. С. при своїх особистих хобах, на мій погляд, правдиво намічав політику і я тоді висловлювався проти нього тільки як проти людини, що не вмів по громадському рішати громадські справи, але нічого не казав проти суті політики. А тепер я висловлююсь і проти його методів роботи і проти політики. При чім робив це ще до Праги, до звязків з нею. А політику М. С. і Вашу вважаю хибною от через що: 1) переговори з московськими більшовиками, не підперті нашою організаційною силою, ні до чого не доведуть, 2) безоглядне, безкритичне запобігання ласки зведе нас на шлях „боротьбистів“, а саме: нам скажуть: коли ви одної думки з нами, то зливайтесь, а коли ви не хочете зливатися, то ви не одної думки, тоб-то, вороги наші, а з ворогами ми будемо боротися; 3) перехід до співробітництва з моск. більш. без жадного забезпечення інтересів укр. труд. має це угодиство перед переможцем, нове москвофільство, і зречення своїх партійних ідеалів. Хто перестав вірити в програм с. р. і визнає комуністичний програм правдивим, тому ясно треба йти до них і не називати себе с. р. Хто-ж з комунізмом і насильствами над українськими труд. масами не погоджується, той не повинен запліщувати очей на їхні кривди. Нехай нас більшовики розбивають, давлять, але правдива ідея с. р. світогляду залишиться для поколінь не сплямованою, не затуманеною спільністю з комунізмом і московськими насильствами. Співробітництво-ж з моск. більш. за всяку ціну тільки здискредитує нашу ідею, заплутає її в тенетах московських заходів на Україні і... жадної користі нікому не принесе. Це те, що я одверто казав на конференції і зараз кажу і не звязую з особистою вдачою М. С., бо це друга річ, — це політичний погляд, який може поділяти багато людей, що не мають нічого спільного з М. С. — Особливо вважаю не доцільним вести переговори з моск. більш. тепер, нічого конкретного не одержавши наперед: тепер, коли над нашими товаришами зроблено такий ганебний суд. Ясно, що моск. більш. дивляться на нас як на ніщо і лише одну можуть дати відповідь: зливайтесь з нами. Наші розмови з ними не будуть розмовами поважаючих себе рівних сторін. Це принижує гідність партії, і ви не маєте права без дозволу партії виставляти її на посміхозище й ганьбу. Хто хоче за всяку ціну вести переговори, зрікаючись і принципів і чести партії, нехай це робить приватно. З. Д., як офіційна установа партійна, не має права

цього робити без дозволу партії. Я говорю тут тільки про тактику, не торкаючись ідеологічних питань, гадаючи що їх у нас нема, хоча т. Штефан казав, що є вже й ідеологічні розходження. Я не знаю в чім саме й тому жду, щоб мені вказали на них ті, хто їх бачить.

Коли „інструктування“ полягає в тім, що я обстоюю Зак. Ком., то знов кажу, що цю думку привезено мною з Тарнова до пражської конференції.

Ви запитуйте: „чому саме тепер Ви піддаєтесь загибельним впливам де котрих слабодухих, або честолюбивих (натяк на т. Шаповала) наших товаришів“. Як раз це саме питання я можу поставити й Вам і з більшими підставами, ніж Ви мені. 1) З чого видно, що я раніш був иншої думки, а тепер піддався впливам і змінив її? З попереднього листа Вам видно, що з самого початку революції я стояв і стою на одній позиції єдності революційних сил, (це підтвердять Вам всі, хто з мною працював), але не гегемонії однієї партії над другою. З самого початку революції і до цього часу, я ставлюся негативно до комунізму, але визнавав доцільним співробітництво з комуністами во ім'я спільних інтересів революції. Мої одверті заяви в цім напрямку підтвердять Вам Пятаков, Затонський, Любченко, Полозов, Лизанівський, Голубович і багато инших людей з різних часів революції. Я боровся й борюся з московськими комуністами, як 1) з московцями шовіністами (оскільки вони себе такими виявляють) і 2) як з комуністами, бо я не є комуніст, але зовсім не борюся з ними як з революціонерами. Як з москалями-гнобителями я допускав і допускаю (офіційно) можливість збройної боротьби за визволення народу, але не дуже вірю в її практичні наслідки, бо Московщина, як більша й дужча, завше розіб'є нас. Як з комуністами я збройної боротьби не допускаю, а лише теоретичну, політичну. Як активних революціонерів я їх підтримую. Це моя давня незмінна точка погляду. Увесь час я стояв за зближення з ними, за координацію революційної роботи й тепер за це стою. Але ніколи не стояв і не буду стояти за злиття з ними, за самовідречення для них. Революційну позицію „боротьбистів“, їхню орієнтацію на соціальні причини я вважав і вважаю правдивою, але їхнє злиття з К.П.Б.У., зречення партійного програму я вважаю помилкою. Я не пішов з „боротьбистами“ і не піду з Вами, коли Ви будете йти їхнім шляхом (а Ви на нього збиваєтесь), тоб то: коли Ви одірветесь від партійного ґрунту і од партійної маси, бо це загрожує Вам, згубивши партійні маси, бути змушеними злитися з комуністами. А партійні маси Ви втратите тоді, коли не будете додержуватися партійного програму та партійної дисципліни (волі більшості). Без партійних мас Ви нічого не зробите, лише дискредитуєте себе, свої ідеї браком сили перевести їх в життя. Це те, чим дискредитує себе й увесь більшовизм. Свого партійного світогляду я не змінив, свого відношення до більшовиків та революції теж не змінив. В чім же Ви бачите, що я опинився під „впливом“? От я, то й не можу сказати, що Ви увесь час держалися того погляду, який висловлюєте зараз. Тому я маю підстави сказати, що Ви опинилися під впливом, але допускаю думку, що Ви й сами могли дійти до такого світогляду, без

впливу. Ви пишете, що я піддався „впливам декотрих слабодухих або честолюбивих товаришів“. В чім видно вплив слабодухости? В тім, що не зважаючи на хвилову перемогу московського шовіністичного комунізму, я рішуче стою на старій партійній позиції і кажу, що комунізм все таки впаде, бо комунізм не має об'єктивних умов для скріплення, а московський шовінізм викликає проти себе обурення народніх мас. Чи в тім, що не зважаючи на вигнання, я за ради шматка хліба не йду працювати з тими, кого вважаю насильниками свого трудового народу? В чім вплив „честилюбивости“? В небажанні одержувати комісарські посади й інші для „шматка гнилої ковбаси“, якими хотять зацяткати українських соціалістів? Киньмо говорити про це, бо правду ж кажучи, я маю більше підстав запідозрювати Вас в перебуванні під впливом „слабодухих або честолюбивих“, які під вражінням факту моск. комун. перемоги готові зріктися не тільки свого, а й партійного світогляду, за всяку ціну йти на службу до переможців („бо нічого вже з ними не зробити“), запобігати будь якій ласки і за зречення від „попередніх помилок“ одержати посаду якогось „доглядача над українськими невільниками“. Менє лаври потурнаків не ваблять. А нічого більшого Ви своєю „перебіжкою по одинці“ не досягнете. Змусити когось виправити свою помилку можна тільки впливом організованої поважної сили. Я за це стою й буду стояти, а окремих перебіжков по одинці чи групами (як боротьбисти) не виправдую і борюся з ними, бо вважаю шкідливими не тільки для справи нашої партії, а й для розвитку соціалізму взагалі.

З попереднього вже видно, що я ставлю в вину М. С. не тільки те, що він „так довго помилявся“. Помилятися має право всякий. Великі люди роблять великі помилки. Але я, навчений досвідом, не хочу вже приймати на віру всяку нову думку М. С. І кажу, коли цей великий чоловік зробив стільки помилок, треба критично ставитися надалі до його нових думок і не допускати до того, щоб він накидав усім тільки свою думку і не рахувався з думкою партійної громади. Громада теж не свята. Теж помилятися може, але раз і великий чоловік і громада помиляються, то нехай же вони вкупі все обмірковують і знаходять правду, бо вони однаково грішні. Я не кажу, що „раз М. С. помилявся раніш, то помиляється й зараз“, а „може помиляється й зараз“. Я не стверджую, що це помилка, а допускаю, що це помилка.

На особисті прикмети М. С. Грушевського і інших товаришів я звертаю увагу постільки, поскільки вони одбиваються на житті партії й її політиці. Я знаю, що є погляд, буцім то громадянство не має права втручатися в особисте життя своїх членів, особливо видатних і критикувати їх, але я цього погляду як раз і не поділяю, бо він не соціалістичний, а буржуазний. То буржуазно думаючі письменники, аби захистити свої власницькі інстинкти від громадського контролю над своїми особистими мерасствами (Некрасов, Купрін, Андреев і инш.) створили теорію, що громадянство не має права втручатися в особисте життя людей. Але це є оборона власности, що суперечить соціаліст. світоглядові. Кожна людина, поскільки вона

є громадянином, належить контролеві громади у всіх тих проявах свого життя, які торкаються інших людей, громад. Я, як член певної громади, зацікавлений в тому, щоб ніхто з моїх товаришів не робив того, що для мене не бажано, а тому я повинен знати життя своїх товаришів. Я не хочу, щоб товариші по громаді заражали мене сіфілісом, а тому мушу слідкувати й нарікати на них, коли вони ведуть до цього. Я не хочу, щоб ширша громадська опінія, бачивши в нашій партійній громаді людей, які не досить „чесно“ поведуться з грішми, вважала всіх нас за таких, а тому мушу нарікати на парт. товаришів, що мають приватну особисту страсть до всяких операцій в грішми. Нехай собі виходять з партії й роблять що хочуть, а поки в партії, мусять додержувати громадських звичаїв. Т Штефан, наприклад, казав мені, що він не здав усіх сум по своїй посаді в кооперативі, бо він би після того залишився ні з чим і не мав би на що жити. Коли таку філософію продовжити далі, то кожен, що не має зараз з чого жити, має право всякі гроші, які є в його руках, проживати. Тоді всі, що мають в руках громадські суми, мають право їх тратити, як хочуть, бо що значить „не маю на що жити“? Один вважає, що не має на що жити, коли нема корони на хунт хліба, а другий — коли нема десятків тисяч на всякі втіхи. З такою філософією я не погоджуюсь, і вчинки подібні до того, що зробив Штефан, я вважаю неморальними з погляду соціалістичної моралі, а не тільки буржуазної. Взагалі справа в грішми — брудна справа. Операції деяких товаришів з одержанням грошей за незроблену працю, я вважаю недостойним вчинком. Те, що соціаліст, як особа, „накрив“ буржуазну владу на певну сумму і живе з неї для соціалістичної роботи, не виправдує шахрайства і нечистоплотності. Я визнаю конфіскагу, експропріацію, але не особистим способом, а громадським. Бо конфіскація й експропріація переведена окремими особами за ради інтересів власного прожиття, є звичайною к адіжкою, шахрайством. Позаяк же перебування в одній громаді з людьми, які крадіжку й шахрайство вважають через щось за соціалістичний метод боротьби, для стороннім людям підставу вважати, що й я так думаю, то я й мушу виступити проти таких особистих вчинків і особистих поглядів. В нашому партійному світогляді й програмі нема зафіксовано, щоб ми вважали одержання грошей окремими особами в особистих інтересах від буржуазної влади за незроблену працю річчю соціалістичною, а тому я борюсь проти того, щоб окремі члени партії таким своїм особистим світоглядом і такими особистими вчинками маніфестували, що так вся партія думає і робить. Це вже є зловживання осіб проти партії.

Не вважаючи безгрішним М. С., так само не вважаю безгрішними і Вяниченко й Шаповала. Але мушу сказати, що вони мають вдачу громадську: по своїй натурі не можуть ховатися з своїми думками. Завше діляться ними з другими, піддають під розвагу і дають можливість громаді оцінити їх по заслугі. Ви нарікаєте на Вин., що він багато зла зробив нам. Не одмовляю цього. Але пригадую також, як М. С. в Центр. Раді не раз на засід. Ц.К. настрєнчував нас проти Вин. тільки

тому, що він с.-д., хоч Винниченкова думка й мала рацію, бо була зовсім непартійною, бо часто й справа не мала жадного відношення до різниці партійних світоглядів. Ви дорікаєте, що Винниченко і Шаповал „честолюбці, інтригани“. — Ну, а Грушевський менчий? Так, по щирості? Я не одмовляю, що Винниченко й Шаповал мають певну дозу честолюбія (хто її не має?), але гадаю, що й Грушевський не менчий за них честолюбець. І до всіх них, як і до інших людей, ставлюся однаково: поважаю й шаную за те, що вони роблять доброго, й дорікаю за зло. Я не соромлюся поділяти думку „честолюбця“, коли вважаю її правдивою. Правдиву думку „честолюбця“ Шаповала я так само шаную, як і правдиву думку „нечестолюбця“ Грушевського. Те, що я ближче стою до „честолюбців“ Шаповала та Винниченка, ніж до „нечестолюбця“ Грушевського; є наслідком більшої духовної спільності мого „честолюбця“ з „честолюбцем“ Шаповала й Винниченка, а не Грушевського. Що зробите? Така моя вдача. Люблю і шаную цих „честолюбців“ більше ніж других і знаєте за що? За їхню щирість. От хочуть ці „честолюбці“ заслужити чести в трудового народу і йдуть на повстання проти гетьмана, не знаючи, чим воно скінчиться: чи переможуть чи загинуть, чи може замість чести майбутній історик назве їхню справу „найтемнішою справою в українській революції“). Захотів Винниченко зажити чести у Совнаркому й поїхав до нього. Поговорив, побачив, що чести не має й вернувся назад. Плюнув на таку честь. Але я ухилиюсь в бік. Я хотів лише сказати, що любов і пошана до людей виникають в наслідок багатьох і дуже складних причин та обставин. Вони заслужуються відповідним поведінням з людьми, а не лише правдивістю думки. Отже, вибираючи між „честолюбцями“ й „інтриганами“ Шаповалом, Винниченком та Грушевським, я бачу, що мені Шаповало-Винниченківські „інтриги“ більше до смаку, ніж „інтриги“ Грушевського, а тому я більше співчуваю „контрреволюції“ Шаповала й Винниченка, ніж „революції“ Грушевського. Чому? Довго говорити. Просто дуже вірю, що їхня „контрреволюція“ принесе більше користі укр. трудовим масам і справі всесвітнього визвольного руху, ніж „революція“ Грушевського.

Ви обурюєтесь на те, що в серед партії товариші, які „оперують дешевою демагогією, способом обплювання, дискредитації не думок, а осіб, що ті думки висловили“. Перш за все за себе скажу, що я розділяю в своїй боротьбі осіб від думок. Проти думок, які я не поділяю, виставляю одні аргументи, а проти хиб особистих другі. Але в тім, що часто це все переплутується і замість аргументів проти політичної позиції висувуються нарікання на особисті прикмети їхніх авторів, нема нічого дивного. Отже і Ви в своїм листі обурились на те, що проти Вашої політичної позиції висувуються такі аргументи, як „інтригане“, „себелюб“, „хлопчаки“ і т. и., а не використали кращого аргументу проти моєї політичної позиції, як „інструктовання“, „честолюбні інтриги“ і т. и. Очевидно, всі ми не без гріха.

*) Як це вже зараз каже Грушевський.

Що до всяких „наклепів“ на Грушевського про його нетовариськість, одержування звідкись грошей і неправильне розподілення їх, то підставу до них дав сам т. Грушевський своїми листами до людей, які очевидно не заслуговували на його довіря по таких справах, в яких він міг використати людей партійних і більш до того придатних.

Ви питаєте, в чому помилявся т. Грушевський. Довго про це писати. Я колись напишу про це докладніше. А тепер коротко: 1) погодження його під час головування в Ц. Р. на всякі заходи перед франц. місією, 2) погодження з Поршем на рішучому засід. Ц.К.У.П.С.-Р. з Ц.К.У.П.С.-Д. в справі не визнання влади рад, після чого Пятаков вийшов з Ц. Р. (а Шаповал тоді як раз стояв за визнання влади, а я, Піскуп, Любченко і інші товариші в Рад. Салдат.-Депут. виступали навіть в оборону влади рад на засіданню Рад. Салд. Деп.), 3) переговори з Мумом, змісту яких Ц.К.У.П.С.-Р. не знає, а на підставі яких у місті ходили чутки, що т. Грушевський порозумівся з німцями що до зміни політики (про переговори ті казав мені т. Голубович в Кам'янці), 4) директиви опортуністичної політики під час гетьманату, які давалися Організ. Бюро Центр. течії через т. Лизанівського. (Характерним виявом її була порада Організаційному Бюро ухвалити в приводу вбиття Айхгорна засуджуючу атентат резолюцію і т. и.).

Ви пишете, чому я не пишу кому небудь з Вас свої уваги, думки, а просто бойкотую Вас. Я писав і говорив до того часу, поки вірив, що ми можемо зговоритися. На Празькій конференції я все виклав по щирості і після того писав дещо. Але побачив, що то даремна праця. Т. Чечель ясно ж заявив на конференції у Празі, що З. Д. не допустить до жадного виявлення волі партійних товаришів, яка не погожується з поглядами З. Д. В другий раз же на нараді в Празі я вияснив теж усе докладно, але т. Чечель приїхав уже з готовою думкою ні на що не зважати. Для чого ж тоді я маю писати, коли знаю, що до мого писання поставляться з упередженням і недовірям?

Чому Празька група не відповідає Вам? — Після наради з товаришами Чечелем і Штефаном з приводу утворення Закорд. Комітету у нас склалося таке враження, що між нами вже порвано все. Зачитавши свою декларацію, виготовану наперед до наради, не знаючи, що на нараді буде сказано, і не відповівши нічого на декларацію Закорд. Комітету, т. Чечель тим самим ствердив, що організаційний зв'язок між нами поривається. Ми на тому й стоїмо. Раз З. Д. не хоче мати нічого спільного з Закорд. Комітетом, то про щож мають звертатися до неї групи, які той Комітет утворили? Після такої знеаги, яку зроблено З. Д. всім організаціям У.П.С.-Р. за кордоном, що вибрали Зак. Ком., організації ті не можуть мати нічого спільного з З. Д., а звертаються безпосередньо до Зак. Комітету, а той до Ц. К.

Відомости від Ц. К. і лист його, що перевіз т. Балаш, стверджують, що Ц. К. не поділяє позиції З. Д., а позиція Закор. Ком. у як раз є позицією Ц. К.

Виступаючи в рядах партії проти політики й особистих прикмет деяких товаришів, я ніколи цього не виношу за межі партії.

Ви пишете, чому я тепер, коли справа нашої партії стоїть так серйозно... і т. и., я став не на шлях живого шукання виходу, а на шлях підтримування особистих конфліктів між окремими членами партії і т. д. Я гадаю, що роблю все для єдності партії і робив. Я переконував М. С. і З. Д. скільки міг в хибності їхньої позиції. Що ж я маю робити, коли вони не погодились? А мене теж не переконали в правдивості своєї позиції. У мене один вихід залишався: стати поруч з тими, чия думка я вважаю правдивою. Навіть коли б я цілком поділяв думки З. Д., то бачивши непогодження їх з думкою більшості, я б не одривався від більшості, а працював би серед неї, щоб навернути її до себе. Мій життєвий принцип — іти туди, де є робота, а не пересижування; з громадою, а не з одиницями.

Ви дивуетесь, що Пражська організація нічого не відповідала З. Д. Помимо сказаного вище, характерно відзначити, що майже одночасно з Вашим листом до мене та листом З. Д. до організації від VII. до пражської організації, надійшов від т. Шгефана лист, в якому пишеться: „на останній нараді представників груп і члена З. Д. т. Чечеля було аконстатовано дуже велике розходження в позиціях Вашої і Віденської груп, до якої я належу. Ці розходження так великі, що особисто я вважаю аномальністю перебування Ваше і наше в одній політичній організації... краще не шукати контакту там, де його важко знайти...“ і т. д., а тому жадного зв'язку з Пражською організацією не підтримує.

Я розумію, що Вам, як людині, що мала тісні ці стосунки з партійною масою, що поклала немало сил на роботу в партії с.-р., не так легко її покинути, як т. Шгефанові, і Ви шукаєте виходу з того становища, яке утворилось. Але вихід одян і т. Шгефан визначає його цілком правдиво. Хто одірвався від партійної маси і партійної позиції, той мусить покинути партію і йти туди, де є йому одностайність. Я вже раз мусів опинитися в „контрреволюціонерах“. Ця годі, коли ми розійшлись з „боротьбистами“, і розійшлися не стільки ідеологічно, скільки через тактичні й інші дрібниці. Поділяючи їхню позицію ідеологічно, я не пішов за їхньою тактикою, бо метод роботи вони взяли неправдивий, негромадський. А одірвавшись від мас, вони мусили злитися з К. П. Б. У.*) Ваш метод так само веде до К. П. Б. У., а я не переконався, що К. П. Б. У. правдивіше намічає шлях будівництва соціалістичного життя, ніж У.П.С.-Р., а тому знов залишаюся при „контрреволюційній“ масі партії.

Маю відомості з Моск. Сов. Місії, що т. Шгефан працює там. Чи робить він це за згодою З. Д., чи ні? Чи допускає

*) Ми наперед знали, що взята тактика до того доведе і знаємо, до чого доведе Вас Ваша.

З. Д. можливість співпраці членів партії з Москов. совіт. владою до того часу, поки товариші з Ц. К. сидять у вазниці?

Важко в нього кращого. З щирою пошаною

8. VII. 1921 р. Прага.

Н. Григорійв.

Р. С. Коли цей лист був уже написаний, то я довідався з певних джерел про ті заходи, які робив п. Жуківський (член Закорд. Делегації) у Празі на цих днях для підкупу студентів на бік III. Інтерна. та підтримання сов. влади.

Це така мерзота, якої я ніколи не допускав. Огже, товаришу, коли Ви щиро кличете мене до того, щоб „ратувати партію від пропасти, в яку штовхають її наші політичні вороги й свої „себелюби та інтригани“, коли Ви щиро кажете „геть к чорту демагогію й політичне шарлатанство“, то подбайте про те, щоб люди, коло яких Ви близько стоїте, не купували у голодних студентів „політичних переконань“ для підгримки свої політичної лінії.

Це така мерзота, яка не дозволяється не тільки соціалістичним сумніям, а навіть буржуазним. Я ж отверто кажу, що ніколи не повірю в соціалізм людей, які спекулюють на голодних шлунках нещасного вимученого студентства. І до того часу, поки Ви будете з ними м'яти про цю ганебну справу, я не зможу відрізнати Вас від них. Я шаную політичних ворогів, шаную волю переконань, шаную прав на помилки, але здібність на підкуп річ недопустима. І з тим я буду боротися. Я не хочу, щоб через присутність у партії, до якої належність я вважаю за честь для себе, були люди, що орудують підкупом, бо тоді всякий матиме право вважати й мене за підкуповувача або підкупленого.

Роскриття цієї справи буде зроблено мною не тільки перед партією, а й перед громадянством взагалі, бо справа вже вийшла поза межі партії через те, що підкупом хотіли привабити людей і непартійних.

Н. Григорійв.

В. Постанова Закордонного Комітету і Пражської Групи У.П.С.-Р. з 29. червня 1921 року.

Заслухавши й обмірковуючи інформації з України, подані посланцем Ц.К.У.П.С.-Р. т. В., Зак. Ком. У.П.С.-Р. і пражська група констатує, що:

1. Україна, як і раніш, перебуває під фактичною московською окупацією. Українські трудові маси терплять тяжку політичну й соціальну незолу. Так звичай уряд Московського, хоча й іменується українським, насправді залишається експозитурою Московського уряду для використання України в московських інтересах, а тому без розпоряджень з Москви нічого не робить. Розпорядження ж ті направлено проти інтересів українських трудових мас.

2. Окупаційно-комуністичний режим на Україні до щенту зруйнував народне господарство й через свою хижацьку та псевдо-комуністичну і антисоціалістичну систему нездібний налагодити його жадним способом.

3. Режим московської окупації та примусового комунізму так обурив і розлютив трудове населення України, що воно не припускає й думки про примирення з ним і провадить рішучу боротьбу всякими способами, як з московською окупаційною владою, так і з експозитурою її — урядом Раковського.

4. На Московщині комуністична влада так само обурила проти себе все трудове населення своєю нерозумною політикою та невмінням господарювати, і тримається лише збройною силою.

5. Ратуючи себе від загибелі, Московська Комуністична влада користується Україною, як ласим шматком для підкупу своїх противників. Коли польський наступ загрозив їм поваленням, вона загодила Поляків українськими землями, віддавши буржуазно-капіталістичній Польщі Галичину, Волинь і Холмщину. Тепер, коли ясно повсталала загроза від господарської руїни, вона, рішуче борючись з демократією й соціалістами України та Московщини, мириться з європейськими капіталістами і, щоб приманити їх до себе, продає їм у неволю укр. труд. люд Донбасу, Катеринославщини й інших околиць України, віддаючи їх в концесію європейському капіталові.

З цього ясно видно, що політика московських комуністів на Україні є виразною егоїстично-шовіністичною політикою московського імперіялізму, який за ради власних вузько-національних інтересів продав велику частину укр. труд. народу в неволю польським поміщикам і продає зараз другу частину його в неволю європейському капіталові.

6. Егоїстично-шовіністична політика московських комуністів на Україні остаточно знищує всі здобутки української революції — національну й соціальну волю. Це сталося в наслідок того, що українська революція увесь час відбувалася під впливом московської і не створила свого окремого революційного осередку, який би керував нею в інтересах укр. труд. мас. Доли українських селян і робітників опинилися в руках московського революційного центру. Той же центр, хоча й прикривався лозунгами інтернаціоналізму, по суті своїй завжди був перш за все московсько-державною владою. Досить було виявнутися небезпеці проти деяких чисто московських інтересів, щоб московський революційно-соціалістичний інтернаціональний осередок явно виявився як звичайна московська егоїстично-шовіністична влада, що інтереси українських трудових мас продала за вигоди московської національної державности та власної користи.

7. Трудове населення України, відчуваючи на собі всю загибельність егоїстично-імперіялістичної політики насильства московських комуністів і не бажаючи опинитися в ярмі будь яких капіталістів, провадить рішучу боротьбу з існуючою на Україні владою всіма засобами, домагаючись 1) скасування політичного й економічного насильства над трудовим людом України, 2) утворення виборної народньої влади працюючих по радянсько-трудої системі, та 3) закріплення землі й засобів виробництва за працюючими. Не маючи власного революційного осередку, який би дав їм правдивий провід в боротьбі за со-

ціяльну й національну волю, воно захищається від всяких напасників самотужки й неорганізовано. Такий спосіб боротьби не доводить до бажаних наслідків і не гарантує їх в майбутньому. Роспорошені народні виступи й повстання проти насильників використовуються тільки реакцією та контр-революцією, дезорганізують та виснажують народні сили та загрожують поворотом старого ладу.

Все це покладає на укр. революційні соціалістичні сили обов'язок взяти в свої руки провід стихійним визвольним народнім рухом і направити його по такій стежці, яка б вивела його з суточок, куди запровадили його московські комуністи, щоб він перестав бути об'єктом куплі продажі московських комуністів, не допустив повороту на Україну реакції та став суб'єктом права, волі і творення життя на Україні.

8. Досвід революції показав, що орієнтація на стороні сили, хоч би й революційні (московські комуністичні) приводить до негативних наслідків. Комуністична Московщина так само торгує кривавицею українського труд. люду, як і капіталістична Європа. Отже єдиною орієнтацією укр. револ. сил є орієнтація на свої народні трудові маси. Все це рішуче вимагає утворення власного революційного осередку для дальшого проводу українською революцією.

9. Вище наведені факти й висновки стверджують правдивість попередніх рішень еміграційних груп У.П.С.-Р. про необхідність консолідації українських революц. соц. сил, які би створили осередок для проводу українською революцією й направили її на шлях боротьби за справжню соціальну й національну волю укр. труд. мас.

7. Постанова Закордонного Комітету Укр. нар. соц.-рев. в справі виїзду на Україну Закорд. Делегації Укр. нар. соц.-рев. проф. М. С. Грушевського та інших.

З. К. У. П. С.-Р., який об'єднує всі партійні організації в Галичині, Польщі й Чехословаччині і має безпосередній зв'язок з Центральним Комітетом партії, довідавшись з газет про від'їзд пп. Грушевського, Шрага, Чечеля, Христюка і Штефана на Україну для співробітництва з існуючою там окупаційною владою, заявляє, що:

1. Цей від'їзд відбувається без відома і згоди Ц. К. партії, а також і закордонних її організацій.

2. Цей від'їзд у той час, коли члени Ц. К. партії сидять у в'язниці окупаційної влади за виконання свого соціалістичного обов'язку, а цілу партію безпідставно переслідуються, як „контр-революційну“, являється демонстративним нетактом і зрадою партії, а тому вищеназваних осіб ніяким робом членами партії українських соціалістів-революціонерів далі вважати не можна.

3. Відсутність заяви названих осіб про їх вихід з партії свідчить про їх нечесний намір прикрити особисту політику партійною назвою.

Закордонний Комітет Укр. Партії Соціалістів-Революціонерів.

8. Відбитка з ч. 9. „Борітеся — поборете“.

Означена вище постанова Закордонного Комітету в справі виїзду на Вкраїну б. членів закордонної делегації У.П.С.Р. спричинилася до появи відбитки з ч. 9 „Борітеся — поборете“, що пущена в світ екстренно, раніш ніж вийшло саме чергове число того неперіодичного органу. З неї довідуємося, що б. члени закорд. делегації проф. М. С. Грушевський, Чечель, Жуківський та Шраг, ставши комуністами, „приміняють“ дисциплінарну кару над членами партії У.П.С.Р. В голові їхній це зміщується...

З тої відбитки видно:

1. що б. закордонна делегація „розв'язала“ Закордонний Комітет У.П.С.Р.;

2. що б. закордонна делегація „заборонила“ членам партії приймати жадну участь в гуманітарній інституції по опікуванню безпритульними біженцями з України, в Українськiм Громадськiм Комітетові в Празі;

3. що б. закорд. дел. „розв'язала“ комітет по консолідації радянських партій України і пражську групу У.П.С.Р.;

4. що т. Шаповал М. Ю. в своїй партійній діяльності ніби допущався а) інтриганства, б) кар'єризму, в) політичній безпринципності, г) опортунізму і, нарешті, ще останній смертний гріх д) порушення партійної дисципліни;

5. що вона, б. закорд. делегація, членів Закордонного Комітета — Микиту Шаповала, Ничипора Григорієва, Олександра Мицюка та Г. Грицяя — карає: позбавленням прав партійної діяльності Григорієва, Мицюка та Грицяя, а М. Шаповала — позбавленням права реєстрації в якій небудь партійній закордонній організації і представленням Центр. Комітету виключити його на завжди з партії.

Все те, розуміється, ніким не визнане, в цій книжці знайшло собі достойну відповідь.

9. Відповідь Закордонного Комітету У. П. С.-Р. на „Відбитку“ з ч. 9 „Борітеся — поборете“.

Українська Партія Соціалістів-Революціонерів відбивав в своїй програмі найповніше й найвиразніше бажання широких трудових мас. Тому в її ряді ставали не тільки свідомі й переконані борці за революційний соціалізм, а, особливо на початку революції, й випадкові прихильники тих чи інших його лозунгів, які стали використовувати партію лише в своїх особистих матеріальних і політичних цілях. Віривши в себе чималу кількість революційно й соціалістично невихованого елемента, партія вводі вгачала свою соціально-революційну фізіономію і підпадала під особисті впливи людей, які нічого спільного не мали ні з соціалізмом ні з революцією. Пролазючи на провідні ролі партійного й загально-громадського життя, такі елементи боролися за владу не як за засіб заведення соціалістичного ладу, а лише ради неї самої, одкидаючи на бік все,

що перешкоджувало досягненню тієї мети, в тім числі й соціалістичні принципи. Замість боротьби за соціалістичні ідеали, вони підшивалися до маючих силу й владу; зрікалися своїх партійних принципів за ради ласки сильніших; замасковували свою політичну фізіономію, аби тільки в різних комбінаціях із скоромивучими чинниками (Тимчасовий уряд, французсько-англійські представники на Ввраїні, а далі Німці) утриматися на вигідних для себе місцях; замість партійної політики переводили політику гурткову, або просто особисту.

В наслідок того одна частина революційних елементів менше трівка і недосвідчена, вірячи в визвольний характер московського комунізму, пішла на співробітництво з ним, зрікшись свого соціалістичного світогляду і злившись з комуністами. Друга частина, ясно бачучи маскування під комуністичними та інтернаціональними гаслами грубого московського шовінізму та імперіалізму, стала осторонь від більшовицького впливу і, залишившись на старих соціалістичних підвалинах, одночасно повела боротьбу як проти реакції, так і проти московського комуністичного насильства.

Тимчасом елементи, що приставали до партії із-за власних вигод, або поволі від неї одходили, або мовчки ховалися по закутках, пристаючи знову до партії тоді, коли вважали для себе вигідним і можливим вести в імені партії гуртківську або особисту політику.

В часи боротьби Директорії з Московською комуністичною окупацією, Ц.К.У.П.С.Р. вислав за кордон особливу делегацію від імені партії для освідомлення закордонних соціалістів про визвольну боротьбу України. Не відомо з яких причин, на чолі делегації поставлено було людину, тоді формально до партії неналежну, що вже в попередні часи виявила відсутність соціалістичного виховання й світогляду й провадила від імені партії політику, яка цілком не відповідала вимогам соціально-революційного світогляду.

Відмовлення Директорії від радянської влади й орієнтація її на Антанту, з одного боку, а небажання московських комуністів мирно розв'язати справи, з другого, змусили У. П. С. Р. порвати з концепцією У.Н.Р. і, не пристаючи до сучасної окупаційної влади на Вкраїні, піти в народ для пропаганди своїх соціалістичних, а не комуністичних ідей.

Відозви Леніна й Троцького в українській справі, декларативне визнання більшовиками самостійності України (грудень 1919 р.) дали підставу не тільки У.П.С.Р., а й широким колам українського громадянства підписати декларацію про згоду льовляно працювати на культурній ниві під українською радянською владою. Віра в можливість порозуміння українських революційних сил з московськими комуністами особливо зміцніла за кордоном і привела до утворення блоку У.П.С.Р. з У.К.П. Однак, швидко виявилось, що У.К.П. тягне до К.П.б.У., і блок розірвався (4—5 липня 1920 р.). Потребу розриву блоку особливо обстоював член Зак. Дел. Чечель. Незабаром з України наспіли вістки від членів Ц. К., з яких виявилось, що декларації московських комуністів про самостійність України

й невтручання Московщини в її справи були звичайнісеньким обманом. У.П.С.Р. ніколи окупаційною владою легалізована не була, ві в центрі ні на провінції, як то пише Закорд. Делегація. Ні Ц. К. ні провінціальні організації ніколи на легальному стані не були, хоча Ц.К.У.П.С.Р. справді вживав заходів до порозуміння з комуністами. Хоча в Кам'янці між місцевими організаціями У.П.С.Р. і комуністичними в зіму з 1919 на 1920 рік й існували близькі стосунки, хоча організація У.П.С.Р. справді допомагала комуністичній морально, а непартійні організації, наприклад земські — допомагали й матеріально, однак це не спинило комуністів, як тільки вони по відступі поляків стали до влади, перед арештами членів У.П.С.Р.

Ц.К.У.П.С.Р. увесь час конспірувався в Києві. Коли ж тт. А. Степаненко й Часник, не поінформувавшись на місці про відносини, прибули через польський фронт з Кам'янця до Києва й отверто пробували забалакати з К.П.б.У., то тим самим не-свідомо спричинилися на вихід Ц. К. із підпілля, опісля чого він був заарештований більшовиками. Це виразно показує, що щирі відносини й бажання спільної праці в оборону революційних здобутків були тільки з одної сторони, зі сторони нашої партії. Що до К.П.б.У., то вона увесь час була проти порозуміння. З огляду на вищенаведене в „Ворітеся-поборете“ (ч. 3) надруковано було статтю т. Шаповала „Світова революція, Росія й Україна“, в якій політика московських комуністів визнана об'єктивно контрреволюційною. То був не особистий погляд т. Шаповала, а й усієї Закордонної Делегації У.П.С.Р. Тієї думки держаться й Ц. К. партії, який 20 червня 1920 р. підписав протокол переговорів з представниками партії російських соціалістів-революціонерів на Україні про навізання певного контакту праці для захисту здобутків революції.

Закорд. Делегація пише, буцім то „багато наших партійних товаришів... не витримало взятої перед тим лінії порозуміння й співробітництва з К.П.б.У., звязалися з петлюрівською акцією й після того, як військо Петлюри, переможене Російськ. Соцітським військом, мусіло уступитись за Збруч, ці товариші в значній скількості потяглися за ними під знаком підтримки У.Н.Р., заклавши в Галичині й Польщі ряд емігрантських організацій“. Справа стояла зовсім не так: 1) не товариші не витримали взятої лінії порозуміння, а К.П.б.У. одкинула її, про що Зак. Делегації відомо з „Листа до партійних товаришів“, 2) жадного звязку з петлюрівською акцією не було, через що саме наші партійні товариші арештовувались петлюровськими агентами, 3) за Збруч партійні товариші вийшли нелегально, рятуючи своє життя від свавільства комуністичних комісарів і не маючи нічого спільного з петлюровщиною.

Закорд. Делегація ставить під „знак У. Н. Р.“ партійних товаришів, що силою обставин змушені в голоді і холоді переживуватись випадково там, де перебувають евакуовані установи У.Н.Р., хоча й має на руках постанову І-ої Тарнівської конференції, де виразно зазначена їхня позиція. Тим часом, себе Зак. Дел. „під знак У.Н.Р.“ не ставить, хоча більшість її членів і досі живе на кошти, одержані зі скарбниці У.Н.Р., а де які

з них перестали бути офіційними урядовцями У.Н.Р. значно пізніше, ніж багато з тих, кого Зак. Дел. ставить „під знак У. Н. Р.“

Члени У.П.С.Р., які опинилися на чужині через те, що партійна політика вироблялася й переводилася не партією, а окремими гуртками та навіть особами, а відповідальність за їхні помилки мусіли терпіти на собі всі члени партії, категорично стали на позицію недопущення до дальнішого „гуртківства“ в партії, особистої політики, дрібного політиканства й т. п., бо раз всі члени партії однаково відповідають за партійну політику, то всі мусять брати й однакову участь у виробленні тієї політики, аби не траплялося так, що одні члени тісним гуртком „політикують“, роблять помилки, а потім спостерігши наслідки своїх помилок, завчасно ховаються за кордон, або в підпілля, а решта партійної маси розплачується своїм життям за ці помилки.

Для того члени У.П.С.Р. емігрували на конференції в Тарнові (грудень р. 1920) ухвалили: для об'єднання закордоном партійних сил і утворення виборного адміністративного органу всієї перебуваючої закордоном партійної маси скласти Закордонний Комітет. Зважаючи ж на існування призначеної Ц.К. Закордонної Делегації, доручено було т. т. Григорієву й Ржепецькому підняти справу організації виборного органу партійного керування закордоном перед закордонною партійною конференцією в Празі. Для того ж, щоби випадкові елементи не збивали надалі партійну масу на еміграції з принципових партійних соціально-революційних позицій, Тарнівська конференція ухвалила, аби на еміграції не приймати до партії жадних нових членів, а лише реєструвати старих, які мають певну партійну репутацію.

В січні р. 1921. в Празі відбулася IV. Закордонна партійна конференція. На ній виявилось розходження між Закорд. Делег. й Віденською групою з одного боку, та всіма іншими групами з другого, в оцінці сучасного становища на Україні та в поглядах на тактику партії. Представники партійних груп в Галичині, Польщі і Чехословаччині, визнаючи бажаність порозуміння з московськими комуністами для припинення згубної для соціалізму й революції боротьби між соціалістами й комуністами та між українським і московським трудовими народами, для врятування здобутків революції й спільної оборони від реакції, пропонували, щоб порозуміння це провадилося від імені партії в такий спосіб, аби партія не зрікалася своєї соціалістичної ідеології й не сходила на шлях „боротьбистів“, які згубили самих себе, нічого не здобувши ні для партії ні для українського народу. Разом з тим вони вказували, що передумовою таких переговорів мусять бути звільнення членів Ц.К. з в'язниці, бо такі переговори мусять провадити тільки Ц.К. партії, а не одірвала від партії Зак. Делег.

З. Дел. стала на ту позицію, що треба зріктися всякого ставлення умов і йти на повну капітуляцію та „ласку переможців“. Ті самі особи, що через брак соціалістичного світогляду й виховання за часів Центральної Ради відвернули У.П.С.Р. від влади рад і намовили підшитися під буржуазію, тепер на-

магалися одвернути партію від соціалістичних лозунгів і під- шитися під комунізм. Як тоді їм нічого не варт було одкинути владу рад і, прикриваючись іменем партії, запобігати ласки тодішніх переможців — французьких Табуїв та німецьких Айхгорнів і Мумів, так тепер не тяжко було їм не тільки прий- няти ради, а навіть визвати все комуністичне безладдя й зло- чинство річчю нормальною й потрібною. Вони одвсько легко йшли на ласку як німецько-генеральської так і московсько-ко- муністичної окупації.

Це й виявилось в поглядах Зак. Дел. на сучасну владу на Україні та на відношення її до III. Інтернаціоналу.

Представники груп, стоячи на позиції соціальної революції, диктатури працюючих і радянської системи влади, зазначили, що зараз на Україні не має жадної виборної радянської влади, а є лише окупація, а тому, до того часу, поки влада на Україні не буде виборскою й радянською, вони не визнаватимуть її на- родньою й українською, а боротимуться з нею всіма тими спо- собами, які визнають доцільними. III же Інтернаціонал до того часу не вважатимуть за справжній інтернаціонал робітників і селян, поки він не стане оборонцем усіх прав пововолених народів і не зрічеться 21 пункту. Зак. Дел. сама визнала і иншим пропонувала визнати існуючу на Україні владу, незалежно від її складу і впливів, та йти до співробітництва з нею без жадного ви- магаання гарантій. Коли ж побачила, що групи У.П.С.Р. закордо- ном на це не підуть, то заявила, що не допустить до утворення Закорд. Комітету, бо це загроджує наміченій нею політичній лінії й надалі не збиратиме навіть партійних конференцій, щоб часом більшість на них не пішла проти її політики.

Зважаючи на те, що Зак. Дел. мала на конференції 4 рі- шаючих голоси, прихильна їй Віденська група з трьох чоловіків мала 2 голоси, а Празська група з 10 чоловіків мала тільки 4 голоси; що ж стосується груп з Галичини й Польщі, то від них, що об'єднують більше 50 членів, було тільки 2 представ- ники, голос голови конференції (він же голова Зак. Дел.) завжди давав перемогу думці Зак. Дел. Такою більшістю на один го- лос розв'язано спірні питання на користь Зак. Дел. Таким спо- собом, конференція одхилила й пропозицію про утворення Зак. Комітету, запропонувавши аби групи дали лише свого пред- ставника в Зак. Дел.

Конференція організацій У.П.С.Р. в Галичині й Польщі, що відбулася в лютому, не погодилася з думкою Зак. Дел. про її поповнення, а вдруге ухвалила — утворити для проводу партійним життям закордоном виборний Зак. Комітет. Маючи на увазі розходження з Зак. Дел. в поглядах на сучасне ста- новище на Україні та на тактику партії, і констатуючи відсут- ність розходження в ідеології, конференція в Тарнові ухвалила, аби Зак. Комітет утворений був для закінчення партійного будівництва.

Про свою постанову конференція повідомила Зак. Дел. й Празську групу. Празська група відповіла згодою на утво- рення Зак. Ком., а Зак. Дел. умисно замочала свій погляд на це. Члени Зак. Дел. Грушевський і Чечел в своїх листах до організацій і окремих членів партії в Польщі, з якими мали

інтимніші зносини, намагалися привернути їх до свого погляду на сучасне становище, але у відповідь на те отримали колективного листа „не руйнуйте партії“.

Зак. Дел., переводячи в життя свою лінію угодовства перед комуністами, не вмістила в органі „Ворітєся-поборєтє“ „Листа до партійних товаришів У.П.С.Р., що з довшого часу перебувають за кордоном“, хоча на конференції в Празі обіцяла це зробити. Все це вкупі з глухими чутками про те, що Зак. Дел. веде якісь переговори з московським комуністичним урядом без відповідного обстоювання соціалістичного світогляду; факти з минулого, що ті самі особи раніш зраджували партійній ідеології за ради своєї власної персональної політики — все це створило серед членів У.П.С.Р. на еміграції тверде бажання захистити себе від нових експериментів персональної або гуртківської політики. Через те й ухвалено було на 2-й конференції в Тарнові поспішити з утворенням Зак. Ком., щоб на випадок необережних кроків Зак. Дел. в бік зречення партійних позицій, Зак. Ком. міг заявити, що Зак. Дел. не відбиває настроїв і поглядів всієї партії, а виявляє лише свої власні. Друга Тарнівська конференція за згодою з Пражською групою перевела вибори Зак. Ком. на таких підставах: 1) Зак. Ком. складається з 5 осіб; чотирьох виборних і 1 предст. З.Д. ex officio. 2) Проводить свою діяльність в безпосередніх зносинах з Ц.К. і в контакті з Зак. Дел. 3) На випадок розходжень з Зак. Дел. справа переноситься на роз'язання Ц.К. З цього видно, що ні партійні організації ні Зак. Ком. не мали на меті зазіхати на права Зак. Дел. а лише бажали захистити себе й партію від самочинства Зак. Дел., які вже траплялися раніш.

По утворенню Зак. К-ту в Празі відбулася нарада представників від Зак. Дел. (Чечель), Віден. групи (Штефан), Праж. групи (Шаповал) та груп з Галичини й Польщі (Григорійів). Представник Зак. Дел. згори заявився проти утворення Зак. К-ту. Представник Віденської групи прилучився до нього, а представники груп у Празі, Галичині й Польщі склали декларацію, яка подається тут в купі з тим листом, якого розіслав Зак. Ком. до партійних організацій через Краєвий Ком. У.П.С.Р. Представник Зак. Дел. жадної відповіді на декларацію не дав. Зважаючи на те, Зак. Ком. ухвалив розпочати свою діяльність, спираючись на партійний статут та ухвали конференцій в Тарнові, і запитати директив у Ц.К. Про своє рішення він повідомив ті організації, які його вибрали, запитуючи їхньої думки. Вони підтвердили свої уповноваження на існування Зак. К-ту. Через те, що Зак. Дел. стала на ґрунт ігнорації Зак. К-ту, він не мав з нею жадних зносин, а вів їх лише з тими організаціями, які його вибрали та з Ц.К. Пославши до Ц.К. повідомлення про все, що сталося, Зак. Ком. прохав у нього відповідних директив і ухвалив, до отримання їх, не виступати ніде на зовні партії, щоб не виявляти перед сторонніми очима розходжень, які гадав, будуть усунені певною директивою Ц.К. Однак Зак. Дел., не маючи жадних директив від Ц.К., що далі яскравіше виявляла своє підлецування до московських комуністів. Перші вістки про арешт членів Ц.К. члени Зак. Дел. називали „бабськими сплетнями“. Коли появилися друковані

справоздання про інсценіровку суду над ними за діяльність Центральної Ради, п.п. Грушевський, Чечель і Шраг, що склали президію її, замість виступлення в оборону товаришів, стали повторювати ті брехні, якими московські комуністи виправдували свої насильства над нашими товаришами перед європейським соціалістичним та комуністичним світом. Лише після того, як т. Григорійв післав до Зак. Дел. ультимативного листа з вимогою виступити в оборону тих, кого судять за „провини“ Центральної Ради, бо в противному разі він, Григорійв, виступить в пресі не тільки проти тих, хто судить, а й проти б. президії, Центр. Ради (Грушевський, Шраг, Чечель) що сховавшись по кутках, мовчки дивилися на процес над колишньою власною ж політикою, Зак. Дел. спромоглася оповістити в цій справі свою дволичну постанову.

В справі ганебного Рижського миру, Зак. Дел. одмовилась прилюдно виступити з протестом проти насильницького шматування України й продажу інтересів українського трудового люду за інтереси московського комуністичного імперіалізму.

Для того, щоб утворити видимість партійних організацій, які погоджуються з її політикою, Зак. Дел. вживала заходів через проф. Грушевського до того, аби скласти серед Празької групи таємну фракцію галичан, які-б підтримували політику Зак. Дел., коли ж це не вдалося, то через того ж Грушевського Зак. Дел. передавала гроші неналежному до У.П.С.Р. комуністові студентові Вею на утворення ним поза плечима Празької групи організації У.П.С.Р. в Німецькому Яблонному. Коли ж і це не вдалося, то Зак. Дел. через Жуківського пробувала просто підкупити студентів членів групи та інших стати на позицію визнання існуючої на Україні влади українською й підтримувати політику Зак. Дел. Разом з тим Жуківський обіцяв тим студентам від імени „Радянської“ Місії в Празі допомогу й заробіток, конкретно пропонуючи одному із них поїздку в Румунію для здобуття потрібних місії відомостей. Серйозність пропозиції підкреслювалася присутністю перед тим у Жуківського військового аташе одної з „радянських“ місій. Поруч з тим член Віденської групи Штефан з дзволу Зак. Дел. став на службу „радянській місії“ в Празі:

В р. 1920 Зак. Дел. склала проєкт нового програму української партії соціалістів-революціонерів. Програма складена соціально-революційний, а не комуністичний. Через те, що згодом Зак. Дел. поволі змінила свій світогляд і акомунізувалася, вона того програму не друкувала, хоча мала спеціальну постанову закорд. конфер. У.П.С.Р. про надрукування програму в ч. 6. „Ворітеса-поборете“. Вийшло вже число 7 й 8 і навіть „відбитка“ 29-го, а числа 6-го з проєктом програму й досі немає, бо програма той уже „застарів“ і до комуністичних настроїв Делегації не пасує.

Все це свідчило про те, що Зак. Дел. вперто провадить свою гуртківську політику і в переговорах з московськими комуністами зовсім не обстоює інтересів партії, а зрікається соціалістичного світогляду з єдиною метою виговорити собі особств будь які умови співробітництва з московською комуністичною владою. Для того ж, щоб добитися цього, вона виста-

вляла свої пропозиції й погодження не як персональні а як партійні.

Швидко після того в пресі стала ширитися чутка про виїзд Зак. Дел. на Україну для співробітництва з окупаційною владою.

Через те, що не тільки Зак. Ком. і усі інші організації У.П.С.Р. не мали жадних відомостей про яке небудь порозуміння У.П.С.Р. з московською комуністичною владою, бо такого порозуміння й не було, виїзд Зак. Дел. на Україну являвся, коли не провокацією партійних членів, то огидною перебіжкою здеморалізованих любителів влади із партії, імя якої носили, а душею були чужі їй, до щасливих переможців, в надії на „великія й богатыя милости“.

Це змусило Зак. К-т виступити перед громадянством з відповідною заявою, що виїзд п.п. Грушевського, Жуківського, Чечеля, Шрага, Штефана Христюка є не партійною, а їхньою приватною справою і що переведення її без опублікування, що вона не є справою партії, являється вчинком нечесним. В наслідок того Зак. Дел. опублікувала „Відбитку“ з ч. 9 „Ворітєся-поборєте“, в якому висуває цілу низку обвинувачень проти Зак. К-ту, „ропускає“ організації й „забороняє“ партійну діяльність членам Закордонного Комітету.

З приводу висунутих обвинувачень Зак. Ком. заявляє от що:

1) Цілковитою неправдою є, що Зак. Ком. винить Зак. Дел. „за її послідовність у витримуванню лінії визначеної конференціями: бажанню дійти до порозуміння з комуністами, вадержати товаришів на принципах III інтернаціоналу, сприяти скріпленню радянської України“. Як раз навпаки: Зак. К-т і всі партійні організації за кордоном стоять за порозуміння з комуністами, за принципи III інтернаціоналу і скріплення радянської України, але порозумінням вони не вважають влиття партії с. р. в партію К.П.Б.У., до чого тягне Зак. Дел., не вважають 21 пакт за принципи III інтернаціоналу, а московську комуністичну окупацію й комісародержавіє не вважають за Радянську Україну. Цілком неправдою є, що Зак. К-т і групи У.П.С.Р. „вороже настроєні проти радянських республік“. Навпаки, всі свої сили вони покладають на зміцнення радянських республік, але це не означає, що вони мусять насильницьку завоюницьку комісарську окупаційну владу визнавати за радянську, бо це була б найбільша шкода справжній радянській владі. Вони ворожі не до радянських республік, а до сучасної московської комісарської окупації на Україні й борються не з радянською владою, якої ще не має, а з комісарським свавільством і московською окупацією.

2) — IV Закордонна конференція У.П.С.Р. в Празі в січні р. 1921 вся в цілому висловилася проти 21 пакту III інтернаціоналу. Тому незрозуміло, чому Зак. Комітетові вписується в гріх невизнання III інтернаціоналу за справжній інтернаціонал, коли це саме ухвалила 4 партійна конференція разом з Зак. Делегацією.

На цій позиції стоїть й досі і Зак. Ком. і всі партійні організації за кордоном. Визнаючи принципи соціальної революції, диктатури працюючих і радянської влади, положені в основу

організації III інтернаціоналу, вони не вважають можливим солідаризуватися з 21 пактом витвору московської диктатури. За це саме на партійній конференції стягли й Грушевський, Жуковський, Чечель, Христюк і Володимир Залізняк.

3) Зак. Дел. про партійні організації в Галичині й Польщі пише: по всіх групах забуто було ідеологічні підстави, положені в основу недавньої тактики і непомітно для себе вчорашні оборонці єдиного комуністично-соціалістичного фронту зійшли на мавівці угодовства й реакції“. Все це не відповідає дійсності. Ідеологічні підстави партії соціалістів революціонерів не забуто. Про це свідчать постанови всіх конференцій У.П.С.Р. на еміграції, які є на руках у Зак. Дел.—Соціальна революція, диктатура працюючих, радянська влада! Це незмінні лозунги в партії. Говорити про те, що групи зійшли на мавівці угодовства й реакції, а не показувати з ким, де і як це зроблено, по меншій мірі означає відсутність фактичних даних для такого твердження.

4) Зак. Дел. приписує собі честь того, що організації У.П.С.Р. в Галичині й Польщі не увійшли в Раду Республіки. Це теж не правда. Організації У.П.С.Р. не увійшли в Раду Республіки не тому, що це „рішуче заборонила Зак. Дел.“, тому, що вони сами визнали це недоцільним. Зак. Дел. мусить пам'ятати, що від груп з Галичини й Польщі в справі входження в Раду Республіки подано було під розвагу партійної конференції в Празі дві думки з зазначенням, що серед членів У.П.С.Р. в Галичині й Польщі є прихильники й противники обох думок. Також повинна Зак. Дел. пам'ятати, що навіть прихильники входження в Раду Республіки аргументували це не бажанням підтримати її, а лише потребою використати її для пропаганди ідей соціальної революції, диктатури працюючих та радянської влади. (Див. протоколи Тарнівської Конференції від 20—24 лютого 1921 р.) і то лише в тім разі, коли би входження з такою метою дозволено було Ц.К. партії.

5) Із протоколів партійних конференцій в Галичині й Польщі Зак. Дел. добре знає, що вони обговорювали не концепцію У.Н.Р. а те, чого вимагає від них світогляд соціалістів революціонерів — Українську Самостійну Соціалістичну Радянську Республіку, твердження в тому, що ті організації стояли під знаком У.Н.Р.*, є недостойною інсинуацією.

6) Зак. Дел. винить Зак. Ком. і його групи в зігзагах та в тім, що вони „сходять з соціалістично-революційної позиції“. Себе-ж вона виставляє оборонцем чистоти партійних принципів. Наскільки це справедливо свідчать факти.

Члени Зак. Дел. за Центральної Ради виступали проти влади радам, підчас гетьмана виступали проти повстання, коли ж повстання сталося, засудили його, за Директорії ввели партію в II інтернаціонал, далі без відома партії вивели її звідти, на партійних конференціях виступали проти 21 пакту III інтернаціоналу, а тепер за це саме обвинувачують Зак. Ком. Така політика вважається політикою беззігзаговою. Політика членів Зак. Ком. що на позиції радянській, а не окупаційної влади непорушно стоять ще з часів Центральної Ради (свідками чого

можуть бути члени Ц.К. К.П.Б.У. Пятаков, Гамарнік, Затонський) називають „зігзагами“.

Оті самі зігзаги, які витворювала група людей Зак. Дел., а за які мусіли розплачуватися життям не повинні члени партії (Пугач, Зарудний, Щириця, Корж, Мотузенко, Березняк і інші.) і змусила членів У.П.С.Р. критично поставитися до діяльності зазначеної групи і взяти її під партійний контроль, не даючи нікому монополію на самочинність. Це їм не сподобалось звиклим до безвідповідального політиканства людям. Забувши, що належать до партії соціалістів-революціонерів, вони п'ять чи шість своїх персон поставили вище тієї маси партійного колектива, який опинився за кордоном, і відмовились прислухатися до його голозу. Говорячи про владу радам, вони навіть, як московські комуністи, в партійнім житті не допускають тієї влади рад, а намагаються запровадити комісародержавіє. Це найкращий свідок їхнього несоціалістичного світогляду, бо де нема громадскости, там не може бути соціалізму.

Бачивши це, партійний колектив відмовився визнавати їхню „владу“ над собою і для провадження своїх справ утворив виборний орган. Зроблено це не для розкладу партії, а для упорядкування її життя й тіснішого зв'язку між партією та Зак. Делеґацією.

Зак. Комітет і організації підняли свій голос не для того, щоб розколоти партію, а для того, щоб підпорядкувати партійний призначений службовий орган директивам Ц.К. й партійній волі.

В справі обвинувачень, висунутих Зак. Дел. проти Т. Шаповала, Зак. Ком. заявляє:

А) На Празькій нараді член Зак. Дел. Чечель з'ясував перед Празькою групою с.р. розходження між групами та З. Д. інтригою т. Шаповала. На це член групи Кондрашенко зложив від імені групи рішучий протест, заявляючи, що т. Шаповал робив лише те, що йому доручала група. П. Чечель після того відкликав свої слова назад. Не зважаючи на це Зак. Дел. знов безпідставно, не подаючи фактів, закидає т. Шаповалові інтриганство. Це більш ніж нечесність!

Б) 1. Т. Шаповал ніколи не намагався зривати 4 конференції в Празі. В більшій опозиції до політики Зак. Дел. на конференції були представники з Галичини й Польщі, ніж т. Шаповал, про що свідчать протоколи конференції. Зірвати конференцію хотіла сама Зак. Дел. коли побачила, що половина членів конференції, не зважаючи на підтасовану виборчу арифметику, не погоджується з її політикою. Про це свідчить і заява Чечеля, що надалі конференцій не буде, бо вони загрожують політиці Зак. Делеґації.

2, Ідею утворення Зак. Ком. подали групи в Галичині з Польщі, а не т. Шаповал, про це є писаві протоколи. Т. Шаповал не „став“ на чолі Зак. Комітету, а був вибраний конференцією груп в Тарнові в порозумінні з Празькою групою.

3. Заява Зак. Дел., що „М. Шаповал бруднив і намагався підірвати авторитет Ц.К. партії“ цілком неправдива.

В) Т. Шаповал ніколи не був виключений з Ц.К., як то пише Зак. Дел. а в р. 1918, коли члени Зак. Дел. під час геть-

манщини переховувалися по закутках, і не знали, що робяться в партії т. Шаповал був членом Організаційного Бюра Центральної течії У.П.С.Р., яка заміняла собою до конференції Ц.К. партії. По постанові партії він в той час підготовляв повстання проти гетьмана.

Г) Український Громадський Комітет в Празі є гуманітарною аполітичною установою, а тому участь в ньому не накладає на членів жадних політичних обов'язків. Зносини з соціалістами різних країн не суперечать програмі соціалістів-революціонерів. Лише московські комуністи виступають проти цього. Обстоювання Зак. Дел. московсько-комуністичного погляду зайвий раз показує, що вона не має власного соціалістичного світогляду, а тільки підшивається під чужий.

Д) До розриву між групами і Зак. Дел. довів не т. Шаповал, а Зак. Дел., коли відмовилась від зносин з Зак. Комітетом, який тими групами був обраний. Зак. Дел. відмовилась визнавати Зак. Комітет, а групи відмовились мати діло з призначеним органом, який не шанує їхнього права на самоорганізацію й самоуправління.

В своїй діяльності т. Шаповал і Зак. Ком. стреміли не до запламування й здискредитування членів Зак. Дел. а до усунення здискредитованих і запламованих її членів від безконтрольного господарювання в партії.

В справі т. Балаша Зак. Ком. заявляє що т. Балаш ні перед ким себе членом Ц.К. не видавав, а лише називав себе передатчиком листа та певних інформацій від Ц.К. На побаченні з членом Зак. Дел. Жуківським, перед подачею інформацій від Ц.К. т. Балаш запитав Жуківського, чи правда, що Чечель виїхав на переговори до Москви і що члени Зак. Дел. стоять на тій позиції, що як Ц.К. не поділяє їхньої політики, то вони вийдуть із Зак. Дел., а можливо і з партії. Отримавши підтверджуючу відповідь, т. Балаш заявив, що позаяк він бачить явне відхилення політики Зак. Дел. від політики Ц.К., а має директиву на випадок такого розходження жадних інформацій, опріч листа, не подавати, то відмовляється далі будь що переказувати. Це все й записано в протоколі, підписанім т. Балашом і членом Зак. Дел. Жуківським.

В справі закидів У.Г.К. та Празькій групі за участь їхніх членів в У.Г.К. Зак. Комітет заявляє:

Неправдою є твердження, що У.Г.К. в Ч.С.Р. утворила організація У.П.С.Р. В організації У.Г.К. взяли участь люде різних партій і безпартійні С.Р. ввійшли в У.Г.К. з тією самою метою, з якою Каменев входив в Комітет допомоги голодаючим, де сиділи Кішкіни й Кускови, з якою Сов. Моск. Уряд звертався до капіталістичних держав за допомогою.

В справі т. з. „Студентського Соціалістичного Гуртка“ і його переговорів з членом Зак. Дел. Жуківським, Зак. Комітет заявляє:

1. Про існування й мету утворення „Студ. Соц. Гуртка“ член Зак. Ком. Григорій був поінформований т.т. Харусем і Веретком в день приїзду Жуківського до Праги для переговорів з тим гуртком, а увесь Зак. Ком. на третій день переговорів поінформований був тими ж товаришами і про зміст переговорів, після чого дав їм директиву переговори припинити.

2. Серед матеріалів розслідування є документальні данні, а) що проф. Грушевський намагався закласти в Празькій групі с. р. потайну „галицьку фракцію, котра б в деяких справах виступала солідарно по певних вказівках“;

б) що Жуківський пропонував студентам українцям таємну службу в Радянських місіях;

в) що Зак. Делегація, з огляду на своє скомунізовання, припинила видання „Ворітєся-Поборєте“, бо воно має с.-рівську марку й по змісту „після ситуації, яка склалася за кордоном, не відповідає своєму призначенню“; Замість того, Зак. Дел. через проф. Грушевського видала допомогу Віденській Драгоманівській Громаді на видання буцім то студентського органу цілком комуністичного напрямку, де фактичними співробітниками і редакторами мали бути члени Зак. Делегації.

3. Всі матеріали розслідування будуть передані на остаточне рішення Ц.К. або з'їзду партії.

В справі „ропуску“ партійних організацій та „заборони“ партійної діяльності членам Зак. Комітету. Зак. Ком. заявляє:

1. Службовий призначений (і дотого неправно) орган партії Зак. Дел. не має права розпускати партійних організацій. Таке право належить лише правомочним виборним органам партії. Партійні організації існуватимуть доти, доки сами себе не розпускають, або поки їх не розпустить партійний з'їзд.

2. Зак. Ком. існуватиме доти, доки його не скасують ті партійні організації, які його утворили.

м. Прага. 16/IX 1921.

Закордонний Комітет У. П. С. Р.

10. Постанова партійної конференції У.П.С.Р. в Тарнові від 11. липня 1921 р., відносно поведінки Закорд. Делегації і позицій Закорд. Комітету.

Конференція Укр. Соціалістів революціонерів перебуваючи на терені Польщі й Галичини обміркувавши циркулярний лист Зак. Дел. до всіх партійних організацій У.П.С.Р. за кордоном від 10. червня 1921 року разом з заявою Секретаря Зак. Дел. на нараді 21—23 травня б. р. в Празі, ухвалила:

1. Одноголосне рішення попередньої Конференції про необхідність і негайність переведення об'єднаної партійної роботи як за кордоном, так і на Україні, і утворення для цієї мети Зак. Ком., — підтвердити і визнати безумовно доцільним.

2. В своїй організаційній роботі, як всі партійні організації за кордоном так і Зак. Ком. повинні керуватись головними засадами програму і тією лінією політичного поведіння, яка вкреслена Ц.К. у „Трудовій Республіці“ від 20 травня 1920 р., а також додаткових повідомленнях Ц.К. У.П.С.Р. тов., які перебувають на терені Польщі й Галичини листовних, а також через т. Балаша.

3. Конференція констатує розходження з Зак. Дел. в дуже важливих питаннях партійної тактики, але вважає, що Зак. Дел. занадто широко й глибоко тлумачить своє формальне право повновастного представника Ц.К. за кордоном особливо при сучасних умовах становища партії, бо право це перевертається

в свавіля, коли вищі органи довірря не прислухаються до життя й голосу партії і не рахується з нею.

4. По найважливішим питанням партійної тактики і ідеології вищі органи партії в випадках свого розходження зі значною частиною членів партії повинні винести вирішення цих питань на з'їзд або референдум для виявлення поглядів більшості. Неможливість здійснити це зараз ще не дає права вищим органам розв'язувати ці питання виключно самостійно, а тим більш циркулярними приписами, та обвинуваченнями місцевих організацій в порушеннях дисципліни і заставляти їх думати і робити так, як їм приказують. Такі методи роботи дійсно підривають дисципліну в партії убивають цілком зріст її розвитку і самодіяльності її членів.

5. Зусилля Зак. Дел. тягнути партію до співпраці з Московськими більшовиками та до підпорядкування її ІІІ-му Московському Інтернаціоналові, Конференція партії визнає шкідливим і доручає Зак. Ком. вжити заходів до припинення цього напрямку діяльності Зак. Дел., шляхом неспіціальним, а в випадкові неможливості досягнути порозуміння офіційно заявити про перевищення Зак. Дел. наданих їй прав і порушення нею товариського довірря.

6. Роботу по консолідації українських соціалістично-революційних сил, а також і співзвучних їм сил інших країн, Конференція визнає необхідною і доручає Зак. Ком. провадити її й надалі, стоячи розом з тим непохитно на головних ідеологічних засадах партійного програму та на захисті інтересів українських трудових мас без різниці національностей.

Підписані Голова Конференції (підпис).

Секретар (підпис).

11. До Закордонної Делегації У.П.С.Р.

На лист Зак. Дел. від 10. червня 1921 р. в справі заснування Зак. Ком. президія пражської організації У.П.С.Р. має честь повідомити, що Пражська організація 1. липня ц. р. в присутності представника від Ц.К. тов. Балаша обміркувала Вашого листа і внесла слідуячу резолюцію:

„Заслухавши листа Зак. Дел. від 10. червня ц. р., обміркувавши зміст його в зв'язку з зачепленими в ньому справами щодо Зак. Ком., консолідації українських рев.—соціалістичних сил, переконались на підставі інформацій тов. Балаша, що Пражська група стояла і стоїть на позиції, цілком відповідаючій політиці Ц.К., а також привнявши на увагу суперечність політики Зак. Дел. до партійної позиції і з окрема дивовижні методи Зак. Дел. у відносинах до партійних організацій і згубивши надію на те, що Зак. Дел. ці методи змінить, Пражська організація У.П.С.Р. постановляє:

1. В дальшу дискусію з Зак. Дел. не входити.
2. Політики її не підтримувати.
3. Керуватися далі вказівками тільки Ц.К. і Зак. Ком.,

4. Прохати Зак. Ком. довести про це до відома Ц.К. з проханням про призначення ва кордоном партійного представництва, котре виявляло-б волю партії і вело політику Ц.К.

5. Постанову цю довести до відома Зак. Дел., подати иншим групам У.П.С.Р. за кордоном і по можливості опублікувати в соціалістичній пресі⁴.

Подаючи цю постанову Празької організації У.П.С.Р. до відома Зак. Дел., президія вважає за свій обов'язок повідомити, що метод поводження Зак. Дел. і її окремих членів з партійними організаціями і окремими товаришами виключає можливість товариської дискусії, чому президія не має змоги вступати з Зак. Дел. в річеву критику положень, висловлених Зак. Дел. в листі від 10. червня ц. р.

Празьська організація У.П.С.Р.

12. Постанова Краєвого Комітету У.П.С.Р. Польщі й Галичини і Тарнівської організації з приводу циркулярного листа Зак. Дел. У.П.С.Р., надрукованого у „Відбитці“ з Ч. 9. „Борітєся-поборєтє!“

Ознайомившись з циркуляром Зак. Дел. У.П.С.Р. від 3-го серпня 1921 р. та протоколами її засідань, Краєвий Комітет і Тарнівська організація У.П.С.Р. констатують що Зак. Дел. занадто суб'єктивно і неправдиво освітлює процес революції на Україні, а разом з тим і ролю партії в ній. Кидаючи як цілій партії так і великій частині її членів лише обвинувачення в хиткості їх революційно соціалістичної ідеології та змінчивості тактики, через що будімто заарештовано Ц.К. партії, Зак. Дел. всіма силами словесної еквілібристики захищає концепцію, що „в інтересах світової революції конкретні інтереси української революції наказували і наказують звязати долю трудових мас України, шляхом щирого, трівого порозуміння з московськими комуністами, як з реальною і найближчою соціалістичною революційною силою⁴“. Ця концепція як раніш так і тепер відкидається Краєвим Комітетом і організацією, бо довшим досвідом і численними фактами переконані, що „щирого і трівого порозуміння“ бути не може. Арешт товаришів членів Ц.К. і „соціалістичний“ суд над ними — вважаємо вчинками негідними і ганебними про що треба голосно заявляти і проти чого треба боротись всіма засобами. Що ж до діяльності Зак. Дел. по втягненню партії до III московського Комінтерну помимо волі Ц.К. і величезній більшості місцевих організацій, з одночасним афішуванням своєї солідарности з більшовиками — то Краєвий Ком. і Тарнівська організація вважають її порушенням партійної тактики і знущанням над арештованими членами Ц.К., що більше року животіють у більшовицькій вязниці.

Так само безпідставне обвинувачення членів Зак. Ком. в веденні буцим то персональної партійної політики серед місцевих емігрантських організацій, в той час, як робота Зак. Ком. спирається на однастайних вимогах цих організацій — вважаємо лише роботою деструктивною і скерованою на овідоме розбиття партії.

Зважаючи на все вищенаведене, Краєвий Комітет У.П.С.Р. Польщі й Галичини і Тарнівська організація, стоячи твердо на партійному програмі та додержуючись партійної тактики, яка є наслідком ганебної і надзвичайно шкідливої політики московських більшовиків, відносно трудових мас України, ще раз підтверджують свою солідарність з постановами конференції від 11, липня 1921 р. організацій У.П.С.Р. перебуваючих на теренах Польщі й Галичини, висловлюють своє довіря Зак. Ком. і вважають його організаційну і партійну роботу доконче необхідною.

Разом з тим Краєвий Ком. і організація вважають необхідним, аби на „Відбитку“ з Ч. 9 Зак. Ком. в найкоротшому часі було виготовлено вичерпуючу і ґрунтовну відповідь для оголошення в партійній пресі.

Щож торкається постанов Зак. Дел. про позбавлення партійних прав товаришів, які беруть участь в Зак. Ком., та про роспуск Празької організації і Закоркома, то вони вважаються незаконними і не підлягаючими виконанню до розв'язання цієї справи Ц.К., з'їздом або конференцією партії.

2. жовтня 1921 року.

13. Протокол засідання Ченстохівської групи У.П.С.Р. від 12. жовтня 1921 року, на якому обмірковували:

А. Обіжник бувшої Зак. Дел. до всіх організацій У.П.С.Р., що випущений окремою відбиткою з Ч. 9.

У х в а л и л и :

1. З великим жалем констатуємо хибну працю був. Зак. Дел., яка на поведі гнобителів нашого народу — московських окупантів більшовиків пішла шляхом руйнації нашої партії, що ставить своїм завданням остаточне визволення всього народу з капіталістичного й самодержавно-мілітарного поневолення.

2. Висловлюючи своє обурення з приводу ганебної поведінки б. Зак. Дел., ми рішуче протестуємо проти узурпаторських постанов про виключення з партії наших товаришів: Шаповала, Григорієва, Мипюка та инш. В купі з цим нашим товаришам Шаповалові та иншим і взагалі Зак. Ком. висловлюємо своє найщиріше співчуття з приводу нанесених їм безоглядними постановами б. Зак. Дел. зневаги. Одобряючи напрям діяльності Зак. Ком., що високо намагається піднести прапор визволення народів від капіталістичного й окупаційного насильства, ми рішуче будемо їх підтримувати в цій боротьбі.

3. Вимагати від Ц.К. У.П.С.Р. негайного притягнення до партійного суду б. членів Зак. Дел. та усунення їх від усякої партійної праці до розв'язання цієї справи.

Голова Ченстохівського Комітету УПСР. (підпис).

За секретаря (підпис).

14. *Постанова Варшавської організації У.П.С.Р. в справі „Відбитки“ з Ч. 9. „Борітєся-поборєте!“*

Варшавська організація У.П.С.Р., ознайомившись з циркуляром Зак. Дел. партії під назвою „Відбитка з ч. 9. „Борітєся-поборєте!“, вважає своїм обов'язком цєю постановою определити своє становище в тій партійній ситуації, яка виникла в наслідок цього документа.

Ми з жалем констатуємо, що праця московського інтернаціоналу — розбиття соціалістичних партій світу, — в рядах нашої партії, при свідомій чи несвідомій допомозі Зак. Дел. закінчилась для нього перемогою. Цю допомогу ми вбачаємо в цілому характері діяльності З.Д. за останні півтора роки, котра виявила в роботі настільки великі різниці з тактикою партії, що майже втратила з нею (партією) спільний ґрунт. З.Д., маніфестуючи свою солідарність з більшовиками, не подумала, що цим самим вона відмежовується від партійної маси і через це тратить свої права на будь які зносини з нею чи то репрезентацію її за кордоном. Ми, яко представники периферії болюче відчували кождий такий крок З.Д., але все таки терпіли, стараючись знайти для неї причини оправдання. Однак появлення „Відбитки“, нарешті, примушує нас зробити відповідні висновки.

Що ж до суті „Відбитки“ то, з обурення відкидаючи негідні соціалістичної етики брудні інсинуації З.Д., по адресі Зак. Комітету У.П.С.Р. і не признаючи правними її постанов що до розв'язання партійних організацій і їх керуючих органів, а також виключення з партії кількох її провідників, — ми ставемо в обороні доброго імені покривджених організацій і осіб, висловлюючи рішучий протест проти подібного поступовання й росправ З.Д., які ведуть лише до руйнації партійного життя і дискредитації У.П.С.Р. перед соціалістичним світом. Разом з цим підтримуючи З.К. ми вимагаємо від нього твердої і непохитної праці за Незалежну Соборну Українську Соціалістичну Республіку, справжню в ній радянську владу, трудовий режим і закріплення здобутків соціальної революції.

Одночасно з цим З.К. має вжити найенергічніших засобів перед Ц.К., аби паралізувати шкідливу діяльність членів З.Д., та реабілітувати партію перед українськими трудовими масами.

Нарешті, в цілях уникнення в рядах партії подібних авантур і „отаманії“, ми вимагаємо провадження партійної роботи в повному порозумінню з місцевими організаціями, які мусять бути інформовані про пляни і наміри керуючих органів чи то шляхом партійної преси, чи то системи обіжників; і, нарешті, домагаємось заведення в партії системи відвітності, згідно якій кождий член партії мусить давати справоздання про свою діяльність перед відповідною організацією.

15. Резолюція Львівської Групи.

Ознайомившись з ч. 9. „Борітеся-поборете“ львівська група У.П.С.Р. з жалем констатує, що:

1. б. З.Д. в супереч з настроями всіх закордонних організацій партії через т. Чечеля побувала таки в ганебній каносі Москві, Харкові.

2. т. Чечель не вибрав гідного революціонера нелегального шляху до чл. Ц.К., що перебувають на волі, а поїхав, як більшовицький чиновник, офіційно і до тих т.т. членів Ц.К. що, будучи засудженими, сидять у більшовицькій в'язниці, розуміється, зі скутими устами для вільної думки.

3. Від них він питався чи признають вони уряд Раковського і продовження мандата З.Д., не розуміючи, що його поведінка відносно їх була в даннім разі цілком провокаційною.

4. А. б. З.Д., після резолюції т.т. чл. Ц.К., сидячих за ґратами в кількості чотирьох, та ще й не відомо хто з них підписався під нею, трубить *urbi et orbi*, що її комуністична позиція і мандат має санкцію Ц.К., — більшість котрого є на свободі, з котрою т. Чечель не бачився, але котра тільки й може давати ті чи інші директиви, чого ні т. Чечель ні б. З.Д. не в силі зрозуміти.

5. Смілий крок Зак. Ком., що відмовив б. З.Д. в праві репрезентувати партію за її (Делегації) комуністичну позицію, знайшов у членів б. З.Д., розгубленість — вони не мали нічого кращого, як змалпувати й собі те, що відносно їх примушений був зробити Зак. Ком. — вони позбавили права партійної діяльності членів Зак. Ком., — до якого кроку ми ставимося з призириством, і не висловлюємо співчуття т.т. Шаповалу, Григорієву, Грицаю та Мицюку лишень через те, що на нашу гадку це могло їх лишень насмішити, а не образити.

6. Нарешті, ми не можемо визнавати за З.Д. проф. Грушевського, Чечеля, Прага й Жуківського, бо вони не пред'явили мандату від Ц.К., що перебуває на свободі, не можемо також і числитись з їхніми директивами, бо вони зв'язались лишень зі „зв'язаними“ членами Ц.К., а не тими, що є на волі і хто без чекістської цензури може від себе давати вказівки на периферію.

28. X. 1921 р.

16. Постанова Зак. Ком. У.П.С.Р. з приводу постанов Ц.К. У.П.С.Р. від 5. VIII. 1921 року. *)

Обміркувавши постанову Ц.К. У.П.С.Р. від 5. VIII. 6. р., опубліковану в ч. 188 „Вперед“, Зак. Ком. ухвалив:

1) ствердити що Ц.К. ставиться до сучасної влади на Україні та до III інтернаціоналу так само негативно, як і З.К. а саме: а) визнає політику уряду Раковського катастрофічною і вважає необхідним заміну теперішньої диктатури К.П.Б.У. дійсною владою українських робітників і селян; б) не погоджується з методами і тактикою Комінтерну;

*) Див. „Вперед“ ч. 188, а також „Борітеся-поборете!“ Ч. 8. ст. 25.
Ред.

2) впрохати докладнішого роз'яснення пакту першого, який „визнає недопустимою участь членів партії у всіх тих комітетах, організаціях чи блоках, які є направлені проти сучасного уряду Радянської України“, оскільки він суперечить пакту другому тієї ж постанови, де „партія (її організації й комітети) обстоює, щоб теперішній диктаторський режим К.П.Б.У. був змінений дійсною владою робітників і селян“, тоб-то, зазначає політичну лінію, яка „направлена проти сучасного уряду Радянської України“;

3) продовження уповноважень Зак. Дел., яка провадить політичну лінію цілком суперечну 2-му і 3-му пактам постанов Ц.К., вважати наслідком непоінформованості Ц.К. з її фактичною діяльністю;

4) прохати Ц.К. негайно скликати за кордоном партійну конференцію для усталення партійної політичної лінії та погодження організаційних справ відповідно партійного статута та соціалістичній ідеології партії.

Листопад 1921 р.

*Закордонний Комітет Української партії
соціалістів революціонерів.*

17. До взаємовідносин між партіями Українських та Російських есерів на Україні.

„Революційна Росія“, орган російських есерів в ч. 2. вміщує звідомлення про переговори між Ц.К.-ми — Української і Російської партії есерів на Україні. Згаданий орган подає, що в квітні місяці 1920 р. в Києві відбулось засідання представництв Ц.К.-тів обох партій. При переговорах виявлялась можливість співдіяння обох партій. Вияснення головних принципіальних точок спільної платформи важких для нас українських есерів, подаємо за „Революційною Росією“ про відношення Російських есерів на Україні до самостійності України і до форми ладу в ній.

На поставлені запитання представниками Ц.К. У.П.С.Р. представникам В.К.П.С.Р. (офіційна назва російських есерів на Україні) про відношення їхньої партії до самостійності України і форми ладу в ній, представники російських есерів заявили слідує: ...що в даний момент, становище Росії таке, що Україна через збіг обставин можливо і на шкоду економічному, військовому і міжнародному своєму положенню, мусить бути самостійною, але вважають необхідним зазначити, що партія російських есерів, як раніш так і тепер глибоко переконана в необхідності федерації України з Росією як по економічним, військовим так і міжнародним умовам. Питання про федерацію завше було незмінним в есеровській програмі, але окреслювалось тільки в загальних рисах. Як раніш так і тепер важний був принцип, а деталі виясняються на практиці. Федерація мусить початись з низу. Есери уявляють, що сформовані державні тіла, як наприклад Грузія, Україна, Східний Сибір, Латвія і т. д. в міру їх утворення увійдуть в федеративні між собою зв'язки.

Есери вважають навіть зайвим з'ясовуватися на необхідності майбутнього федерування з дійсно демократичною, ре-

волюційно-соціалістичною Росією, однак не уявляють собі можливим федерування України, як з буржуазною Росією, так і анархо-більшовицькою.

„Що ж торкається форми влади то партія російських есерів як раніш так і тепер стоїть за народовластя і демократію, але розуміє, що в переходові революційні моменти для здійснення народовластя і утворення умовин, при яких можна провести в життя дійсні принципи народовластя, можлива тільки форма Рад, але вона мусить бути тимчасовою і служити як засіб для досягнення народовластя“.

Вияснення цих двох основних найважливіших питань нослужило для дальших переговорів обох партій. Як подає той же орган, з якого цитуємо нижче передані рядки, в дальших переговорах порушувались вже конкретні питання в числі, яких було і питання про об'єднання обох партій на Вкраїні, найближче співділання яких намічалось в формі федерування обох партій.

В наслідок вищезгаданих переговорів 27. серпня 1921 р. у Києві Ц.К. нашої партії, при участі Голови Губ. організації У.П.С.Р. а тако ж прибувшого в той час з закордону члена Кам'янецької організації т. О. Мицюка, слухав доклад двох членів Ц.К. про переговори з Рос. е.-р. на Вкраїні, які привели до уложення договору між обома партіями. По договору тому рос. есери визнавали самостійність України (це перший пакт), а останнім пактом — У.П.С.Р. не відкидала можливости в майбутньому федерації України з Росією. Після обміну думок, в яким забирали голос т.т. Любинський і Мицюк, котрі стояли на тім що й для майбутнього слід говорити про конфедерацію, але після пояснення докладчиків, що федерацію розуміють в найширшому значінні, яка не має різниці по змісту з конфедерацією, договір нашим Ц.К.-том був ухвалений.

Про дальший хід переговорів і їх наслідки на жаль не маємо відомостей.

Про перший етап переговорів т. Мицюк, як учасник зборів Ц.К., на яких ухвалювався договір, повідомив З.Д., котра в ч. 9 „Борітеся поборете“ на ст. 15 устами т. Чечеля, невідомо з яких міркувань, цьому рішуче заперечує.

Повідомлення.

„Укр. Трибуна“ (ч.ч. 102, 133 і 149) ретельно підсуває читачам сфабриковані нею звістки про „угоду“ укр. соціалістів-революціонерів в Празі з російськими групами Чернова—Керенського. Приплутув до цього Укр. Громадський Комітет і т. М. Шаповала. Головне в цім всім, що „Укр. Трибуна“ стала жертвою містифікації своїх недолугих кореспондентів з Праги. „Соціаліст-федераліст“ О. Саліковський, як і вся партія „соціалістів“-„федералістів“, що оскаженіло виступає проти соціалізму, хоче підживити увагу до своєї партії та до себе безуважними виступами проти неідеальних ес-ерів і таким непевним способом збити собі політичний капіталець. І це в той час, коли лідери с.-ф. ведуть жваві переговори з мілюківцями у... Варшаві (через Бутенка) і Парижі (через Марголіна), авансуючи ка-детам „федерацію“ України з Росією. Ми маємо в цій справі автентичний документ. Опублікування його може дати несподівані для „Укр. Трибуни“ ефекти. Стратегія „соц.-федералістів“ цілком зрозуміла, про що ми при нагоді поговоримо одверто.

Українські ес-ери стоять на своїх програмово-тактичних позиціях і тому не вважають гідним навіть спростовувати вихватки „Укр. Трибуни“, мета і вартість яких для нас очевидні.

Закорд. Комітет У.П.С.Р.

Прага, 3. жовтня 1921.

III. З преси.

Віденська „Воля“, постійна рептілка того, хто більше платить, а в останній час рептілка кандидата в кайзери України, в ч. 6—8 за вересень б. р. в своїм специфічному дусі „пеклується“ справами У.П.С.Р.

На протязі семи сторінок, присвячених нашій партії, вона злорадствує і смакує з цілком природнього, нормального процесу, який зараз відбувається в партії. Оздоровлення партії, яке наступило ціною відтинання таких сухих гильок, якими були так звана права група с.-р. — М. Залізняка й М. Ковалевського з одного боку, та б. Закордонна Делегація, в складі — М. Грушевського, Чечеля, Шрага й Жуківського — з другого, нею вважаються за ліквідацію партії, і само собою за ліквідацію „лівого крила У.Н.Р.“... (ст. 224)

Ми знаємо, що повітній бабі Палажці — Віктору Піснячевському і його монархичній компанії дуже хочеться, аби таки..

...„згинули (с.-р.) хлопці без сліду“...

що вона цим аж галюцінує. Їй здається, що ось, ось вже над трупом ес-ерівської партії

...„злорадісний кракає круг“...

Сумніву в цьому їх бажанні ми ніколи не мали. Але що гетьмансько монархічні кола й самі не вірять в дійсну загибель У.П.С.Р., цієї вайзначніщої з українських партій, видно хоча б з того, як уважно вони ставляться до її партійних епізодів. Так, останні „вибрики“ б. З. Д. знайшли відгук в такій, навіть ілюстрованій, баладі:

Б А Л Я Д А.

Про славетного Барона фон-Грушевський Барбабьянка та хороброго Ріттера фон-Шаповал Оксенштірне.

...Лети хоть до почной звѣзды
А быть тебѣ без бороды...

„Русланъ и Людмила“.

Тільки світ рано вранці на гори упав,
В лісі кракання чути ворон,
Вже в Феслявському замку нараду скликав
Фон-Грушевський славетний Барон.

Перший промінь блиснувши з гірських верховин,
Тільки хмари на хвилю роздер.
Перед старим Бароном стоять як один
Славні лицарі — ліві С.-Р.

Тут і вірний Жуківський, і поруч фон-Шраг,
Там Христия виступає, як слон;
Всі в лицарським убранні з мечами в руках;
Всі чекають — що скаже Барон.

Аж за серце лицарське цікавість взяла;
Що то сталося: чи мир, чи війна?
Чи то може з Москви добра квота прийшла?
Чи вернув знов Господь Супруна?

Всіх славетних бойців нетерплячка бере:
Де то капне живої води?
А суворий Барон тільки бороду тре,
Поглядає туди і сюди.

— О, товариші! — тяжко зітхнувши почав.
— Ви борці за па гергоче ет за па реуг.
— Ох, щоб доларів трохи в кешені я мав,
— З вами цілий би світ перепер.

— Не для балю веселого кликав я вас,
— Не за тим, щоб ділять бариші.
— Ой, приятелі сумний надходить вже час;
— Як згадаю, аж верне з душі.

— Наш перфідний вассал — Ріттер фон-Шаповал
— Нам відмовився дань принести;
— І на нас цей шакал, цей ганебний нахал
— Щей грозиться війною пійти.

— Ох, не можу я спать; і не сісти, ні встать,
— Доки діду не буде капут;
— Як не буде негайно на брамі стирчать
— Голова Шаповалова тут.

— Присягаюсь Раковським і Троцьким самим —
— Іменами всіх наших панів:
— Як тепер не розвієм Микиту як дим,
— То зостанемось враз без штанів.

— Ой ви, лицарі славні, мої паничі,
— Надійшов для вас жаданий час.
— Надівайте шоломи, і остріте мечі,
— Хто на зрадинка піjde з між вас.

Славні лицарі стали — ні взад ні вперед:
Попихають одного один.
Хто зітхає, хто шепне: — Ото марафет.
А чому це вже я, а не він?

— Ти славетний Жуківський, — продовжив Барон.
— Ти за правду підвімеш меч,
— Ти хоробрий був завжди, як пан Ганелон;
— Ти напевне не даш втікача.

— Памятаеш колись у німецьким суді —
— Ти забувсь, бо це було давно;
— Ти боровся і бився, як курка в воді
— Перед тим, як пустатись на дно.

— Памятаеш, як ти ревізором служив?
— Коли ж грошників вийшов запас,
— Ти могутню дулю Петлюрі зложив,
— А загиб приєднався до нас,

Б'ю тобі я чолом: надівайже поком
 Будеш ти вже не Ріттер, а Князь,
 Коли виметеш з Праги зараз помелом
 Шаповальсько-Григорьевську мразь.

Вийшов лицарь Жуківський і очі спустив,
 Пробірають його дріжаки.

— О, Бароне, тобі би я вічно служив;
 — Тільки тут не того... не з руки.

— Я до бою, ти знаєш, лечу як герой;
 — Тільки квоту, прошу, наперед.
 — Шаповал же нахал, як бодне головою —
 — Переломить одразу хребет.

— Я вже й сили такої не маю в руках,
 — Щоби битись з скаженим бичком...
 — Є молодші мене. От хоч Ріттер фон-Шраг —
 — Хай їде на війну ватажком.

— О мій любий фон-Шраг, — возглашає Барон,
 — Мій ти вчитель есерських наук,
 — Чи виходиш на бій за партійний закон;
 — Бо інакше все діло-бамбук.

— Цей перфідний нахал — Ріттер фон-Шаповал
 — Прибере всі доходи в кулах;
 — Не допоможе мені ні Меркур ні Ваал;
 — На піску опинюся як рак.

Виступає фон Шраг, побілів як стіна.
 — Я воляка, яких не знайти;
 — Славна річ та війна, як вгадать Супруна,
 — Заосмотривсь я добре в фюяти.

— Бився я в Будапешті; і в Лондон ціляв;
 — Погуляв по чужій стороні.
 — Але певне, що розуму б зовсім не мав,
 — Щоб з Микитою став до борні.

— Як бодне він чолом, не удержать поком;
 — Розтовче на яєшню мізки.
 — А його самого не діймеш і колом.
 — Ні, мені ця річ не з руки.

— От є Ріттер Христюк — доктор різних наук;
 — Не возить же їм справді мішки!
 — Хай не жалув руз, — добрий виломить буч;
 — Сей Микиту поб'є на шматки.

— Маєш, — каже Христюк, — я від бою відвик;
 — І бодатись ніяк не утаю.
 — А „Причинки“ куди ж? То ж пропадуть на вій,
 — Це вам те ж не повнюх тютюну!

— О товариші, — стиха промовив Барон. —
 — Всі ви крутите, бачу, хвостом.
 — Ну так разом напірм розвалить Вавилон —
 — Всі гуртом; не хрестом, то цестом.

— Гей ви джури, ландскнехти. сідкайте нени.
 — Враз збирайте списи й патики;
 — Вирушаймо в похід, щоб до другого дня
 — Шаповала рознести в шматки!

В сумній невідомій долині,
Межи кам'яних верховин,
В широкій зішлись полонині
Два війська один на один.

Наповнені помсти і злості,
Наїжились всі як коти,
Хотять потрощити вони кости,
Комусь розпорогъ жавоти.

От з півночі військо насуло:
Від славної Влтави ріки,
Ведуть ватажки його сміло,
Гудуть як чмелі козани.

Попереду війська-громади,
Гука, як на муштрі капрал,
Грозять заводать без пощади,
Микита летить Шаповал.

За славним своїм Головою,
Як стражник колись на базар,
Летить Кондрашенко до бою,
Петлюровський экс-комісар.

Зняли вони галас великий,
Підносять мечі, патики;
Грозять понівечити пивки,
В яєшню розб'ють баняки.

Назустріч Феслявського Пана
Дружина і сам Голова;
Летять, як літав на Шолкана,
Колись-то славетний Бова.

Гукають: „Ворітеса“, дружно,
Не жалуймо ми стусанів.
На зрадників вдарим оружно —
„Поборемо“ сучих синів,

Тут збилися хлопці з собою,
Попереду всіх ватажки,
Так сходяться вранці до бою
В отарі громадські бички.

Не знають завязатці рахуби,
Не жалують вражих бонів,
Трощать вони кости і зуби,
Летять черепки з баняків.

Не чути вже сурми і труб.
При світлі нічної зівзди,
Віліють лиш вибиті зуби
Та клапті чиясь борода.

Ніхто не отримав побіду
З завязятих есерських гульмис.
Загинули хлопці без сліду,
Себе потрощили на хмиз.

Затяжко мчання і крики,
Обидва лягли ватажки
Не лишилось жадної пивки,
Щоб вістку подати в Ц. К.

Заме без субсидій державних
 Все діло виходить — бамбуки:
 Над трупами лицарів славних
 Злорадінний кракає крук.

Психології монархістів не доступне розуміння ідейної боротьби. На їх думку скрізь панує фізична бійка — білий царь б'ється з турецьким султаном, або богатирь з богатирем: б'ються кілками, буками, патиками. От в такий середньовіковий спосіб, як проробив ідейний ватажок української буржуазії Віктор Піснячевський в своїм „черговім фарсі“. Не десь там...

...в сумній невідомій долині
 межі кам'яних верховин...

а перед форумом Європи, у Віденському посольстві У.Н.Р. озброєний патином по богатирському стався він з безоружним послом фон-Васильком, і

...„наповнений помети і злости
 найживши вуса, як кіт,..."

(як одностайно доносить преса і віденська поліція) барону фон-Василькові таки справді

...„понівечив пику
 і в яєшню розбив баняки“.

І так, типові для нашої буржуазії елементи, розуміється, себе не вважають зліквідованими. Вони ще приймуть будувати Україну, а як же!!!

Не забуває про нас ще й друга рептілка — „Українська Трибуна“.

Як пригадуємо, віденська „Воля“, в свій час*) так атестувала свою колегу: „навіть на нашій короткій пам'яті Саліковський умудрявся брати і від губернатора Семякіна, і купця Желтобрюхова, і від купця Сінебрюхова, і від Кістяковського, і від Гетьмана, і від Петлюри і від поляків“.

Ото ж на сторінках „Української Трибуни“, яку ведуть оті Саліковські, Лукасевичі, Ніковські etc., раз у раз читач знаходить якийсь наклеп на партію у с.р., або на її окремих членів.

З приводу більшовицького „суду“ в Києві над членами Ц.К.У.П.С.-Р. „Укр. Триб.“ поперед злорадно клепала, буцім то наші товариші на процесі тримали себе не гідно революціонерів. Лишень випадок приніс спростовання, і тим цінніше, що вийшло воно з уст людини, яка постійно твердить: а есерів треба знищити!

Дамо ж слово тому панові, В. Ковалю, (по „Укр. Триб.“ Ч. 134)... „Процес над есерами на всі круги громадянства зробив цілком ялише вражіння, ніж того бажали більшовики“. „Голубовичі“ — так з ненавистю кваліфікує всіх есерів В. Коваль — тримались цілком пристойно. З уст в уста, далі каже В. Коваль, передавалася репліка: „Які причини примусили Вас, есерів, кликати німців на Вкраїну?“, питає в'їдливо Ма-

*) „Воля“ 20/VIII. 21. стор. 177.

нуїльський — „Такі ж причини, які примусили Вас, більшовиків, кликати на Вкраїпу китайців“, відповів Голубович. На протест Мануїльського, Голубович просив записати до протоколу, що його на протязі шести місяців охороняли тільки китайці“.

Нині „Укр. Триб.“ устами якогось Немо б'є на гвалт, що „відломки укр. с.-р., у Празі“ підписали (Horibile dictu!) „пакт“ з рос. ес-ерами.

Не бутербродникам з Саліковським на чолі бути суфльорами, що в тих „пактах“ ес-ерам ставити і як себе тримати т. Шаповалу, чи иншим одвічальним членам партії. З юнацтва і до сідого волосся бореться т. Шаповал за щастя трудової України і не „Укр. Триб.“, не наводячи текстуально ані „пакту“, ані промови питати його, що він робить?

Панове Саліковські і К“, нам не до Вас! Брешить і лайте. Ми гордимось, коли ви нас лаєте, бо величезною б ганьбою для есерів було, як би оті Саліковські, Ніковські etc., стали їх хвалити.

Наша заплакана Ненька може усміхнутись..

Для її врятування засновано на тарнівській Україні аж два союзи, не рахуючи дрібних союзників. Першим то є так званий „Селянсько-парляментарний Союз“, складений з „Соціалістів-самостійників (досить не самостійних), селянських (справдіхutorянських) „соціалістів“ та трудовиків (властиво одного чоловіка, що самотужки несе величезний труд репрезентуючи всю партію з одної людини.)

Це право буржуазний, по виразу „Соціалістичної Думки“, гетьманський бльок.

Другий зветься „Республікансько-Демократичним Союзом“.

Як констатує „Укр. Триб.“, що добре поінформована в складових частинах тарнівщини, між цими двома об'єднаннями немає глибокої різниці. З ч. 7. „Соц. Дум.“ довідуємось, що в склад республікансько-демократичного Союзу входять: У.С.Д.Р.П., власне група Мазепи, партія с.-ф., з бутербродниками Саліковськими..., „всетарнівський“ союз залізничників і поштовиків і, нарешті, таке класове (по Марксу!) тіло, як представництво культурно-освітніх організацій. Одним словом, союз автерпитетний зо всіх боків!

І ось, з самозадоволенням людей, твердо вивчивших катехізис Марксизму в інтерпретації Каутського та Бауера, „Соц. Думка“ розносить, розуміється, У.П.С.Р., яка, по її твердженям перейшла в лягер противників демократії.

Досі прийнято вважати противниками демократії тих, хто стоїть за землю для поміщиків, за фабрики для фабрикантів, і при тім за більш ніж восьмигодинний, робочий день... Тільки демагогія ес-деків могла дійти аж до такого щабля, аби всіх, що навіть лівіше стоять від У.С.Д.Р.П., як в справі земельного, так і в справі робітничого законодавства, причисляти до... противників демократії. Робиться це на тій підставі, що ес-ери, на період закріплення здобутків соціальної революції, стоять за обмеження в політичних правах тих, які безпосередньо зацікавлені в реставрації старого ладу.

Ми не хочемо зараз загального виборчого права, але право безпосереднє рівне, таємне і пропорційне в нашій концепції виборчої радянської системи цілковито заховується.

Як би ми стояли за реставрацію капіталізму на Україні, як то роблять с.-д. групи Мазепи, ми б робили те, що і вони себ то, стояли за п'ятихвостку, чи буржуазну демократію. Але ми проти реставрації, як рівнож і проти реставраторів. І ми, послідовно йдучи, обстоюємо чотирьохчленну (без загального) формулу трудової демократії, вірнійше — стоїмо за ультра-демократію, що на мові де-яких у. с.-д. означає ні більш ні менш, як „противників демократії“. Впрочім, це без пояснень само собою буде зрозуміло для с.-д. групи Мазепи тоді лише, коли між ними і правобуржуазним бльоком таки буде помітна хоч не глибока різниця.

IV. Бібліографія.

О. Мишук. Комуністична Україна. В-во „Життя й Мистецтво“, Львів, 1921 р. 24×32.

Про положення України під більшевицькою владою ми привикли майже повсякденно читати на шпальтах всіх укр. періодичних і неперіодичних органів. Зустрічаємо на них лише огляди поодиноких подій, або освітлення одної якоїсь сторони життя України під більшевицьким режимом.

Брошура „комуністична Україна“ дає нам, правда досить стисло, але всебічно охоплюючий критичний огляд становища комунізму на Україні 1920 і початків 1921 років.

Подана в брошурі критика представляється цінною з того боку, що вона вийшла з під пера не кабінетного журналіста або уривчастого вузького спостерегача, а громадського діяча перебуваючого під комуністичним режимом, маючого змогу систематично і всебічно придивитись до методів запровадження комунізму на Україні.

Не менше цінним являється в ній і те, що автор, виходячи із принципів визволення трудових мас України, передав без лайки, спокійно з повною об'єктивністю про стан як самого комунізму, так і тих мас, які під режимом комуністичним перебувають.

Висока „мита“ комунізму після спостережень автора, виставляється як фіговий листочок для прикриття дійсної мети грабунку українського народу для врятування більшевизму від смерті і цей листочок цинічно викидається на смітник тоді, коли в ньому „надобність міновала“.

Ця брошура являється добрим матеріалом для ознайомлення ширших мас про порятування комуністів на Україні в згаданім періоді.

І' Денисенко.

М. Ю. Шаповал. Революційний соціалізм на Україні. In quarto, ст. 256. Відень, 1921 р.

Укр. с.-р. досі всі сили віддавали практичній роботі, не маючи часу на широкі теоретичні обґрунтування та ідеологічні поглиблення своїх позицій, позицій народницького (не марксистського) соціалізму на Україні. В заголовку названа праця призначена до заповнення зазначеної великої прогалини і трактує револ. народництво в його спеціально українським варіанті.

Почавши з розгалуження соціалізма на дві течії в старий загально-російській діяльності і через викрісталізування ідеї

народництва на великоруським ґрунті автор простежує піонерів українського народництва перше ніж говорять по світогляді нинішнього укр. есерівства, котрому і одведено три чверті книги.

В центрі, розуміється, стоїть проблема соціалізації з корективами, що вносить практика самостійного життя укр. народу. А поруч уділяє значне місце ставшій такою гострою проблемі влади на Україні, трудовим радам. Здається, немає питання револ. соціалізму на Україні, яке б не було автором зачеплено і більш чи менше освітлено.

Не в короткій бібліографічній замітці розглядати увесь багатий зміст цієї нової книжки, її треба прочитати. Тим більш не в такій замітці давати критичну оцінку по существу.

Орудуючи публіцистичним методом, яким так блискучо володіє т. Шаповал, автор захоплює читача не тільки в безспорних, але й в парадоксальних часом твердженнях своєї роботи і загалом дає велику силу матеріала для думання, будить творчість.

Йти ж своєю дорогою, зі своєю думкою, без трафаретів і катехізисів, є заповітом партії.

Книжку читатимуть і представники інших партій вже хоч би й тому, що по тих партіях робляться удари. Її прочитає і просте інтелігент, щоб зрозуміти, як за соціалізацією ідучи наш народ дійшов до суверенності...

О. Мицюк.

Олександр Мицюк. Як боролося Українське селянство за землю. Вібліотека пол.-наук. викл. „Знання“. Ч. 8. Львів, 1921, ст. 19.

Перед нами брошура всього в дев'янадцять сторінок. Здавалось би, що можна сказати в ній по такому широкому питанню? Але автору досить було і цих небогатьох рядків, щоб коротко, зате ясно, познайомити читача з самими різними методами вікової селянської боротьби за визволення землі, на якій воно працює (наведено 19 способів).

Автор каже, що український народ не хоче дозволити їздити на собі й активно, кріваво, до самого краю бореться за свою волю і долю (ст. 18), підтверджуючи це численними фактами з різних часів, і даючи їм свої коментарії, що робить матеріал цікавим і оживляє його зміст.

Велике знищення всенароднього скарбу, яке часто трапляється при аграрних вибухах, авторові, очевидно, дуже болять і тому він на це негативне явище старається розкрити очі селянства, указуючи, що стихійні вибухи рідко коли досягають своєї мети (ст. 17); инша річ позбачення революційного характеру, за ясно усвідомлені цілі та організовані досвідченими керівниками.

Для пропагандистів ідеї революційного визволення землі та молодих селянських керівників ця маленька книжечка по-

служить гарним конспектом-інструкцією, даючи найкращий шлях до перемоги.

До неї кличе автор в його motto: „Борітеся-поборете“.

Я. Зозуля.

„Борітеся-поборете“, Закорд. Орган Укр. П. С. Р. Під редакцією Комітету, Ч. 1—5 і 7—9, 1921 р. Відень.

У Відні вийшло досі вісім чисел неперіодичного органу Укр. партії с.-р. „Борітеся-Поборете“.

Радісно накладалися ес-ери на свій орган, читали і потім розчаровано опускали руки! На пр. М. С. Грушевський в прекрасній статті першої книжки „Укр. партія с.-р.“ робить низький реверанс тим, од кого він вивтік, — кажучи, що ми визнаємо уряд Раковського і не будемо боротися з ним. За яких умовин — коли увесь трудовий нарід наш, боровся, бореться і буде боротися з окупантами! Як виявилось це не спроста! Реверанси де далі переходили в поклони комуністичний навалі. Цілюють караючу десницю, не помічаючи, як це гідко!... Далі гірше. Поволі дійшли до того, що ес-ери без обурення не можуть прочитувати книжки. Одірвані од рідної землі, замкнені в тіснім колі пяти людей, з котрих пишуть тільки троє (Грушевський, Шраг і Чечель), вони, замість поширення кола співробітників, не допускають до праці членів своєї партії (Одхилення статті О. Мицюка „Комуністична Україна“) і відхиляють від співробітництва ліпшого з українських публіцистів, М. Ю. Шаповала, — в міру власного збільшовичення туди ж потягли й орган „Борітеся-Поборете“. Прав п. Пятаков, коли розкривав очі б. Зак. Дел. на її характер в таких словах „Ваша група настільки далеко одійшла від есерівства в своїй ідеології і тактиці, що мало що вас вже звизув з У. П. С. Р.; тому впливає необхідність для Вас вийти з У. П. С. Р. (Ч. 9. „Бор.-Поб.“, ст. 13).

Слідом за авторами так само поволі відходив від есерівства і їх орган „Бор.-Поб.“, одійшов настільки, що вже в ньому не зручно, навіть, надрукувати проєкт партійного програму (ч. 6 через це не побачило світу).

Люде, що цілком стали комуністами, не можуть, розуміється розробляти с.-р. ідеологію.

Це, а також і те, що трьом людям легко було виписатись, є причиною того, що „Бор.-Поб.“ навіть з боку змісту і об'єму зійшло на псп. Досить згадати скандальну по економічній безграмотності статтю проф. Грушевського „На село“ і останню книжку (ч. 9), що вийшла в розмірі 2 аркушів, замість чотирьох.

В наступному числі „Вільної Спілки“ ми до цієї теми ще повернемось.

С.-Р.

Волод. Дорошенко. Революційна Українська Партія. (Р. У. П.) 1900—1905 р. Нарис з історії укр. с.-д. партії. Вид. Ц. К. У. С.-Д. Р. П. Львів, 1921 р.

Історія української культури займеться розвитком народницької і марксистської ідеології на нашій ґрунті. Те ж саме потрібно зробити і в цілях практичної роботи тих партій, що згаданих ідеологій досі дотримуються. Брошура п. Волод. Дорошенка дає дані для епохи „Ерупе“ в якій, як константує автор, сходилися колись обидва, вині різні, партійні напрямки: і с.-р. і с.-д.

Для партії у. с. д. період з 1900 по 1905 р., період „ерупе“, був передісторичним, коли 1905 р., рік публічного з'явлення, існування незалежної від російської соціалдемократії укр. с.-д. партії вважати за початок справжньої історії партії.

Для нас, у. с.-р., період Р. У. П. був переходовим від передісторичного, для котрого багатий матеріал подає в книжці першій „Борітеся-поборете“ проф. М. С. Грушевський, до історичного, який, на мою гадку, приходить теж числити починаючи з 1905 р., року першої революції в б. Росії.

В 1905 р. з російськими ес-ерами на місцях ми поводитися як члени різних партій. У своїй тодішній революційній роботі ми, робітники народницького соціалізму, вже почували свою цілковиту укр. індивідуальність. Характерно пригадати, що мене, ес-бисто, соціалістом народником зробили статистичні календарі Полтавск. губ. Земства, які наочно довели, що у нас на Україні не тільки що не спостерігалось Марксової концентрації земель, а навпаки кидалась у вічі — деконцентрація земельних капіталів...

...„То было раннею весной...“ Зайнятись нею треба не тільки ес.-декам, але й ес-ерам. Своє минуле мусимо знати, коли не хочемо уподобитись Іваном не помнящим родства. Партія ес-ерів повинна зібрати матеріали з своєї минувшости і повинна мати свою писаву історію. Черга на історика і не тільки для археології, але й для живого життя. Історія — навчає.

О. Милюк.

ЗМІСТ:

	стор.
I. Наш шлях	3
<i>М. Григорійв.</i> — Сучасні завдання укр. визвольного руху (Доклад читаний публічно для укр. емігра-еміграції в Тарнові 19. II. 1921)	5
<i>Гр. Наш.</i> — Наші гріхи	28
<i>М. Шаповал.</i> — Багнотворці	34
<i>М. Сріблянський.</i> — Голос землі (присвячується укр. монархістам)	46
<i>О. Мицюк.</i> — Ліквідаційні та надільні земельні норми.	58
<i>М. Шаповал.</i> — Безнадійна суперечність	79
II. Документи громадського та партійного значіння:	
1) Лист до партійних товаришів У.П.С.Р., які з довшого часу, перебувають за кордоном.	88
2) Постанови конференції Організацій укр. партії Соціялістів Революціонерів, перебуваючих на теренах Польщі і Галичини, яка відбулася 20 — 24 лютого 1921 р.	101
3) Лист Закорд. Комітету до Краєвого Комітету У.П.С.Р. в Польщі і Галичині та до Пражської групи У.П.С.Р. в Чехо-Словаччині	104
4) Постанова Закордонного Комітету У.П.С.Р. з приводу насильницького засуду над товаришами членами Ц. К. від 27/VI. 1921 р.	108
5) Лист т. Н. Я. Григоріява до т. П. О. Христюка з приводу тактики т. М. С. Грушевського та інших членів б. Закорд. Делегації У.П.С.Р.	112
6) Постанова Закорд. Комітету і Пражської групи У.П.С.Р. з 29 червня 1921 року.	121
7) Постанова Закордонного Комітету укр. нар. Соц.-рев. в справі виїзду на Україну Закорд. Делегації укр. нар. соц.-рев. проф. М. С. Грушевського та інших від 10/VIII. 1921..	123
8) Відбитка з ч. 9. „Борітеся — поборете“.	124
9) Відповідь Закорд. Комітету У.П.С.Р. на „Відбитку“ з ч. 9. „Борітеся — поборете“.	124
10) Постанова партійної Конференції У.П.С.Р. в Тарнові від 11. липня 1921 р. відносно поведінки Закорд. Делегації і позицій Закорд. Комітету	135
11) До Закордонної Делегації У.П.С.Р.	136

12) Постанова Краєвого Комітету У.П.С.Р. в Польщі і Галичині і Тарнівської організації в приводу циркулярного листа Закорд. Дел. У.П.С.Р. надрукованого у „Відбитці“ з ч. 9. Борітеся — поборете“!	137
13) Протокол засідання ченстохівської групи У.П.С.Р. від 12 жовтня 1921	138
14) Постанова варшавської організації У.П.С.Р. в справі „Відбитки“ з ч. 9. „Борітеся — поборете“	139
15) Резолюція львівської групи	140
16) Постанова Закорд. Ком. У.П.С.Р. з приводу постанов Ц. К. У.П.С.Р. від 5. VII. 1921 р.	140
17) До взаємовідносин між партіями українських та російських есерів на Україні	141
Повідомлення Закорд. Ком. У.П.С.Р.	143
III. З преси	144
IV. Бібліографія	151

ВАЖНІЩІ ДРУКАРСЬКІ ПОМИЛКИ:

Стор.	рядок		надруковано:	треба читати:
	згорн	анлау		
8	7	—	прінципи	прінципи
3	13	—	хлібороською	хліборобською
12	—	20	жачу	жагу
23	—	22	шукати	шукати
24	8	—	ріжно сторонній	ріжносторонній
26	16	—	на переходовий час	не читати зовсім
27	4	—	окласти	скласти
28	3	—	на те	не те
37	30	—	безглузду	безглузду
37	32	—	більшевицького	більшовицького
46	—	20	Ви	Ви
48	1	—	майже	майже
48	3	—	земальну	земельну
48	4	—	одібравши	одібравши
48	24	—	шелестить	шелестить
48	—	16	Коцюбирський	Коцюбинський
79	—	2	є робітників	і робітників
82	18	—	не соціалістичною	несоціалістичною
90	24	—	ростріляно	розстріляно
100	—	5	лютий 1921 року	листопад 1920 року
115	—	22	підтримую	підтримую
115	—	5	зміцнив	зміцнив

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА
НА НОВИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ЧАСОПИС

ДВОХТИЖНЕВИК

ГРОМАДСЬКИЙ ВІСТНИК

ОРґАН УКРАЇНСЬКОГО ГРОМАДСЬКОГО ЖИТТЯ НА
* * * * * ЕМІГРАЦІЇ. * * * * *

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ:

- В. Ч. С. Р. піврічно 30 ч. к., річно 50 ч. к.
- В Німеччині півр. 30 м., річно 50 м.
- В Австії піврічно 300 к., річно 500 м.
- В краях латин. Унії півр. 5 фр., р. 10 фр.
- В Америці півр. 1 дол., річно 2 дол.

Адреса редакції і адміністрації:

Чехословаччина — Praha
ŠEŘIKOVA ul. 4/III.

Продаються нові книжки:

В. Христюк:

Замітки і матеріали до історії укр. революції 1917 — 1920 рр. т.т. I. II. III.

Мих. Грушевський:

Початки громадянства (генетична соціологія) 1921.

М. Ю. Шаповала:

Революційний соціалізм на Україні. Відень, стор. 256. 1921 року.

О. Мицюка:

Земельні реформи на Україні, стор. 24, Львів, 1921.

Як боролосся українське селянство за землю, стор. 20, Львів, 1921 р.

Індивідуалізм та колективізм українського хлібороба, стор. 20. Львів, 1921.

Всеснародне право на землю та промислова майбутність України, стор. 24, Львів, 1921.

Комуністична Україна, стор. 24, Львів, 1921.

Кооперативні казуси та курйози, стор. 46, Львів, 1921 р.

Ліквідаційні та надільні земельні норми. Львів, 1921.

Готується до друку:

О. Мицюка:

„Земельна справа на Україні за часи з 1905 по 1921 рр.“ в двох томах.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ ОР҃АНУ

„ВІЛЬНА СПІЛКА“

ПРАНА III. ŠERIKOVA 4/III.

„ВІЛЬНА СПІЛКА“

ПРОДАЄТЬСЯ ПО ВСІХ УКРАЇНСЬКИХ КНИГАРНЯХ